

Irodalmi Jelen

XXIII. évfolyam, 262. szám

2023. AUGUSZTUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.,

310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,

tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Bene Zoltán** (próza),

Laik Eszter (helyszíni tudósítások, műfordítás, esszé),

dr. Hegyi Pál (tudomány, esszé), **Juhász Kristóf** (kritika),

Csorniy Dávid, **Szalai Klaudia** (fotó, film)

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Makkai Ádám,
Méhes György, Szócs Géza**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón: **FÉLIX DEL MARLE (1889–1952)**
festménye

Böszörményi Zoltán

Savas éjjelek

*A mohó éj sejtjeimbe, árva
gondolataimba fészkeli magát.
A torkomon akadt öröm magánya
puszta kézzel áttöri a félelem falát.*

*Innen nehéz a múltba látnom,
savas éjjelek néptelen sikátorát
áztatja a fény, törött bordája
sovány melléből csúfosan kiáll.*

*Túl a határon, a sebesült nyírfák alatt
pusztul a remény, romba dől a ház.
Gyilkolnak, gyilkolnak, halottak mindenütt.
Sírnak a feleségek, sírnak a gyerekek, az anyák.*

*Lángban minden, lángban a jelen és a múlt,
félelmében hason csúszik az égen a Hold,
ágyútűzben feketén hullnak a madarak,
békéről beszélek, vérembe a szó csendes álmod old.*

Szegedi Melinda

Az odú

Éjszaka van, a holdat vékony felhők szeletelik, mint az *Andalúziai kutyában*. A buszra várok, amely már 15 perc 5 perc múlva érkezik. Itt, a fényben, otthonosan érzem magam. Persze ha úgy vesszük, csak én vagyok látható a környéken, minden mást eltakar a sötétség, fordítva jobb lenne. Pár lépést teszek kifelé, a sötétbe, és visszafordulva elképzelem, hogy milyen látványt nyújthatok itt, a semmi közepén. Akár egy céltáblát is festhetnék a hátamra.

Hogy elüssem az időt, olvasni kezdem a vitrinbe kitett plakát-novellát. Valami horror lehet a bevezetés alapján... Nagy ötlet pont egy ilyet kitenni: ha valaki eddig nem olvasott, ezután sem fog. Még csak pár sornál tartok, amikor egy középkorú férfi toppan a megállóba a homályból. Épp csak rápillantok: hosszúkás (talán orvosi) táská van a kezében, és egy kés nyele áll ki a nadrágszíjából. A retinámra égett képet magamban átvizsgálva észlelem még a vastagtalpú bakancsot, a terepszínű nadrágot és a kis karika-fülbevalót.

Visszafordulok az olvasáshoz. Nagyok a betűk, így a fejem állásából nagyon is látszik, hogy még nem tartok a végén: ha most abbahagynám, az illető rájönne, hogy miatta szakítottam félbe. Néha billegek egy kicsit, megigazítom a szemüvegem, krákogok, hogy természetesebbnek tűnjek. Észreveszem, hogy kibomlott a cipőfűzőm, de azt már nem merem megkötni: le kellene guggolni hozzá, ami kiszolgáltatott helyzet (könnyedén fejbe rúghat), és a kémfilmekben is ebből a pózból néznek körül feltűnés nélkül. Az illető nem a tájat figyeli, nem az utat kémleli, hanem engem. Felém fordulva ácsorog, kissé távolabb, mint azt a megálló mérete indokolná. Latolgatja, hogy mikor támadjon... Néha tesz egy bizonytalan lépést az irányomba, de aztán inkább visszahúzódik. Látom tükröződni az üvegen.

Pár éve eljártam „Krav maga” edzésekre. Egészen pontosan egyre, de az nagyon tetszett. Az edzőt annyiszor rúgtam meg az

érzékeny pontján, hogy másnapra bekékölt a bokám. Nem ezért maradtam el az edzésekről, hanem mert mindig más dologom volt. Persze, ha akkor tudom, amit most tudok, azok a dolgok nem is tűntek volna annyira fontosnak. Van paprika-spray és rendőrsíp is a táskámban, de most nem az a táska van nálam. Járhattam volna sportlövészetre, és akkor most lenne nálam (legálisan!) fegyver. Vagy a hagyományörzőkhöz, és akkor egy visszacsapó íj, amivel hátrafelé lehet nyilazni, ami azért jó, mert a cél épp mögöttem van.

Már nem tudok a novellára koncentrálni, füleim és szemeim hátrafelé figyelnek, a betűk összefolynak. Egy idő után rájövök, hogy nem mozog a fejem a soroknak megfelelően, ezért gyorsan próbálok utolérni magam: mintha rosszállóan csóválnám a fejem. Mikor nagyjából a végéhez érek, tudom, hogy nem lehet csak úgy visszafordulni unott képpel a várakozó pózba. Egy kicsit elismerően ingatom a fejem, majd lassan hátrálva távolodom a plakáttól, mintha még egyszer szeretném azt a maga teljességében vizuálisan befogadni. Eszembe jut, hogy nem kellene nekitolatnom az idegennek, ezért gyorsan befékezek, és bámulni kezdem a sötétet, a semmit.

Ha megkérdezi, hogy mennyi az idő, bementek valamit hasból, de nem mutatom meg az órát. Ha a busz várható érkezése iránt érdeklődik, akkor felnézek a táblára, és azt mondom, hogy 5 perc múlva. Ha azt kérdi, hogy meddig utazom, akkor bajban vagyok. Ha pénzt kér buszjegyre, akkor nem veszem elő a pénztárcámat, simán közlöm vele, hogy csak kártyám van. Ha van kártya-leolvasója, akkor Krisna-tudatú.

Az alak elindul felém. Elmegy a hátam mögött, a plakáthoz lép. Leteszi a táskáját, leguggol. Megköti a cipőfűzőjét. Nagyon átlátszó! Kinyitja a táskát, válogat a szerszámok között, kicsit lassabban, mint az indokolt lenne, mert tudja, hogy ettől az embert kitöri a frász. Kulcsot vesz elő, kinyitja az üvegajtót. A plakátot az övébe tűzött spaklival lefejt, majd egy másik novellát helyez a keretbe.

Egy jobbat.

Nagy Izabella

Vágtázók

*Ha én lennék a Teremtő Isten, fehér ruhát adnék a lányra.
A fiúnak kék szemeket festenek. Ujjára hullámos ezüst karikát.
És engedném őket útnak, paripán futva, amíg a végére nem érnek.*

*Vágtatnának sáson, mezőn. Ökölbe szorított kézzel kapaszkodva.
Hullámos lóhaj erős fonatába. Hogy le ne essenek a sárba.
Míg az idő mellettük csordogálna. Szemükből a könny elköszön.*

*Egyik hercegről álmodozva néz fel a kéklő esti égre. Ha más lenne...
A másik csak előre. Mindig dologra. Nem figyelve, ki ül mögötte.
Egy a ló, egy a vágta, de nem kapaszkodnak már egymásba.*

*Ha én lennék a Teremtő Isten, fehér ruhát adnék a lányra.
A fiú megállítaná a lovat. Lesegítené a lányt. Kézen fogná.
Mutatná az utat.
Hogy együtt nézzék a napfelkeltét a folyóparti mohás kövön.*

Száva Csanád

Ezüstsors

Mariska vagyok, hatvannégy éves, az anyám kilencvenegy múlt. Egy garzonban lakunk. Ketten, a Monostoron. Én és mama. Ma is elvittem az orvoshoz, kutyabaja. Nekem sincs, csak a visszereim, és hasogat még a hátam. Ma megfájdult a fejem is. Vagy a magas vérnyomás, vagy az anyám. Ma is hisztis, ahogy tegnap is az volt. Ha gondja van, mindig hív. Most épp az a baja, nem engedem, hogy rágja a körmét, és zavarja, hogy bele-beleakad a plédbe, amikor kicsit hosszúra nő. Meg hogy a feneké alá miért tettem két párnát, amikor megkért, hogy csak azt az egy nagyot adjam oda. Hiába mondtam neki, hogy az az egy nagy már nincs, kidobtuk, elintéztük, mert olyan szaga volt, hogy azt már nem bírjuk. Csak nézett, mint valami gyerek, akit becsaptak, azt hittem, el is sírja magát. Mikor úgy tűnt, megértette, akkor kezdte a kávéval. Hogy aznap még nem ivott. Hiába magyaráztam, hogy már kilenckor megittunk egyet, határozottan kijelentette, hogy ő nem ivott. És követeli, hogy megihasson naponta egy kávé. Végre felfogta, hogy nem szabad, mert veszélyes az nekünk, kávéval a mamának csak csínján, és hogy meg kell hallgassuk egymást. Aztán pár óra múlva kezdte előlről. Épp azután, hogy kiment a vécére. Mindenbe beleakad, most épp a fogasba akadt bele, az előszobában, ott felejtettem a táskámat a vásárlás után, benne azok a nehéz cuccok meg sörösüvegek. Azok persze kiborultak, a csörömpöléstől megijedt, kiabálni, bögni kezdett ott nekem. Te ettől így kiborulsz, mama? De őt nem érdekelte, csak a párnája, ami nem is párna, egy gyerekjáték volt, van úgy, hogy macinak mondja, de valójában egy bagoly. A szőnyeget is fel kellett veyem, és félreszedjek minden virágot az útból a vécé felé. Mert a konyha az enyém, a vécé a mamáé – ahogy szoktam mondani. Vajon mi lesz a következő balesetünk? Mindig ez a kérdés. Reggel felkelünk, akkor még szép és jó minden, ő még békésen

szunyókál, én iszok egy dupla kávé, pálinkát már nem. Gyógyszert szedünk. Aztán felébred, és kéri a teát. Ha rám gondol, akkor ugrani kell. És ezüstkanalakkal kéri a teát. Valami örökség, már nem tudjuk, milyen. Ott ülünk az ágyon, csészénkben az ezüstkanalak. Ha tudnám, hogyan lehet az, hogy emlékezünk a nagyanyánk ezüstkanalaira, de arra már nem, hogy hányadik teát isszuk. Kéri a gyógyszert. Már bevettük. Már nem is emlékszem, mi történt az enyémmel. Tegnap megtaláltam egyik zsebemben az egyik adagomat. Ki tudja, mikori. Felejtünk. Menni akar. Öltözünk. Mert ő akar menni, de csak a Sétatérre.

A múltkor történt. Egy hétre rá, hogy kiment a bokája. Akkor már megvolt a járókeret, de anélkül is jól tudott járkalni. Mentünk, aztán a lépcsőkön fel kell venni, így megyünk. Ölelkezünk, ő az ölemben, én meg így a lépcsőkön. Persze hogy nekem is kimegy a bokám így. Ki is ment, persze, mert így ölelkezve megvagyunk vagy száz kiló, ha nem is éppen annyi, de majdnem. Fájni nem fájt nagyon. Csakhogy nehéz így lépni. Mindig hurcoljuk a járókeretet, mindegy, hova, mikor, miért megyünk. Ott van nálunk kéznél.

– Ha már kiment, akkor elvehetjük a járókeretet – mondta nekem, mint valami kisgyereknek, elkerekedő szemeivel. Aztán így, járókerettel, fel a lépcsőkön, ha már kiment az a boka. Magdika szinte meg se ismert. Pedig sétálni jött ki ő is, nem a piacra sietett. Aztán köszönt, de mintha a járókeretnek. Furán nézett ránk, mintha nem értené, hogy mi történik. Zavartan nézte, ahogy kapaszkodok a járókeretbe, és fogjuk egymás kezét mamával. Mászunk. Fel a lépcsőn.

– Segítsek, mama? – kérdezte, és nem tudtam megállapítani, hogy melyikünket kérdezi.

– Köszönjük – válaszoltuk, de persze nem segített, ment is tovább. Miért segített volna, segítjük mi egymást.

– Jól nézünk ki, ide jutottunk – mondjuk, mikor felértünk, nagyjából a Magdika felé, de már nem hallhatja, elment, eltávolodott. – Gyere! – mondjuk egyszerre, én és a mama.

Ilyés Krisztinka

Ének

*Ismét közhelynek születnék,
újra egy előre megszabott
énbe lépnék egy időre,
engednék a csábításnak:
önmaga lenni egy valóságnak.*

*Nocsak, ön Maga, most,
e percben, uram?
Bűzlik a város ön körül,
miért mosolyog, szét-
szakad a város a lassú
elfogyástól.*

*Sir, van ennél jobb megálló?
Nem égnek a lámpák –
én más szeretnék lenni éppen,
valaki egészen más, újraélni
egy rokon álmát, a sós tenger-
illat nyomába eredni,
felkapcsolná a fényeket, kérem?*

*Merre van a tovább?
Eltévedtem félúton, még
a harmadik kanyarban – rosszat
akar itt nekem valaki, uram,
érezem, ahogy szuszog a Hold,
szentjánosbogár lennék,
ő nem duruzsol – itt olyan meleg
van.*

*Eltűntek a hattyúim,
tisztáltalan az ég odafent,
foltokkal teli, mint egy lehunyt
szemfedélkupac, hová kerültem –
nincs kiút innen, uram?
Hall engem valaki?*

Kitépett fehér szív

Szócs Géza emlékére

*Összeborult fenyők védik
a megsebzett kikeletet,
kár a szóért, kár a lélek,
a Sétatér néha újraéled,*

*fehér szíve dobog –
belemorog, mordul, süvít
hullámokat vet.
Újra csend lesz.*

Törvény ez, vagy igazság?
*Ideátról is hallani, miként
a távozás megtörténik:
kitépett fehér szíve a térnek,
feljajdul egy dallam,
messzire száll a keserédes,
az eget és földet
beharangozó hattyúének.*

Időgomolyag

*Van egy fal ott, ahol a föld
és az ég egybesűríti a levegőt.
Mögötte időgomolyagot
készít egy óriás, beletöltve
a lehunytt álmokat
– megrekedt a múltban
egy ócska szentjánosbogár –,
újraírva a letűnt korszakok
víg dalát, a vég dallamát.*

*Belezúdul minden ebbe
a gubancos szerkezetbe,
olyan fényes itt a meg
nem túrt igazság –
aki nem érzékeli az időt,
kutat valamit a pillanatban,
mibe kapaszkodunk, ha az
időtlenség oldalára fordul
a gomolyag?*

Zimonyi Zita

Olivér az elsődleges világban

Húszéves vagyok.

Fekszem a szülőasztalon kiterítve. Fájdalom-hullámok ostromozzák hasamat. A kínok felkapnak, a mélybe rántanak. Egyedül vagyok a kétellyel, a szenvedéssel. Talán oltalmaz valaki.

Jön Ciceró, a nőgyógyász. Int a bábának, beszéljen, mondja, mi legyen, mit tegyek.

Ötvenéves vagyok.

Huszonötödikére virrad. Kiárad a langyos patak.

– Készülj, Diana! – kopogtat Olivér.

Diana fekszik a szülőasztalon kiterítve. Ismeretlen gyötrelemvilágba vetődik. A kétségek nem eresztik. Felkapják, a mélybe rántják, odavágják. Ráncigálják, huzigálják. Egyedül marad a szenvedéssel, kettesben egyes-egyedül.

Gyöngyözik a homloka. Kidagad a halántéka. Cserepes lesz a szája. Vadul ver a szíve. Vérben úszik a szeme.

Szólok hozzá, nem válaszol. Diana levegő után kapkod. Oltalmat én nem adhatok. Önkívületbe kerül. Nekem észnél kell lennem.

Hívom Cicerót. Jön. Int a bábának, beszéljen, mondja, mi legyen, mit tegyen Diana.

– Jó volt, míg kicsi voltam. Lebegtem, reméltem. Most szorongok, útnak indulok – gondolja Olivér.

Nekiveselkedik. A szűk körön a fejével kell átfurakodnia. Nincs mibe kapaszkodnia.

Az élet fénye szólítja, várja. A Földön közöttünk van hivatása. Lélegzetet kell vennie. Sírással kell a levegőt megszereznie.

Istenem, segíts: Olivér és Diana között közvetíts!

Nekiveselkednek. Ciceró próbálja Olivért kitessekélni. A bába a kaput próbálja nyitogatni.

Diana és Olivér áll az ismeretlenbe vezető kapu előtt.

Ezt a kaput nem lehet megkerülni, nem lehet visszafordulni. Ezen a kapun át kell jutni!

Olivér elsimul, elnyúlik. Ott van még a körön belül a csatornában, de a körvonala már nem látszik.

Megjelenik Olivér feje búbja. Visszacúsúszik. Újra visszacsúsúszik. Ismét visszacsúsúszik.

Dianát nem lehet vigasztalni, nem jut el hozzá szó. A Teremtés ereje áradni kezd a testén. Vad, mélyből jövő, magasba törő hang szökik fel torkán.

Isten veled, magzati másvilág! Itt a feltámadás!

Kicsap az életvíz, ötödik nekiveselkedésre Olivért kiveti egy hullám a partra. Lubickolás után jöhet a földönfutás.

Itt van köztünk a lélekkel megelevenített világban.

Ő a századik gyerek, akinek anyját is Ciceró segítette világra.

Olivér olajfaültető. Tündér. Oroszlán.

Kék-fehér ember. Fehér a magzati máztól. Kék a kintől.

Nyújtott a koponyája. Középtől mintha másik koponyája is lenne.

Elvágom a köldökzsínórját. Mint a puha köröm, pattan.

Mandulavágású szeme akár Kublaj káné. Dzsingisz kán unokája tudta a mongol közmondást: „Lóhátról meg lehet hódítani egy birodalmat, de az irányításhoz le is kell szállni a lóról.”

Olivérnek először a szülőasztalról kell leszállnia, csak aztán a (magas) lóról.

Kézbe veszem. Nem sír. Szárnyas oroszánangyal. Kétségárgyék fut át az arcán, összehúzza a szemöldökét. Nem lehet vigasztalni, önmagából kell erőt merítenie.

Isten életben tartja a nagy út után Olivért.

Isten életben tartja a nagy út után Dianát.

Isten életben tartja az embert a hosszú út után.

A szülés stációját mindenkinek látnia kellene!

Aki az élet világra jöttét látta, többé nem vétene az élet ellen. Önmaga élete ellen, mások élete ellen.

Többé soha senki nem tenné kockára, nem herdálná, nem pusztítaná el az életet. Nem lenne egyetlen gyilkos, egyetlen öngyilkos sem!

Aki az élet világra jöttét látta, megköszönné a Teremtőnek az életet!

Teremtő Istenem, köszönöm az életet!

Bakó Judit

Csend

Hallani olyan esetekről, hogy egy trauma hatására egy gyerek megnémul teljesen. Ül csak tompa bánatában, a bánat pedig őbenne ül elterpeszkedve, csendesesen. Gyerekkoromban sokat gondolkodtam ezen. Hogy hogyan működik ez a dolog. Igazából nem is azért, mert nekem, tény, némi bánat mindig a torkomban toporog; csak a kivitelezés érdekelt. Hiszen a csend jelzői: feszült, váratlan, kényelmetlen, nagy. Vajon meddig kell csendben lenni, hogy a többiek úgy döntsenek, végleg néma vagy? (Én egyszer megpróbáltam szóba sem állni valakivel, de azt hiszem, nem tűnt fel neki.) Hogy van az, hogy egyes gyerekek csendjét a világ elfogadta, és búsan tudomásul veszi? Nem zökkenti ki őket családi vacsorák ereje, a vasalt terítő csikjain integető virágcsokor? Asztalfőn nincs egy rokon, aki csak egy pillanatra néz rájuk: „te meg megint mit szórakozol”?

Személyjelek

*Én nem akartam rólad is verset írni,
mert nem írok szerelmes verseket boldogan.
Melyik nyelven kellene előadnom az érzést,
ami magyarul elvetél, ahogy megfogom?
Séta közben megtorpant a láb és a gondolat,
amint rám meredt a veled és a nélküled.
Névmássá teszed a -vel ragot, és a fejben
írt sorok ettől máris elvesztik a fényüket.
Birtoklod az együttlétünket a veledben,
de úgy tűnik, a magánnyal is tartozom,
kölcönvehettem, mert ez a te nélküled,
de hogy hogy került hozzám, nem tudom.*

Bárdos József

Fortélyos félelem

József Attila és Déry Tibor

A szombatnak vége. Éjfél elmúlt. A mozgalmi kirándulás résztvevői a már csak parázsló tüzek mellett, köpenybe, takaróba tekergözve alszanak. Várják a másnapra ígért fontos előadót. Csak két ember beszélget még halkan.

– Tibor, te hogyan lettél kommunista? – szegezi Dérynek a kérdést József Attila.

– Én? Én csak belekeveredtem – felelte Déry, miután tudomásul vette, hogy ma éjjel nemigen fog aludni. József Attila híres volt hajnalig tartó, késhegyre menő vitáiról.

– Azt lehet? Azt hittem, ehhez tanulni kell. Rám az *Állam és forradalom* hatott. Tizennyolc voltam, mikor a kezembe került.

– Lenin? Szép. Kezdetnek jó volt, mi? Csak a proletárdiktatúrát nem értem. Ha hatalomra kerül a munkásság, már nem elnyomott, már nem proletár. Akkor hogy van ez?

– A proletár állam diktatúrája.

– De ki vezeti azt az államot?

– Az élcsapat. A párt.

– Akkor az a párt diktatúrája? Ki ellen?

– Az egész világ ellen. Marx azt mondja: az eddigi filozófusok csak magyarázni próbálták a világot. A mi feladatunk, hogy megváltoztassuk.

– Változtatni? – kérdezett vissza Déry.

– Cselekedni! Tudatában lenni a fejlődés törvényének.

– Na igen. Csak a világ nem akar változni. '19-ben sem akart.

– Ez már egy másik világ!

– Most is csak egy kicsit több kenyeret, jobb munkát, emberi lakhatást, életet szeretnének.

- Még nem elég öntudatosak – vágta ki magát Attila.
- Te tanítod őket. Értik, amit magyarázol? Kérdezd meg őket, mi a fontosabb nekik: a családjuk, a gyerekeik vagy az osztály. Boldogok akarnak lenni. Ennyi. Csak egy életünk van.
- Olvastam, az egzisztencialisták is az egyénből akarnak kiindulni. Ahogy Freud is.
- Döntsd el, miben hiszel: az osztályöntudatban vagy a tudat alattiban.
- Te nem vagy kommunista!
- Na látod, én mondtam – felelte békítően Déry.
- De hát '19-ben?
- Fiatal voltam. Dühös az öregekre. Szabadságot akartam, hogy magam is szabad lehessenek. A többi jött magától. Szakitottam osztályommal.
- És '34-ben Bécsben?
- Véletlen ott voltam.
- Véletlen?
- Kerestem önmagam.
- És?
- Családomból kitagadtak, itt azóta se fogadtak be igazán. Talán mert túl marxista, túl zsidó vagyok.
- Én proletár vagyok! – emelte fel jobb kezét égre nyújtott mutatóujjal a költő.
- Te is fiatal vagy, és dühös. De vigyázz, túl művelt vagy, túl sokat gondolkozol. Téged se igen fogadnak be, láthatod.
- Mit tegyek, hogy elfogadjanak?
- Békülj meg a sorssal. Hiába akarsz elvegyülni. Kiváltál. Légy költő. Annak születtél.
- Várj csak: *Tudod, hogy nincs bocsánat, / hiába hát a bánat. / Légy, ami lennél: költő. / A fű kinő utánad.*
- Ez az! Többet érsz, mint az egész Nyugat! Mit neked Babits meg társai!
- És az eszme?
- Nem elég proletárnak lenni, annak is kell látszani! Te mindig elegáns vagy: vasalt ing, divatos nyakkendő, tiszta cipő, jó kalap. Gyanús.

- Játsszam meg magam, mint Illyés?
- Figyeli a széljárást. Sikere van itt is, a Nyugatnál is, a hatalomnál is. Ügyes.
- De ha így gondolkozol, miért vagy itt?
- Éva miatt. Szerelmes vagyok belé. De ő nem akar vállalni egy burzsuj ivadékot. Fél.
- Mitől?
- Hogy őt is le hagyják. Kikiáltják ellenségnek. Könnyen megy.
- Így lettem én... fasiszta. Hallottad? – mondta némi habozás után József Attila, majd hirtelen hangot váltott. – Figyelj csak! *Retteg a szegénytől a gazdag / s a gazdagtól fél a szegény. / Fortélyos félelem igazgat / minket s nem csalóka remény.*
- Fortélyos félelem. Nagyszerű! – mondta lelkesülten Déry.
- Mindenki fél valamitől. Egyik a másiktól. Pedig bízni kellene egymásban. Értem, hogy a te Évád is fél. Nyilván érzi, hogy most minden kis erőre szükség van.
- Lehet. Aludjunk!
- Te tudsz nyugodtan aludni? Katasztrófa felé rohanunk.
- Ne állj a vonat elé! Elgázol – húzta magára Déry a kabátját, és már aludt is. József Attila is lefeküdt, de még sokáig bámult égő szemmel az éjszakai, csillagos égre.

Lennert-Móger Tímea

Nyáridő

*A nyár
Jelenideje
Elviselhetetlen
Csak emlékezni
Jó
A szavak forrósága
A jövőből visszanézve
Lesz elviselhető
Nyáron nincs
Idő
Csillagok múlása
Hullása
Világítja meg
A(z) (p)illanatot
Hogy (sz)ép
Amikor a kezem fogod
És ránkolvasod
Hogy öreg
Örök korunkban
Is
Így akarod
Ahogy az augusztusi
Terhességet
Amelyből
Nem lett
Élet
Kamasznak lenni
Elvetélt
Annyi mindent
Mondasz
Miközben nem*

*Beszélsz
A nyár maga
A nedves zsebkendő
Csalódásszaga
Hogy ez
Nem az a
Friss szerelem
Ebben nincs
Éjszaka
Mindennek nappala
Nyár
Éles sarkok a házban
Hogy csak a fejem fájjon
Kemény fejem
Tölgy
Hegy-völgy
Szerpentinekkel
Minden hely
Ahova szeretnénk
De nem juthatunk
(F)el
Élet és
Halál is
Ahogy hevül
A pázsit
A nap helyétől*

*Val(l)óságom
Ős(z)i (p)illanat
Testemen
Mint szarvas
Áthalad
A nyár
Idő(tlen)*

Muszka Sándor

Pokrócosok

Elindultam, mondom, megyek le a főtérrre, vegyek egy pakk szivarat. Hát a keresztfáig nem értem le, jön szembe Emre komám nagy felháborodva, hogy aszongya, hova mész Sándor. Mondom, én csak ide, né, a bótba, hogy a füstadót a mai napra es fizessem ki. Ne menjél sehuva, aszongya, gyere, itt a kicsi utcán menjünk le a Mustárosba, met azt halottam, olyan kuncsafthiány van ott, hogy lassan bé kell, hogy zárják.

Há mi van az emberekkel, kérdem, ejszen mindenki Jehova lett.

Lett a nyavaját, aszongya Emre. Ezek a mai fiatalok úgy el vannak fajozva, hogy csak mán otthon isznak pokróccal a fejikbe, hogy senki ne lássa.

Elég elé vagyunk, mondom, bezzeg a mü időnkben reggelibe a hatos busznál annyian vótunk a bodegába, hogy a szivarcsikket egymás csizmaszárába hullattuk. Vót es ott olyan égett kapcászag, de taknyos ember, akinek az órát egy szent perc alatt ki ne dugta vóna, egy se vót. Még Szeredából az orvosok es csodájára jártak.

Na aztán, ahogy ezt elbeszéltek, a kicsi utcán bésirültünk, s a Mustárosba bé, kértünk egy-egy decit s egy-egy üveges sert, s ott egy aszthalhoz leültünk.

Hát a decit még félig se ittuk meg, s aszongya nekem ez az Emre.

– Tudod-e te, Sándor, mekkora drágaság van mindenfelé?

– Tudom, Emre – mondom –, ne törödj, met én es hozok egy rend italát, ha arra gondoltál.

Na aztán ettől Emre egy cseppet megnyugodott, de a sernek még a végire nem értünk, esment kezdte.

– Tudod-e te, Sándor úgy el vagyok keseredve, az es lehet, felakasztom magamot.

– Ej – mondom –, ejszen anyósodot búsulod?

– Könnyen beszélsz te, Sándor – aszongya –, met te hanemegyeb nem nézted az este a tévében a híreket. Pedíg ott bémonták, hogy nem elég ez a háború s a fődrengés s a sok járóvány, de a zúnió kihirdette, hogy monstantó mindenki bogarakot s gelesztákat kell, hogy egyék.

– Menj el, komám – mondom –, bolondokot ne beszélj! Tudod-e te, hány ember van a világon? Annyi bogarat s gelesztát honnan szednek essze, hogy mindenki jóllakjék?

– Onnan – aszongya –, hogy mint a hatvanas évekbe viszik ki az iskolásokat a mezőre, s a kolorádót gyűjtetik velik essze, s a gelesztákat, s amit még ott essze tudnak szedni.

– Há – mondom –, komám, az a tényérodából egy szent percre kimászik, há hogy eszed meg?

S egy akkorát kacagtam, hogy még az üvegek es esszekocogtak a felső pócon.

– Te most kacagsz – aszongya Emre –, de meglátod, a gyermekecskékkal ami férget esszegyűjtetnek, azt megszáriítsák, s csinálnak belőle lisztet.

Na de ekkor mán a bodegás leányka, amelyik az italokot tőti, es úgy kacagott, hogy majd béesett a ládák közzi.

– Tudod-e mit, Emre – mondom –, én hozok még egy-egy decit, met ilyen jót rég nem kacagtam, de ennek a beszédnek a kulcsát tegyük el, met még valaki meghallja, s münket szégyenszemre Szeredába a múzeum mellé mentővel a viccesekhez bévitetnek, hogy gombatokányt ettünk, met ne, miket beszélünk.

Aztán hoztam még egy decit, de alig ültem le, hát Emre esment kezdi.

– Láttad-e te, az újságba, Sándor, Sepsisentyörgyön milyen Petőfi-szobrot akarnak rittyenteni?

– Nem láttam – mondom –, de milyen baj van vele?

– Azzal semmi, te Sándor – aszongya Emre –, csak még szerencse, hogy nincsen nekie sírja szegénynek, met most foroghatna benne, hallod-e.

– Há métt, na? – kérdém esmént.

– Azért, érted-e – aszongya Emre –, mett sovány, de olyan szegény, szerencsétlen, mint a kollektív lova. Combjai es csak olyanok vannak, mint régen a gosztáti csürkéknek. S elég az hezzá, hogy így akarták kitenni a főtérre, hogy mondom, legalább egy gagyát adhattak volna rea, me ez így mégés csak csúfság.

– Há de ki csinálja ezt a szobrot, te Emre? – kérdem.

– Nem tudom – aszongya –, valami kolozsvári szobrász vagy miféle.

– Há – mondom –, lehet, hogy ez a kolozsvári ember Petőfit soha nem látta az iskolás könyvbe lerajzolva, s ő így képzelte el, s azért ilyen.

– Nem az a baj, Sándor – aszongya Emre –, az a baj, hogy ezek a mai fiatalok nem értenek semmihez. Vót Mihály Gyuszi bá a szekciófőnök az öntödébe, na, hallod-e, egy este, mikor mentünk bé a gyárba, a műhely ablakából a gittet kiszedte, s olyan bilin ülő fehérnépet csinált, hogy münk reggelig lestük, hogy mikor áll fel róla. Na, az vót a szobrász, nem ezek.

– Há – mondom –, te Emre, lehet azért lesz olyan sovány az a szobor, met most mondtad, hogy van ez a nagy drágaság, s akkor a szobor se legyen kövérebb annál, mint aki azt nézi, az, amelyiknek még pityókája sincsen, s lapostetűlisztet kell, hogy egyék.

– Lehet – aszongya Emre –, de nyugudj meg, met mostanába semmilyen szobor nem lesz, az biztos. Me szerencsére az aszszony, a Teri, s még a faluból egy csomóan, akik jártak le a annak idejin a tanácshoz izére, na, azok most internetből úgy ki vannak képezve, hogy hálistennek bé tudtak irogatni mindenübe. Egy marék sót éppen csak hogy belé tudtak hanyittani a dologba, de még így es nem sokon múltott, hogy csúfság legyen belőle, s a szobrot oda a főtérre felállíccsák.

Aztán ezen küjjel egyebet nem es nagyon osztottunk semmit.

Hoztam még egy-egy decit s egy-egy üveges sert, megittuk, s elmentünk haza. De, tuggyák-e, én azóta es azon gondolkodom, hogy lehet, mégés csak a fiataloknak van igazik, hogy otthon isznak, pokróccal a fejikbe.

Simon Adri

A fecskék és a zen

*Nemrég felkeltette a figyelmem
a buddhista szertartás és meditáció,
a Pilisben egy erdei szanghában
hamarosan élőben is megnézem.
Szintén zenész társammal
Esztergom felé autózunk
végig az erdei serpentinén,
a vadonban áll a festői templom,
ott gyakorolják a zent.*

*A mester a dharmabeszéd közben
a botjával időnként a földre üt.
Ez egy kitiüntetett, elemi tapasztalat:
jelen vagyunk a pillanatban,
itt nem gondolkodik senki.
Nyugodt, koncentrált tudat,
téves nézetektől mentes látás,
amit a gyakorlóteremből a tanítvány
a saját életébe is hazavisz.*

*Mellesleg már két éve
gyakorlom a mindfulnessot,
az éber tudatosság szintén
a buddhista technikán alapszik,
ráéreznék a zenre, azt hiszem.
Történt egyszer, hogy kaptam egy könyvet
a gyerekkori szerelmemtől tizenhat évesen,
de nem fogtam akkor még fel igazán
A zen és a motorkerékpár-ápolás művészetét.*

*A zen szerint a megvilágosodás
igazi önvalónk megtapasztalása.
Kevés megvilágosodottal
találkoztam mostanáig,
de Maharishi Brahmananda jógi,
úgy gondolom, közel áll hozzá.
Gyakorlással lehet fejlődni főleg,
egy zen-elvonuláson ülésből sok van,
s mindehhez négykor kell kelni.*

*És a meditáláson túl persze
helyén kell lennie a szívnek is,
ott kezdődik a tudatosság,
hogy türelmes és együttérző vagyok
akkor is, amikor bitang nehéz,
mély elfogadás hatja át életem,
és a kudarcból is tanulni tudok,
mindezt még sokat kell gyakorolnom,
amíg megvilágosodom.*

*Az ajtó fölött levert fészket
jelez egy fészkekalap formájú sárfolt.
A fecske az éjjelt a dróton tölti,
torkán mintha vér folyna a fehér hasra,
guanó-álmái a földre hullnak.
Hajnaltól délutánig fecskezsivajtól
zeng és bong a körfolyosó.
Guanópolcot fogok szerelni
kint az ajtó fölé a falra.*

Nagy Zopán

Átjárások / Párizsi utóhatások...

Egy május eleji fülledt délelőttön, a Parc Georges-Brassens-i könyvpiacon ábránd-ájuldozik a *leíró*, majd piactereken (*petit déjenuer du Paris*) és parkokban pihegve, pezsgők, kagylók és brie-sajtok (*Brie de meaux fermier*) illat- és zamat-társaságában ejtőzik, újabb eltévedések elé tekintve... Chatalet-Les Halles, Luxembourg, majd újabb kör, ismét a Pompidou és a Le Marais... A zsidó és a meleg negyed találkozásában is remek élmények bontakoznak ki, légies délutánok, extrém esetek esetei mosódnak össze...

Repülőgépen. Első szám, belső személy. Tüsszögő-szipogó-krákogó szomszédom: roham-beteg, francia fiatalember, időnként a vállamra alszik, s brekegve hortyog... Háttámlámat nyolc év körüli, három nyelven egyszerre csicsergő, ébenfekete, Hendrix-hajú kislány rugdossa... Elöttem leszbikus páros, helyes nagy-kamaszok: szájcsók, karcsók, chips-majszolás, nyálás nyakcsók, duruzsolás, becézgetés, simogatás... Egymás combjait és sajtát plüss-állataikat szorongatva, csókáskodva cseverésznek, míg combjaik között a plüss-figurák (arctalan fekete bárány és rózsaszín nyúlt-nyelvű nyúl) egymással is játszadoznak...

Visszacsatolás: hófúvás-etűd félálom preparált zongorára. Az intim lakat, az erényöv (ha lezuhansz) leszakad. Csat-csatcsatt... Bezűzött tarsolyod, fekete dobozod (a jövőnek) vajon mit tartogat?

Deux verres de champagne, s'il vous plaît!

Fél-álom. Feltám, per-jel / perjel. Feltámasztó / habitus. Megtartó / elrejtő...

Ha egy-egy szó (már / még) nem bírja el létezése *csodáját*, akkor talán jelentés-fosztott, *elvont stigmává* vagy képlékenyen

elfoszló ködképpé, *tömegjelenet*-foszlánnyá változik... – súgta a narrátor...

Negyed-álmom, émelygés, turbulencia... A háziúr félhomályban Descartes főműveit olvassa, a viceházmester titokban France szkeptikus filozófiáján töpreng, a *Hordász* (a hordó-görgető, borérés-fázisokat folyamat-kóstolató *hord-ész*) pedig az ókori, karthágói patrisztikus gondolkodó: Quintus Septimius Florens Tertullianus teológiai tanaiból idézget flegmán...

Az RER ablakában: Pierre piros kardigánban, Calvin egy szál Klein-gatyában járkál, amíg a költőn egy kidobott (*second handes*) ing vibrál, rajta: abszta-hányt tájkép-szeletek, talán Saint-Rémyből kiszakítva, a Saint-Paul de Mausole kolostorban lévő pszichiátriai központból, a sárga színek öntelten túlcsondu-
ló, örült árnyalataival...

Már csak 234 lépcső a Sacré Cœur... Néhány kis kávézó, bár a Rue de la Roquette környékén, majd a Yellow Mad Monkey, a Chez Paul, azután a Rue La Fayette-en Marcel egyik törzshelye: az À Côté szintén kedvelt italozó-kóstoló helyé válik...

Marcel Roger költő, képzőművész, performer barátunk 73 évesen, a 3200 eurós hallókészüléket eldobva, a szürkehályognak fittyet hányva: egy üveg bor, egy baguette és két sajt társaságában el(v)biciklizett Hollandiáig. Egy delfin-leány a kávéház teraszán felhőt iszik (reggelizik). Ő inkább nemtelen fém-lény, higany-test és egyéb nemesfém... Moi-toi, toi-moi: áá, oá-oáá!

Côme si comme sa / Comme si comme ça alapon, a szimpátia nyelvén (főleg képnnyelven, illetve metakommunikáció által) a gesztusok korlát-átlépő helyzeteket, változatos meglepetéseket tárhatnak fel...

A hullámmozgás a bölcsesség mintája – szólott egy fontos elbeszélő (talán Monodikosz helyett). Mert a titkokba burkolt, a hermetikusan elzárt Monodikosz-Phorosz, a *Jövőbevívő*, a 312 éves összeillesztett, fel-, illetve kitámasztott (néma és járáské-

telen) *Lény-Ember-Lény*, a nem-emberi ismereteket is hordozó, a Galéné (Nagy Csend) eljövételének élő-holtja már hosszú évtizedek óta nem nyilvánult meg...

Monodikosz, az *Egyes-Egyedüli*, a kivételes, egyetlen, megfoghatatlan létezőként és fogalmilag (talán) *Hapax legomenon* (is) lehetett egykoron, de minderről már senki sem tud semmi bizonyosat... A részleteiben beavatott, egy képzelt novellában élő, kiemelkedő férfiú: az *Áthaladás* és a *Csend* közötti időben vesztegelt...

A meghatározhatatlan *Szeirában* vagy a *Megmutatkozás* és a *Rend* kevert állapotában figyelte a korrodáló időt, amint az lassan megadja magát a rozsdá módoszeres-kegyetlen munkájának, ami az anyagok egységét felmorzsolja, porladássá változtatja... A *kozmoszus* naptárban egy kör közepébe préselt fekete nap szorongott, miközben önmagát szétesően megrajzolva hívódott (elő), hogy újra és újra magába forduljon... Ez a *nap* talán az *idő* vak belsejét, a sötétség fészket (már nemcsak) *szimbolizálta*...

A *leíró* hajnali ébredésében három virgonc tabletta viháncol. Viszketeg-zizzelve zajonganak, zsémbesen motyognak, rángatóznak, elméből gyomorszájba gördülnek, ércesen rugdálnak, savasan szurkálódnak... Igen, ők azok, az álmokat ígérgető, alvás-zavaros testvérek: Zolpidemi, Ratiopi és Farnatuti...

- - -

Mega felhő-üstökből és gigantikus égi serlegekből vala...

Felhők! Ismét a megunhatatlan felhők... Szélsőséges meteorológiai jelenségek: microburst, másképpen esőszivattyú, hurokmozgás, fordított tornádó... A fiú már hetek óta égi vihar-jelenségeket figyel meg. Videó-felvételeket néz meg újra és újra (lehetőleg lassítva)... Szélnyílások, légzuhatagok kavalkádja, most éppen: Párizs, Piran, Pozsony és Pest felett... Aztán újabb monumentális víziók: egek és tengerek között... Íme, egy *mikrorobbanás*, amely hatalmas mennyiségű esőt szakított ki egy felhőtömeg viharsejtjéből, miközben áthaladt a Közép-Kélet-Alpokban található gleccsertő felett...

Lencsés Károly

A kő imája

*Kő siklik a víz tetején, mit unatkozó gyermek hajít.
Röptöd lassú érkezés. Hogy aztán elmerülj, és sötét hideg leljen.
Odalenn él a mély, olyan büszkén mondja, ez az én világom.
Te miért jöttél?*

*Meghalni? Leszállni a számárról? Mezítláb állni elém?
Megitatlak. Simogatlak. Hajad mosom, és lég leszel. Lassú érintés.
Lebegsz a sötétség peremén. Egyedül. Nem olvad tested belém.*

*Hátadra fordítalak. Sokan néznek, énekelnek, napfény szökik feléd.
Didergő ajkad kéklő holdja árasztja vissza a szót, mely oly
szép, hogy néma.
Tetszel nekem ideleln. S ha tényleg egyszer kitéped egy
darabom, örömmel kiszakadok.*

*Húsom bár csak törik, ha kalapács üti, elmorzsolódom
előtted, hogy por legyek.
Térded fel ne sértsem, sarud el ne kopjon, így kidoblak
a partra, hogy élj.
Legyen hallható a szó, amit mondasz. Ajkad napkorong.
Hajad legyen árnyéka lépteidnek rajtam.*

Tűzfal

*Barna tűzfalak hajlongnak.
Eső árnyakat szögez rá,
Egy másik ház falát. Lámpavasét.
Ásító padlásfeljáró létrafokát.
Rám dől időtlensége. Betemeti.
Arcom arcával rejt el, hogy ne bámuljon.
Az a macska az ablakpárkányon. Rossz ómen.
Ha így méreget, a halált lesi rajtam?
Kalapom álarc. Mélyen a szemembe.
Karimaárny függönye takar. Nem
Láthatnak, de én leselkedhetek.
Látom a hajléktalant kukák közt.
Kartonsátor hajléka. Motyog. Nem értem.
Pöröl a láthatatlan éjszakában. Borízű álma
Kiűzte a mennyországból, s most idiült látomásban
Véresre karmolja arcát koszos körmeivel. A pokol
Kapujára írja véres, letört körömmel. Bejöhetek?
Nem moccanok. Majd elmegyek, ha mindent láttam,
Majd ha fény vési a reggelt öreg téglákba, majd
ha kifehérednek
Felettem a tűzfalak.*

Ónody Éva

A versek muzsikája

Találkozás Jancsó Adrienne-nel

„A szavalás – mint köztudomású – felfokozott, emelt beszéd. Vajon mi a különbség a szavalás és az éneklés között? Ha jól meggondoljuk: semmi. Egyértelműen szokták állítani, hogy az ének a beszédből származott. Nem biztos. Lehet, hogy éppen fordítva volt a dolog, hogy a beszéd fokozottan elszakadt az énektől – pontosabban a dallamtól – hogy a beszéd valójában nem más, mint absztrakció...” – írja Pernye András, a korszak legjelentősebb zenekritikusa, a *Szavalás és muzsika* című kritikájában Jancsó Adrienne *Földédesanyám* című hanglemezsikere alkalmával, 1963-ban. Az írás akkor nem jelent meg, csak jóval később, a hagyatékában találták meg.

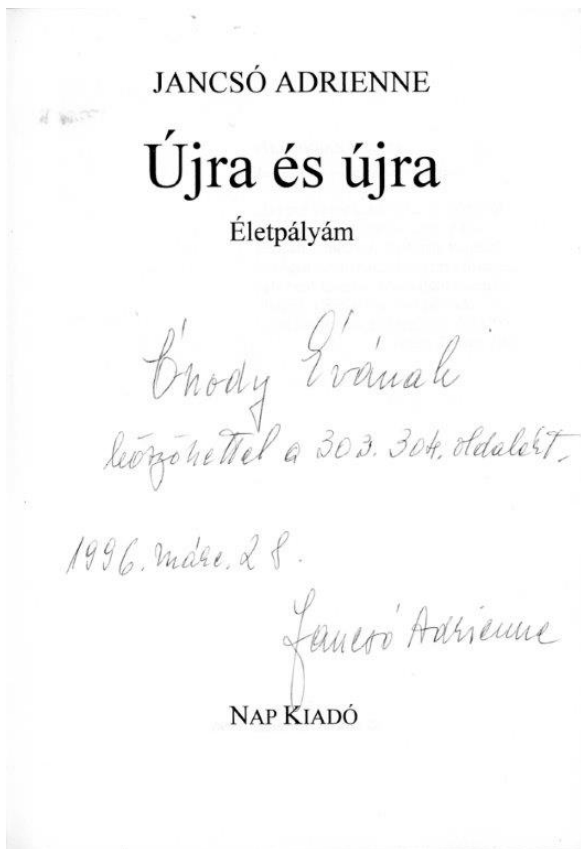
„...szavalóestje a *Filharmonia Kamaratermében* a kivételes pilla-

natok közé tartozik... – folytatja – nehéz lenne eldönteni, hogy az előadott művek megítélése a zene-, vagy az irodalom 'hatáskörébe' tartozik-e? Egy azonban bizonyos: művészetről, méghozzá nagy művészetről van itt szó, amire minden eddiginél jobban kell figyelniünk. Ez a nagyszerű művész nem kisebb dologról győzte meg a hallgatóságát, minthogy a verset szavalni kell... Számára csak egy dolog létezik, a vers értelme. Ez az értelem a vers ritmusán és melódiáján keresztül jut érvényre, és mind a ritmus, mind a melódia élő-eleven húsa és vére a versnek.”

Egyszer csak nagy váratlanul engem is meghívott Jancsó Adrienne a lakására, búcsúzóul, hogy megköszönje és dedikálja a könyvét, amelyben az *Életpályám* címmel összegyűjtötte mindazokat az írásokat, melyek a pályája során róla megjelentek. Hatalmas munkával száz és száz folyóiratból, újságból találta meg ezt az anyagot, róla, a versmondásról szóló írásokat, egész pályafutásának dokumentumait – interjúkat, kritikákat, elismerő méltatásokat. A kötetet is ő szerkesztette, állította össze.

A válogatás a Kossuth-díjas művésznő 75. születésnapjára jelent meg, a Nap Kiadó gondozásában, 1996-ban.

Ilyen vállalkozásba csak az kezd, csak az engedheti meg magának, aki bátran föl vállalja önmagát, munkásságának minden megnyilatkozását, és akinek nincs elhallgatni, tarkargatni valója. Így búcsúzott. Mindenkinek elmondta, hogy vele már nem lesz több dol-

gunk, mert többé már nem lép a világot jelentő deszkákra. Többé nem is lépett. Derűsen, mosolygósan köszönt el, szép emlékeket idézve – finom volt, halk, kedves és elegáns, mint mindig. Az egész lény valami magasabb rendű méltóságot sugárzott, mint mindig.

Már nem tudom pontosan, mikor lehettem a vendége – mindenkit külön-külön meghívott egy kávéra, teára –, csak a meglepetés hangulata maradt meg, a szokatlanul kellemes légkör, ahogyan megköszönte a publikációkat; ilyen kedves gesztussal nem találkoztam addigi újságírói pályafutásom során. Nagyon

tetszett a Frankel Leó utcai lakása, a Lukács Fürdő mellett, a berendezés, az Erdélyt idéző hangulat; antik bútorok, tágas nappali, puha szőnyegek, rengeteg könyv, s a feltűnő ékszergyűjteménye a falra erősítve – mintegy fellépéseinek emléktárgyai. Nagyon illettek hozzá az eredeti natúr ékszerek is, mint minden, amiben megjelent és fellépett. S a verseinek dallama! Nahát! Döbbsenten fedezte föl a hallgatósága, hogyan zenélnek a versek. De hogyan is juthatott ő el ehhez az ősi jelenséghez? Egészen kicsi kori élményekhez kapcsolódva? A magnószalag így őrizte meg:

„Szüleim nagy irodalomkedvelő, olvasó emberek voltak. Hatéves koromig Marosújíváron éltem, Jancsó Lajos nagyapámékkal együtt, az evangélikus paplakban. Anyám művészi szinten zongorázott, de csak nekünk és a tanítványainak játszott, zongoraleckéket is adott. Bizonyos, hogy erősen meghatározta pályaválasztásomat ez a hatás. Reggel ötkor kezdett gyakorolni – Chopin, Liszt, Bach, Mozart, Beethoven, Schubert, Debussy –, s néhány évvel később Bartók muzsikája szűrődött be kora reggeli álmaimba. Nyolc óra után pedig jöttek a tanítványok, skálázástól hangzott a ház. Ez különleges eseménynek számított akkoriban. Estefelé aztán ismét anyám játszott. Én állítólag néhány hónapos koromban Beethoven-dallamokat gügyörészttem. Édesapám pedig a kisvárosban műkedvelő előadások állandó komikus szereplője volt. Amikor mi átköltöztünk Marosvásárhelyre (Marosújívárról), nagyapó is úgy érezhette, hogy már nem tud egyedül élni a paplakban, és kérte a papi nyugdíjaztatását. Velünk jött. Ekkor nagyon fontos három év kezdődött az életemben; talán a legfontosabb gyermekéveimet tölthettem a közelében, szeretettel szoros kapcsolatban vele. Bár tovább tartott volna! Sok verset olvasott föl nekem! A beavatást a költészetbe bizonyára tőle kaptam. Gyönyörűen beszélt, hisz remek egyházi szónok volt, gondolom nagyon szépen olvasta a verseket is. Tehát jól lerakódott bennem anyám zenéje és nagyapó

jól interpretált sok-sok verse. Hogy engem később különösen a versek zenéje ragadott meg, bizonyára ennek a kettős hatásnak köszönhetem.”

Magam is jártam egy ideig annakidején, fiatal koromban Jancsó Adrienne versmondó szakkörébe – megszállott verselőként –, ahol ezt a stílust adta át nekünk. Hasznos és élvezetes volt ez a szakkör. Kár, hogy rövid ideig tartott!

Eltűnődtem, hogy miért is volt annyira vonzó számomra ő: az irodalmi műveltsége, a kristálytisza gondolatai és a szigorúsága vonzott, de ugyanakkor az örökös derűje, a lehetetlent nem ismerő aktivitása és a szüntelen sugárzó szeretete. A közvetlensége is fe-

ledhetetlen, ahogyan megszólította az embert, feloldott minden gátlást, egyrangú partnerként lehetett vele beszélgetni. Soha kellemesebb és biztatóbb baráti szót nem kívánok senkinek, mint amivel ő ajándékozott meg bárkit, aki hozzá fordult.

Idén, 2023-ban csodálkozva nézegetem, olvasgatom a búcsúzó kötetét, majd' három

évtizednyi távlatból, mivel hosszú keresgélés után megtaláltam a dedikált példányaim között.

Ő 1947-ben települt át Erdélyből, az igen jelentős család tagjaként – Áprily Lajos klasszikus költő fiának, a szintén jelentős költő, Jékely Zoltán feleségéé. Már nagyra becsült színésznőként érkezett hozzánk a Kolozsvári Magyar Színházról. Eleinte a szakmából senki nem szerződtette, sem Budapesten, sem sehol. Ő viszont a legkisebb magyar falvakban is boldogan mondta a verseit; utazott vonattal, lovas kocsival, és akár traktoron is vittek egyik faluból a másikba. Később Horváth Ferenc, korának felkapott előadóművésze szerződtette az igazgatása alatt álló Magyar Néphadsereg Színházhoz. Onnét is állandóan a vidéket járta, laktanyákban, táborokban lépett fel, de szerette is ezt a vándoréletet. Persze hozzátartozik, hogy megszűnt a korábbi aggodalmas élete, mert a gyermekei jó kezekbe kerültek, nagyapjukhoz, a drága Áprily Lajoshoz költözhetek, s tőle jártak iskolába. Áprily korábban települt át, a Baár Madas Leánynevelő Intézet igazgatója volt Budapesten, de 1943 szeptemberében nem volt hajlandó az iskolájában a zsidótörvények szabta rendelkezéseket végrehajtani, ezért felmondott, és nyugdíjba ment. A Visegrád melletti Szentgyörgypusztára, a Duna-kanyari nyaralójába költözött (később Áprily-völgy lett a neve). Ez a táj, az erdős, hegyes, völgyes vidék idézte meg számára az elhagyott Erdélyt, az őshazát, az örök fájdalmat. Itt élt, a tiltások időszakában műfordításokból tartotta fenn magát, és még segítette a családot is.

S ahogyan Adrienne írja, a színházak racionalizálásával őt is kiracizta az új igazgató a Néphadsereg Színházról, mégpedig azzal a meglepő indoklással, hogy rossz a beszédtechnikája! Később „megjavulhatott”, mert a közismerten legszebben beszélő művésznőt 1977-ben Kazinczy-díjjal tüntették ki.

Így emlékezett kötetében ekkori helyzetére:

„Szerződés nélküli színész lettem. Rosszkedvűen üldögéltem a rádió pagodájában, lesve, hátha észrevesz valamelyik rendező. Egyszer csak mosolyogva állt meg előttem régi

Török Erzsébet, akinek mindent köszönhetek

A Vers és Dal Színháza
A JÓKAI SZÍNHÁZBAN — VI., PAULAY RÖR U. 26.

„DALOK SZÁRNYÁN” SOBOZAT
„A” HÉRLET, ELSŐ ELŐADÁS

1956. október hó 18-án, csütörtökön este 8 órákor

TÖRÖK ERZSÉBET
Kossuth-díjas

és
JANCSÓ ADRIENNE

BALLADA-ESTJE

★

MŰSOR

Ára 1.— Ft

*Imetelés: 1956. okt. 22 !!!
Itt az ismerős dátuma a legérdekesebb*

A sorsfordító balladaest

kolozsvári barátnőm, Török Erzsi: »Ne búsuljon művész! Mennyit szerepeltünk mi együtt erdélyi irodalmi esteken! Csináljunk egy balladaestet, a Kossuth Klubban, meglátja, odafigyelnek!« (Így, viccesen magázott örömeiben.) Megcsináltuk: 1955. szeptember 26-án. Odafigyeltek. Olyan sikere volt, hogy egyszerre pezsegni kezdett körülöttem a levegő. Alig győztem a fellépéseket teljesíteni. Mindezt Török Erzsi gesztusának köszönhetem...”

A Magyar Nemzet napilap így ünnepelte:

„Különös este volt; feltámadt a ballada, amely nemcsak egyike a népköltészet műfajának, hanem a líra és a dráma együtt, tehát

a legmélyebben megindító vers. Igaz művészek ajkáról szólt, és sajtóságos részegségbe ejtette hallgatóit.”

Mi többször találkoztunk és korábbi beszélgetéseinkből megmaradt egy mondata: „Az én gyermekeimből nem lett volna soha ember, ha nem az apósom, Áprily Lajos neveli őket.” Persze erős túlzás ez így – gondoltam –, de nagyon érdekes túlzásnak tartottam. Úgy hogy kell is tennem egy kis kitérőt.

Milyen érdekes! Generációkon át milyen jelentős és fontos volt a nagyszülői kapcsolat! Fölkerestem anno az unokát, Jékely Zsoltot, Jancsó Adrienne és Jékely Zoltán fiát, a miniszteri biztost, aki így emlékezett:

„Áprily Lajos unokájaként igen szerencsés és gazdag éveket élhettem át. Nagyapa nagyszerű személyisége, lírai alkata, kultúrája, műveltsége, ízlése a legnagyobbakkal rokonította őt: Babits Mihály, Tóth Árpád, Juhász Gyula. Bár nem úgy tűnik, de csak egy-két évvel volt fiatalabb náluk, mert ő későn, csak harmincöt évesen kezdett publikálni.”

Áprilyról, mint nagyapáról nem sokat tudunk, az irodalomtörténet sem említi, de valami újat megtudtunk most:

„Évekig együtt laktam a nagyapámmal, a nagyanyámmal, ők neveltek. És a csodálatos nagymama is bizony külön fejezetet érdemelne. A legérzékenyebb korszakomban élhettem át ezt a boldog időszakot, a nővéremmel együtt, amíg az elemi iskola felső tagozatát elvégeztem. Természetesen hozzájuk költözésünk előtt is szoros volt a kapcsolatunk, gyakran kényszerültek a szüleim arra, főleg édesanyám vidéki fellépései miatt, hogy az ő segítségüket kérjék. Nagyapa ellenőrizte a leckéimet, este fölmondatta. S még reggel is, indulás előtt rákérdezett néhány fontos dologra. Ezt nagyon hasznosnak tartom. Mi ugyanis, a többi unokával együtt, a mitológiai alakok és a magyar irodalmi személyiségek társaságában tölthettük a gyermekkorunkat. Nagyapánk nem volt rest, számos jelentősebb művet felolvasott

nekünk, hogy élményszerű legyen a kötelező olvasmány. A *János Vitézt*, a *Toldit*, Ibsen *Peer Gyntjét*, Maeterlink *Kék madarát* vagy Saint Exuperi *A kis herceget*. Nagypám mindennap szigorú rendben dolgozott, kötelező penzumokat írt elő magának. Csak annyi szünetet tartott, míg egy almát bicskával meghámozott, és azt cikkekre vágva elfogyasztotta. Akkoriban a világirodalom klasszikusait fordította, főleg az orosz irodalmat. Én tíz-tizenkét évesen frissiben olvashattam, amit ő akkor áttett magyarra, például: Turgenyevet, Lermontovot, Tolsztojt, Puskind. Ha új verset írt, szívesen felolvasta. Érdekes, hogy nem ülve, nem az íróasztalnál fogalmazta meg, hanem séta közben. Elindult a botjával az erdőben, az Áprily-völgyben, és magában halkán formálta a strófákat. Amikor elkészült a fejében, akkor írta le. Először a nagyanyámnak olvasta föl, a jelentős művészi adottságokkal megáldott élete párjának, majd a fiának, vagy bárkinek, aki a közelében volt.”

Adrienne-nel nagy ívű pályája utolsó időszakában találkoztam a Várban, a Zenetudományi Intézet Kodály termében, a Vers és dal nagyszerűen szerkesztett sorozatának talán utolsó előadásán. Ültünk egymás mellett, és az ifjú Rátóti Zoltánt hallgattuk, ő szigorúan, örömteli nagy érdeklődéssel figyelte a tehetséges fiatal titánt. S odasúgta nekem: *„Ez a fiatal tehetség, a jövő nagy színesze, most nincs sehol. Mert mi már nem tudjuk fizetni a terem bérleti díját, és mecénásunk sincsen.”* (S a hajdani ifjú Rátóti beteljesítette a jóslatot, a Nemzeti Színház Kossuth-díjas vezető színésze lett, s a Színművészeti Egyetem rektora is volt.)

Véletlenül tudtam meg, hogy Adrienne már nem a budai lakásban él, hanem a zuglói Ódry Árpád Színházban költözött. Meglepett a hír, nem igazán értettem, ezért nyomban meglátogattam. A zuglói kastélyszerű, remek épületet szép és gazdag kert veszi körül, ahol nagy örömmel fogadott. Már telefonon elmondta, hogy évek óta vár erre a lehetőségre, kinézte magának ezt a komplett lakosztályt. Budai lakását, ahol egykoron Jékely

Áprily Lajos a kisunokával az Áprily-völgyben

Zoltánnal élt, átadta népes családjának. Mint ahogyan Áprily is ezt tette annak idején, amikor az Áprily-völgyben lévő nyaralójába költözött. Nem kényszerlakhelybe ment a búcsút intő művész asszony, amint azt gondoltam, hanem önként és szíves-örömezt adta át a lakását, amit nehezen hittem, hisz olyan friss volt, olyan aktív, annyira szívesen jött a kulturális eseményekre, ha érte mentem, s olyan hálásan köszönte, hogy lépést tarthatott a művészeti élet történéseivel.

Pedig érthető lett volna, ha belefárad az életbe. De nem fáradt bele! Pedig lett volna oka.

Végül idézzünk egy kis statisztikát, amit Adrienne maga készített:

1957. január 1-jétől 1986. december 31-ig: 5493 fellépése volt, ebből 2232 vidéki előadás, az ország 474 településén.

A határokon kívül pedig: 90-100 lehetett.

Nem kellene ennyire elfejteni Őt, mint mostanában tesszük, ilyen hálátlanul!

Rónai Balázs Zoltán

Mintha csak pecázni jöttünk volna

*Ezt nektek meg kellett mondanom –
nem jószántamból, tudjátok ti is.
És most, ebben a rosszkedvű csendben,
elégedetlenségetek
rám hördülő orkánja után,*

*kapjuk össze magunk:
segítsetek
korábbi koncepciótok tetemét
(tudom!, még rá sem száradt szétvert
koponyájára a kilötytyent gondolat, de mégis)
Dunába dobni, horgászólmokat
kötni rá, sokat. Mintha csak
pecázni jöttünk volna, és most
engednének kapitális harcsánk
a vízbe vissza.
Aztán ki-ki mehet haza,
vagy ahová akar,
és emésszük meg a történeteket.*

Anzix egy pultosnő dekoltázsáról

*És most itt állok
ez alatt a közhelyes, ám hatalmas,
kék tükörtojás alatt,
ami felé nevetségesen és hiába
nyújtózkodnak a tízemeletes panelházak,
1986-ot írunk, nyár van,
olvadt aszfaltba mélyedt,
elhagyatott cipőtalpnyomok tudatják,
hogy amúgy itt emberek élnek,
délután egy körül lehet,
éhes vagyok, de inkább
a két sarokra lévő kocsmá felé indulok majd,
ahol szintén nem lesz senki,
csak a pultosnő, a légkondi nélküli homályban,
és belebámulok a dekoltázsába,
amit közömbösen vesz tudomásul,
előredőlve a pultra könyököl,
és beszélgetni kezd,
hogy legyen valami,
mert nincs semmi,
márpedig valaminek lennie kell,
ha már vagyunk.*

Hudy Árpád

Éden földi mása

A Kertem gyümölcssei sorozat elé

*„Nyarakra gondolunk s hogy erdeink
majd lombosodnak s bennük járni jó,
és kertjeinknek sűrű illatában
fáján akad a hullni kész dió!”*

– Radnóti Miklós *Himnusz a békéről* című versének sorait választottam kicsengetési kártyám mottójául az érettségi küszöbén, 1974 tavaszán, egy réges-régi aradi kert gyümölcsfáinak árnyékában. A kert végigkíséri életemet.

A kert végigkíséri az ember életét.

Földi létünk kezdete. „*És ültete az Úristen egy kertet Édenben...*” (Ter 1.8) „*És vevé az Úristen az embert, és helyezé őt az Éden kertjébe, hogy művelje és őrizze azt.*” (Ter 1.15) Nyelvünk első szövegemlékének megfogalmazásában: „*odutta volá neki paradicsumut hazoá.*” De aztán kiűzetett az ember boldog ősellapotának kulisszái közül, s azóta visszavágyik oda. És addig is amíg – reményei szerint – legalább földi megpróbáltatásai után eljut majd az égbe költözött Paradicsomba, idelenti sivár, vad világában megteremteni igyekszik maga körül az őskert mását.

A babiloni Szemiramisz függőkertjeitől, a császári Róma pazar díszligeteitől a középkori magyar főurak, főpapok pompás palotáinak vadaskertjein és a francia királyi kastélyok mértani szigorúságú botanikus ornamentumain át a modern nagyvárosi népligetekig. A közrendűek, a gyaloghalandók pedig szerényebb lakóhelyük, a tanya, a parasztporta, a polgári ház, a munkáslakás körül a jóízű, egészséges terményekkel tápláló veteményest,

gyümölcsöst, szőlőt és a szemet gyönyörködtető, illatot árasztó virágágyásokat, bokrokat.

A legsibb és a legszebb, legemberibb munka a kerti. Verejtékes is, még ha az ásót, kaszát, metszőollót és locsolókanát mindinkább felváltja is kapáló és vágó-nyíró masinák hada, gombnyomásos öntözőrendszer és vegyszerek arzenálja. A fűvek, fák, bokrok és virágok világában az ember együtt lélegzik a természettel, érzékeli a legtitkosabb erők működését. Tapasztalja a négy őselem, a föld, a víz, a levegő és a tűz – a meleg és a fény – isteni összjátékát, bepillant a teremtés és létezés legnagyobb csodájába, a MAG misztériumába. A kertben mindenki egy kicsit Zarathusztra.

És hát a kert művelése a forrása minden más anyagi és szellemi kultiválásnak, kultúrának, beleértve a nyelvet és az irodalmat is. Berzsenyi elképzeldhetetlen hervadó ligete nélkül, Petőfi, midőn először látogatta meg Szalontán barátját, Arany Jánost, kerti munka közben találta őt. József Attila is arról álmodozott, hogy kertész lesz, a már idézett Radnóti pedig megrendítő egyszerűséggel otthonos kertként rajzolja meg a szülőföldet irodalmunk legszebb hazafias versében: *„Itthon vagyok. S ha néha lábamhoz térdepel / egy-egy bokor, nevét is, virágát is tudom.”* (Nem tudhatom...)

A gyümölcsérlelő nyár adta a gondolatot szerkesztőségünknek, hogy néhány mai magyar költőt és íróat bírjunk megszólalásra személyes és családi élettere e meghitt szférájáról. Valljanak profi irodalmárként és – talán nem is annyira – amatőr kertművesként ők, akik követik a gyakorlati bölcsességet, amelyet Voltaire hőse, Candide mond ki a róla szóló regény végszólamaként: *„Dolgozzunk minden okoskodás nélkül, mondá Martin, ez az egyetlen mód, mellyel az életet elfogadhatóvá tehetjük. (...) Igazad van, mondá Candide, de most fogjunk munkához: műveljük kertünket.”*

Kerékgyártó István

Varjúháj és bangita

Már jóval negyven felett jártam, amikor észrevettem, hogy növények is vannak ezen a világon. Persze előtte is tudtam, hogy létezik újhagyma, paprika meg paradicsom, amit szívesen fogyasztok, meg persze vannak virágok. Nőnapra hóvirágot, szerelmeimnek vörös rózsát, temetésre fehér krizantémot vettem, ahogy illik. De hogy ezeket termesztik, gondozzák, nevelik, arra bizony nem gondoltam. Pontosabban, nem érdekelt. A növényekkel a zöldségesnél meg a virágboltban találkoztam.

Aztán jött egy súlyos betegség, hónapokig feküdtem egy szobában, ahol az ablakból egy kertre láttam, és a tél után jött a tavasz, majd a nyár, amikorra már ki is mentem a kertbe. Közben hónapokon át döbbenten lestem, mi minden történik a növényekkel. Kihajtottak, zöldültek, virágokat hoztak. Nekem meg hatalmas kaland lett ezt a változást figyelni.

Aztán – éppen a betegség alatt átélt „kertélményem” miatt – eladtuk a budapesti, kényelmes lakásunkat, amely üzlet olyan jól sikerült, hogy az árából, némileg kijebbn, Budaörsön vehettünk egy csinos házat, amit nem olyan régen építettek, de egy családi tragédia miatt eladták. És a legnagyobb szerencsémre a kert még nem készült el. Az épületet övező telek nem a hegyoldalon áll, szép sík, valaha szőlőt műveltek rajta; a házat keletről, délről és nyugatról fogja körbe. A nagy ablakok mind a kertre néznek. Nem túl nagy, nem túl kicsi telkecske, éppen akkora, amekkorát egy minőségi díszkert kíván.

Mivel a vétel után maradt némi pénz a budapesti lakás eladásából, eldöntöttük, hogy azt álmaink kertjére költjük. Egy profik által tervezett-létrehozott kertre! Azóta sem bántuk meg. Egy kertépítő mérnök rajzolta meg, milyen növények népesítsék be az udvart, melyik hova kerüljön, a magaságások díszkövei hogyan nézzenek ki, az automata öntözőrendszer, a vakondháló, a gypeszőnyeg mikor és hogyan készüljön. Mint egy ház tervezésénél, itt is többször

beszélgetett velem a mérnök, milyen növényeket, milyen színeket, hangulatokat kedvelek, aztán elkészült a terv.

Késő ősz volt már ekkor, néztem a rajzokat, a növénylistát, a számomra többségében ismeretlen magyar és latin növényneveket, és elhatároztam, hogy utánajárok a dolognak. Jött egy izgalmas tél, amikor esténként a neten megkerestem, melyik leendő növényem mit szeret majd, mitől kell óvnom, kell-e metszenem, permeteznem. A megszerzett tudásból aztán készítettem is magamnak egy több mint százoldalas könyvet, képekkel, szöveggel. Hiszen százharmincféle évelőnövény szerepelt a tervben.

Tavasszal érkezett vagy tíz szakember, földet cseréltek, vörös betontéglákból magaságysásokat, utakat építettek, rengeteg cserjét, törpe díszfát és évelő növényt ültettek. A végén leterítették a gyepszőnyeget, és beüzemelték az öntözőrendszert. Majdnem elájultam a gyönyörűségtől, amikor az egyik délután mutatták, hogy kész. Most már mi jövünk.

Pedig hol volt ez a mai állapotól! A növények még picik voltak, csak kevés virágzott belőlük.

Mindez nyolc éve történt, azóta „beállt” a kert, az évelő cserjék, bokrok, virágtársulások elérték végleges méreteiket. Kiderült négy-öt fajtáról, hogy nem szereti a mi talajunkat, mikroklímánkat. Ezeket lecseréltük másokra, amelyek jól érzik magukat nálunk. Nagyon szép növénytársulások jöttek létre, ahol egymás mellett, egymásra támaszkodva, de nem elvéve a másik terét, jól érzi magát négy-öt növényfaj együtt.

A terv az volt, hogy folyamatosan viragozzon valami. Így is lett! Február végén, március elején már nyílik a kék indás ínfű és a halvány rózsaszín, illatos korai bangita. Aztán a hagymások: a tulipánok, nárciszok mutatják magukat. Majd április-májusra indul a tobzódás: sárga sásliliomok és ligetszépék, lilás nőszirmok és ligeti zsályák, és persze az első rózsák is megjelennek. Terülőrózsák, futórózsák, bokrorózsák, angolrózsák, tearózsák, magastörzsű rózsák. Vörösek, sárgák, narancsszínűek és persze rózsaszínűek. Aztán júliusban indul a kedvenceim, a hortenzi-

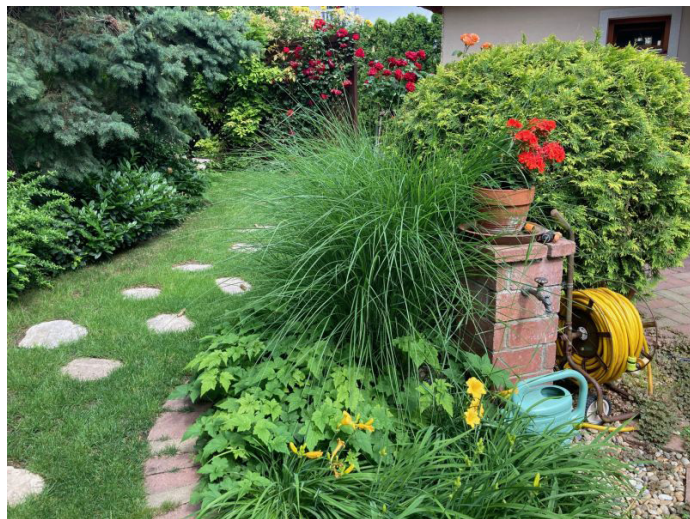
ák virágzása. Fehérek, kékek, rózsaszínűek, nekem öt fajta van belőlük. Nem folytatom, pedig hosszan lehetne. Az augusztusi, szeptemberi kékszakkal, az őszirózsákkal, a pompás varjúhájjal és a világító sárga kúpvirággal. No és a többféle levendulát nem említettem, pedig a rózsákat ők védik a levéltetvektől.

A kertet mi gondozzuk, ami nem is olyan sok munka, mint az elsőre tűnik. Heti három-négy órát jelent csupán. De ehhez az kell, hogy ősszel és tavasszal jöjjön néhány szakember. Tavasszal gépekkel gyepet szellőztetnek, elvégzik a lemosópermetezést, ősszel a magasban ciprusokat metszenek vissza, beállítják a cserjék, díszfák méretét, kifűjják az öntözőrendszerben maradt vizet.

Év közben azonban miénk a munka – meg persze a gyönyörködés is. Remek napkezdés, amikor minden reggel kutyánk kíséretében végigjárom a kertet. Van-e tetű, lisztharmat a leveleken, fonnyad, szárad-e egy-egy hajtás, és jön-e valami új bimbó, virág.

És persze, ha a dolgozószobámban a számítógépem monitorjáról fölpillantok, láthatok egy gömbjuhart, háromféle hortenziát és a magaságásban a fűszerkertet. Jó néha fölnézni a szövegből.

Most már csak néhány fotót kell keresnem, hogy higgye el a kedves olvasó: nem a levegőbe beszélek!

Lőrincz P. Gabriella

A türelem mestersége

Bár kertés házban nevelkedtem, a kert munkája sosem volt ínyemre. A gondolataim máshol kalandoztak: színházon, népdalokon, verseken. Igyekeztem is minél előbb szabadulni a földtől, egy másfajta életbe, egy másik világba, panelba. Mégis történt egy fordulópont, jött a vágyakozás, és attól fogva minden egy kertés ház felé mutatott.

Harminchét éves voltam, amikor újra kertés házba költöztem, húsz év panel után. Az éjszakák csöndje már az első alkalommal magával ragadott. Felemelő volt teljesebben látni az eget, kutyaugatást, harangszót, traktorok zaját hallani. Aki élt már lakásban, jól tudja, hogy a véce leöblítése vagy egy köhintés is átszűrődik a falakon. A nyolcvancentis vályogfal viszont megvéd. Véd a zajoktól, nyáron a hőségtől, télen a hidegtől – „parasztlégkondi”, szoktam mondani. Szeretem. Az első pillanattól szeretem ezt a házat, amióta megpillantottam, pedig akkor még nem is volt eladó. Az első évben, 2019-ben még csak rendeztük az udvart, a rég nem lakott házat. Ízlegettük, hogy miként lehet otthont teremteni. Az első, amiben biztos voltam, hogy szeretnék rengeteg virágot, így nagy lendülettel rendeltem huszonöt tő levendulát és kétszázötven hagymás tavaszi virágot. Nógrád vármegyében hűvösebb a tél, mint másutt, később jön a tavasz, a kandalló és a cserépkályha melegére kicsit tovább, akár májusig is szükség van. Nincs-e gáz, nincs-e villany? De van, mi mégis amellett döntötünk, hogy ezek nélkül a hálózatok nélkül szeretnénk melegedni télen. Még ma is csodálattal nézem a kandalló ablakát, amikor a tűz pattogva játszik, mert micsoda hatalmasság a tűz!

A következő évben már előkészített földdel és rengeteg vetőmaggal vártuk a tavaszt. A hó olvadásával megjelentek az első virágok, és az áldott föld ontani kezdte magából a jóságot. És megérkezett a világvárvány is, amire senki nem számított. Arra gondoltam, mi-

csoda áldás, hiszen nem a négy fal között kell szenvedni, várni a következő napot, hanem minden időmet a kertre és az írásra fordíthatom. Visszatértek olyan emlékeim, amelyekről azt sem tudtam, hogy léteznek. Amint megjelent a földibolha a retek környékén, szórtam a hamut, a rózsza tetvesedni kezdett, és már mostam is a szappanos vízzel, ahogy nagymamától láttam. Rácsodálkoztam, hogy

mennyivel kevesebb szemét termelődik, hiszen a konyhai hulladék komposztban hasznosul. Figyelni kezdtem a napokat, várni, hogy elmúljanak a fagyosszentek, mert addig a palántát nem érdemes kiültetni. Kérdeztem, amit nem tudtam, és olvastam, amire nem kaptam választ. Míg a járvány kitombolta magát, addig az én életemben csodálatos változás ment végbe. Újra türelmet tanultam. Másféleképpen kaptam most a tanítást. Nem durván, nem nagy erővel, hanem a lehető legfinomabb módon. A föld és a növények tanítottak. Várnom kellett, hogy éjszakánként is legalább tízfokos meleg legyenek, mert addig a magvaknak nem jó a földben. Várnom kellett az esőt, mert a locsolás jó, de az eső áldásánál nincs jobb. És hatalmas, bőséges terméssel ajándékozott meg a kert. A befőzések hangulata összefoglaló, a munka, amit a családom minden

tagja együtt végez, olyan szeretetáradatot indított el bennem, hogy minden mást elnyomott. Sem időm, sem kedvem nem maradt bármiféle rossz dologra. Természetesen ennek ellenére jött betegség, nehézség, ügyes-bajos gondok, de minden eltörpült amellet, ami körül volt, s mire eszméltem, egy újabb karácsony telt el. Mintha egy burokban védve élném a hétköznapokat. A járvány után jött a háború, olyan

veszedelmek, amikről azt gondoltuk, mi már nem tapasztalhatjuk meg; én mégis csak hálát érzek. A föld megtanított a lelassulásra, a türelemre, és arra, hogy valóban rendelt ideje van mindennek, a vetésnek és az aratásnak. Vetés volt nagyanyám tanítása, és aratás negyven évvel később a tudás, amit kaptam. Így vetek most a gyermekeim lelkébe.

A következő év már rutinosabban indult. Tervezetten ültettünk, vetettünk, az udvar egyre jobban hasonlít arra, amit szeretnénk. Tennivaló mindig akad, nincsenek üresjáratok, nincsenek tétlen kezek, nincs unalom. Miközben a Kárpát-medencét jártam, és 2022-ben majd háromszáz településen több mint ötszáz fellépésem volt, itthon újra a természet osztogatta ajándékait. Bár meg kellett tapasztalnunk az aszályt, amikor három hónapig nem volt csapadék, és meg kellett birkózni az élet hozta nehézségekkel, gyásszal,

azt gondolom, a családukat megerősítette a föld művelése. Mindenki teszi a dolgát, akkor is örömmel, ha fáradtan. Az idei év még rejtély. A paradicsom épp kezd színesedni, az első uborkákat csak most kóstoljuk. Már saját karalábé van vasárnaponként a húslevesben, és aranyos cukkinigyermek nőnek a bokrokon. A virágzó bab, burgonya, padlizsán maga az ígélet. Remény arra, hogy idén is lesz mit az üvegbe tenni, és az ősz ajándékait egész télen élvezni. A bodzavirágszörp és -lekvár a citromfű- és mentaszörp mellett sorakozik. A földieperből még nem telt ki egy lekvárnak való, de arra épp elég volt, hogy ne kelljen boltban vásároljuk. És idén végre gyümölcsfát is ültettünk. Évről évre alakul, változik a kert, ahogyan mi magunk is. Figyelünk és tanulunk, főleg alázatot. Tanuljuk a tájat, a jeleket a madármozgásból, a felhők irányából, illatokból. Itt nincsenek játszmák, nincs csalás, sem trükk, a földdel való munka őszinte és szikár, semmilyen cicomát nem tűr hosszú ideig.

Sokan nem értik ezt a fajta kapcsolódást, és ez így van rendjén, hiszen különbözőek vagyunk. Én jól emlékszem arra, amikor hallani sem akartam a kertről, és úgy gondoltam, minden megfelel számomra, amit megvásárlók. Akkor az volt az igazságom, akkor arra volt szükségem. A madárzsivaj, a tücskök zenéje, a békák szerelmes éneke, a méhek duruzsolása lett most az én csöndem. Ahogy látom cseperedni az ezüstlevelű fát a kert közepén, valamiféle megbékélés ér utol. Béke azokkal a dolgokkal, amelyek ellen nem tehetek. A földibékák, gyíkok, bodobácsok, katicák vicces, ügyes műveletei naponta ámulatba ejtenek. S mondom és írom, fényképezem, de azt hiszem, mégsem adhatom át jól, mert csak érezni lehet. A teremtés csodája a mozdulat is, amivel az apró magokat a földbe szórom, és abból a következő karácsonykor majd az asztalra teszek valamilyen finomságot. Minden reggel kíváncsian ébredek, minden este hálával alszom el – azt hiszem, most ezt kell jól begyakorolnom.

Marafkó László

Mire tanít a kert, avagy győzhet-e a gyom?

Boldogult ifjú (ilyen is volt) újdondáskorában egyszer (nem csak egyszer...) verbális inzultusban részesült a Szerző (itt „gyorsregálású” írásokat kattogtatót jelent, aki később kertet megszerzővé avanszál). Falusi riportútra indulván egy belvívben tocsogó mező közepén, békalesen ott állt fél lábán egy gólya. Szerzőnk felkiáltott: „Egy gólya!” A megyei újságírásban jócskán „elhasznált” fotós kolléga, a gépkocsi vezetője érdesen: „Na és, az a dolga, hogy ott álljon. Micsoda aszfaltgyerek!” Utóbbi Szerzőnkre értette. Aki tény, hogy kisgyerekkorát tűzfalakkal körülvett házban töltötte, ahol a téglákon legfeljebb alkonyi fények vagy a mész virágzott ki. Kamaszkorában óriásgyár közelében levő sorházban laktak (egyik oldalon megint tűzfal), ám a közös udvar egy részén anyukája tátikákkal, violával ékes virágoskerttel próbált dacolni némely szomszéd vásott gyerekeinek mozgásigényével. No, meg az ötvenes évek elejének mindenféle sivárságával. Szerzőnknek (de genere Aszfalt) kétgyermekes felnőtt korában persze része lett társasházi kertben (annak hiteltörlesztésével és használati vitáival!), de önálló tulajdonú, hétvégi házban-kertben csak nyugdíjas korában, egy hegyek hajlatában megbújó kis faluban. Megvételekor a jókora telket másfél méter magas, éppen virágzó növényzet borította, amely nagyon emlékeztetett a kamillára. Kiderült: csak egy virulens gyomnövény „alakoskodik” éppen – az évszak parancsára. Még nem volt sejthető, hogy intő jel a jövőre nézve...

Már kulturált állapotok uralkodtak a „birtokon” – legnagyobb részt a ház asszonyának gyerekkori, a nagyszülők kertjében megalapozott hozzáértése nyomán –, amikor egy ismerős különös kérést eresztett meg. A kocsibejáró közelében szárba szökken

egy növény. A levelek és ágak szaporításában a fraktálevet követő, szemre mutató növekedés érintésre nagyon is fájdalmasnak bizonyult. A kedves ismerős miután különböző varázsmozdulatok után megállapította, hogy a növénynek milyen az „aurája”, azt kérte, egy ideig ne bántsuk. Hónapokig tartó osonás, oldalazás, kocsimanőver és elfojtott fohászkodás lépett életbe. Újbóli látogatásakor a természetgyógyászat híve (szintúgy beavatott szertartások után) levágott róla egy jókora ágat, s a többiről az ítéletet már a tulajra bízta. Szerzőnk bizony csak baltával tudta kidönteni a lassan viláfgára hajazó tüskés akadályt.

A termőre forduló kertben, a régi és új gyümölcsfák áldásait élvezve a család új generációi megállapíthatták a nagy áruházakban kapható, semleges ízű, gyakorta éretlenül leszüretelt gyümölcsök, zöldségek és a kertben beértek közti különbségeket. Mert a rendkívül tápláló termőtalajból, a napfényből, a gondosságból és főként az idősebb generáció életkort meghazudtolni próbáló, csontropogató munkájából pompás, dús ízegyveleg született. A befőttek (cseresznye, körte) és lekvárok (ribizli, meggy, szilva, barack) külön, dicshimnuszokba kívánckozó világot alkottak. Szintúgy a gyerekkori nagymamai tapasztalatokat felfrissítő, immár szintén nagyszülő „gazdaasszony” jóvoltából.

De mások is nagyon jól érezték magukat. Elég volt egy-két hét kimaradás (Szerző és korosztályos társa rendszeres, havi orvosi karbantartása, magánügyek és közakadályoztatások), s a kertben elszabadult a gátlástalan „buli”. Soha nem látott és megnevezhetetlen levelek, gyökerek, szárok lódultak fejlődésnek, befonva a gyenge kultúrnövényeket, magukat hozzájuk hasonlóknak álcázva, fölénk növe, s idővel nyilvánvalóan megfojtva őket. A gyom mindennél hatásosabban hirdette öröklött jogait e földre.

Az éltes Szerző, aki az ötvenes évek hírhedt lózungját („Az ember legyőzi a természetet”) valamikor untig olvasta, hallotta, a kertben állva megállapíthatta, amit a nagyvilág híreiből már tudhatott: a jelszó láthatóan – hála az égnek meg a maradék józanságnak – „nem jött be”. Az ember legfeljebb kilendítette nyugalmából az erőket, amelyek a földgolyó felszínét egyen-

súlyban tartották. (Nemhogy a biciklit, de az éghajlati ciklusokat is túltolta.) Ennek isszuk most a levét (árvizek), és tapasztaljuk a gyehennaforróságát (pusztító tüzek, hóhullámok). Könnyű mondani, de a legjobb talán az lenne, ha az emberiség a saját rossz természetét, az önzést és természetellenességet győzné le. Erre figyelmeztetgeti maga a Természet, amelynek nevében a terem, termő, termés, teremtés is ott bujkál. Már annak, akinek van füle, szeme hozzá. Például a kertésznek, aki néha a saját terményt begyűjti.

Persze, Föld bolygónk kertjében a parányi sajátját művelőt az életfilozófiák drónmagasából könnyen lerántják a testi intelmek: az izomláz, az ízületi kopás meg a gyomok burjánzásának vétke(?) megbocsátása. Merjük bevallani: spontán jelzés is, ha győz a gyom. Hiszen ő a természet erejének közkatona.

A fotó illusztráció

Németh István Péter

Egy kertnélküli florista vallomása

Személy szerint nem volt soha saját kertem, de hogy szüleimnek s az ő szüleiknek mindig volt, azt nem feledhetem. Virágokra láttam a mózeskosaramból Tapolcán és Badacsonyörsön. Ezek voltak életem első állomásai a Mogyorósi utcában, ahol még tehéncsorda járt reggelente föl a dombra, esténte le a dombról, valamint a Balaton fölött is egy szőlőlugasban. Tapolcán petúniák, lángvirágok, porcsinrózsák, krizantémok, Badacsonyörsön – nomen est omen – este illatozó estikék nyíltak, s rózsák jelezték, ha a szőlőleveleket peronosz vagy lisztharmat fenyegette. Óvodába menvén a kisvárosi árokparton gyermekláncfűket téptem, mondván, viszem a daduséknak, de nagynéném szólt, hogy ki fognak nevetni, mert ez nem értékes virág. (Akkor még nem tudtam, hogy leveléből akár vitamindús főzelék is készíthető, méregtelenítő, s ízre is vetekszik a sóskamártással.) Az általános iskolai – első – tanévnyitóm előtt aztán valóban már kardvirágot vagy őszirózsát adtam az óvónőmnek búcsúzaskor. Több virágnak nevét sem tudtam, sokakét most tanulom még, úgy tekintettem bicikliről a környék vadvirágaira: ez a mályva, az az ökörfarkkóró, ami ha túl magasra nő, hosszú telet jelez. Szigliget hegyoldala tavaszonta hóvirág- és ibolyatengerrel fogadott, mintha a Balatonnál nagyobb lilás és fehérű tájtékok csaptak volna ki a vár alatt.

Diákkorom virága az orgona volt, a pápai kerttulajdonosok még az udvari villanyt is fölkapcsolták, volt, aki metszőollót készített ki, hogy a ballagásokra szépen lophassuk az illatozó fűtű ágakat. Az ember nem komoly tizenhat, sem tizennyolc évesen. A virágokat aligha képes még jól látni. Kosztolányi Dezső *Aranysárkány* című regényében az érettségi előtt álló fiúk csak úgy taposták május flóráit, az ifjú atléták közül Liszner Vili egyenesen szöges futócipőben: „Körötte a városerdő lélegzett, titáni,

zöld tüdejével. Amerre lépett, a szöges cipője gyöngyvirágokat, vadnefelejceket tiport, melyek tejkéken derengtek a világosbarna rögökön.” Kosztolányi így anticipálja, hogy negatív hőse majd az erőszakra is képes lesz. Balladáinkban található az a virágokat lépő lány, aki az ártatlanságot testesíti meg.

Anyámnak a tapolcai háznál rózsabokrokat ültettem, hosszan lobogott közben a sálam, a Kis Hercegé. Ezek a virágok végig elkísérték, vagy ami ugyanaz: helyben maradtak anyámmal egészen haláláig. Badacsonyörsön szőlővirágzaskor nem mehettem be a vágóba, nehogy megérintsem – akár ingem csücskével – és tönkretegyem azt a titokzatos fogantatást, ami után szüretkor a bor édesen, de már nyár előtt megszületik a tőkéken.

Hasaltam a hadsereg kakukkfűillatos lövészteknőjében, s közel volt nemzedékemhez a FLOWER AND POWER jelszava, hát titokban szál virágot dugtam a géppisztolyom csövébe. Bakaruhában, Hódmezővásárhelyen 1979 szeptemberének végén láthatam Ferenczy Béni szélütés utáni akvarelljeit a virágokról, az élni akarás és a szépségbe vetett hit csodáit. Budapesten – érdekes – csak a virágárosokra emlékszem, szál szegfűt vittem a randevúkra. Lányok, a celofán zörgése, a gombostű fénye. Utóbbiakkal volt teli az új, fehér ing, amit a vizsgáimra vettem.

Az első virág, amelyet nem létező címerembe fogadtam volna, az a fekete kökörcsin volt, amely Tapolca és Diszel között nyílt, s régóta védett növényünk. Idén is le tudtam fényképezni az erdősáv mellett. Kökörcsin – rímeltem rá: ököl nincs. Mindig is pacifista valék, mint Babits? Meglehet. „*Ki a bűnös, ne kérdjük, / ültessünk virágot, / szeressük és megértsük / az egész világot...* Igen, az Ómagyar Mária-siralom 'virág' és 'világ' összecsengése ebben a Babits-versben bukkan föl a századokból, akár a legtisztább bűvópatak forrás-muzsikája a mélyből. Lám, a virágültetők egyáltalán nem csupán gondolkodók, de a világ dolgaiba a legradikálisabb módon be is avatkoznak. Ők a hagyomány forradalmárai.

Tanárként pontot vontam le a (vak) kézigránátokkal való dobások állomáshelyén a Siske-völgyben, honvédelmi napon, ha valaki diák a nőszirmok közé hajított. Balatonfüredi albérletem-

ben mintha csak diák maradtam volna – a tanítványoktól kapott parányi cserepekből a kaktuszok növekedését alig érzékeltem. Az 1992/1993-as tanév után, amikor hét év múlva visszalátogattam, házinénim büszkélkedve mutatta meg a belőlük nőtt szinte fél-szobányi erdőt. Az ezredfordulóra amúgy az egyik legkedvesebb virágom –

szintén tüskésen – a szamárkóró lett a Tapolca környéki réteken, valamint Anton Maulbertsch név- és kézjegyeként a dunántúli freskókon.

Kossuth Lajos növénygyűjteménye érdekelt, és szülővárosom herbárium. Redl Gusztáv gondos munkája Tapolcán megsemmisült, de az általa regisztrált virágok – köztük a jégkorszakot is túlélte Szent György-hegyi cselling – a húsevő harmatfű kivételével virulnak még. Elkezdtem hát florista följegyzéseim vezetését: nagyjaink s költőink verseiben milyen plánták is szerepelnek? Verseik virágait esténként szomorúan hagyom ott, de minden reggel örülök, hogy újra láthatom őket. Hát mondhatom-e, hogy nincsen kertem?

Csokonai a jázmin illatát szívta be. Kisfaludy Sándor legkedvesebb virága az aranyeső volt. Jókaié a maga gondozta rózsa. Petőfi észrevette a királydinnyét is. Görgey Artúr az új szőlészeti és kertészeti szakirodalmat követte figyelemmel. Esztergomban Babits a fügebokor meghonosításán fáradozott. Ady szegfűvel beszélgetett. Radnóti mécsvirágra csodálkozott rá. Szentendrén Hamvas Bélának 1949 után szűkös, de biztosabb megélhetést nyújtott a gyümölcsös gondozása, mint az értelmiségi lét összes

lehetősége együttvéve. Olyan szép föladat ez, mintha nekem is volna kertem, hogy műveljem azt. A 'kultúra' gyűjtőszavunk a szűkebb jelentéskörű 'agrokultúra'-ból származik. Illyés Gyula versében találkozunk a növénytermesztő világ a Gutenberg-galaxissal: „*Megy az eke, szaporodik / a barázda, mintha egy nagy könyv íródnék / olvasásra...*” Így vizsgálhatom Tompa Mihálytól Czigány Györgyön és Bertók Lászlón át Nagy Gáspárig és Utassy Józsefíg, kik is ültették teli lírájukat virágokkal. S mert költők ők valamennyien, jóllehet allegóriákat is írtak, mégsem virágnyelven, de a legőszintebben szólnak hozzám.

Hamvas Béla szerint az ember Isten kertjében él. Ennél szebben aligha lehetne megfogalmazni kapcsolatunkat, „szimbiózisunkat” a természettel s magukkal a virágokkal. A kert pedig maga az élet, csupa szín, forma, elevenség, termékeny méhdönzés, amelynek gazdája az ember, aki alakítja, metszi, gondozza, télire betakarja ezt a világot. Istenhez tán ebben hasonlít leginkább. Tudjuk, ha a méhek kipusztulnának, az emberiség sem élné túl azt. A virágoskert léte és nem léte tehát az ember számára végső soron a legfőbb sorskérdés.

A kert sokkal többet jelent így annál, hogy hány négyszögöl, hogy rózsákkal vagy paradicsombokrokkal virít-e. Kell, hogy legyen! Az sem baj, ha nem az enyém. Vallási énekünk szerint virágos kert vala híres Pannónia. Azaz Magyarország. De, szomorú, múlt időben szerepel 1763-ban a Dőri-féle *Énekeskönyv*ben. Akár a *Bibliában*, az édenhez az a képzet társult, hogy elveszett. Sütő András szerint az édenkertet, a paradicsomi állapotot, nem feledheti az ember, vissza kell perelnie. Ha nem kardos angyalok őrzik, hanem csupán elgazosult, akkor újra vetendő a magok, ültetendő a plánták, a növendék fácskák, ahogyan az a kultúra nagykönyvében megíratott. Hogyan mondták előttem kedves költőim? Kevesebbet nem akarhatunk.

„Egy inkubusz mesterséges intelligenciája”

Michael Foldes versei Sohár Pál fordításában

MI Inkubusz

(AI Incubus)

*Lehetséges-e, hogy a miénk is egy inkubusz mesterséges intelligenciája, aki a szerves kémiai szintézis szerint új mozdulatok kidolgozásával szórakozik?
Tanulunk abból, amit cselekszünk, tanulunk a külvilág hatásából, tanulunk azoktól, akik tanítanak, gyertyák vagyunk, és a lángunk megvilágítja a szobát, ahol az inkubusz az energiáról elmélkedik, annak tárolási és hatékonysági kérdéseiről.*

*Lehetséges-e, hogy az inkubusz más dolgokkal, egyéb fogalmakkal is foglalkozik, a tömegvonzással és a tömegveszteséggel, például, és megkülönböztethetetlen a szegénységtől, az éhezéstől vagy a brutalitástól, és az utóbbi kettő egymástól?
Ott, ahol a civilizáció még kezdeti, vagy meg sem valósult, sohasem érte el a harag és a bosszú fokát?
Mi lenne, ha az inkubusz zsákban kapálózva ébredne fel,*

*feledve a nemlétet,
a tollak, a szárnyak és a menekülés tudata nélkül?*

*Lehetséges-e, hogy mi is ugyanolyan mesterségesek
vagyunk, mint ahogyan a testünk viszonyul a tapintáshoz,
és hogy ez nem is a kérdés, hanem a válasz?*

először azt mondom, „szeretlek”

(first I say “I love you”)

*szeretni téged nem elég
az érzés kölcsönös*

biztos vagyok benne

*én öreg vagyok
te fiatal
más életet élünk
más szavakat használunk
más kardokkal viaskodunk
nem meglepő
nem is szégyen
a szimpátia hiánya
viszont
halálom*

*amikor megközelítesz
szólok hogy lassan
és te szólsz hogy én nem vagyok
én szólok hogy bocs
te szólsz hogy te nem
én szólok vigyázz*

*te szólsz igen
így megy ez tovább*

*mondják hogy beteges
mondom én próbáljunk
nem egy szobába
sokáig bezárva
ahol végzetes ballépések
történnék*

*a vég már túl közel
told vissza
vissza a falig
újra és újra*

leánygyermekem

MICHAEL FOLDES (1946) amerikai költő, író, kiadó és üzletember. Baltimore-ban született, a New York állambeli Endwellben nőtt fel, később az Ohioi Állami Egyetem antropológia szakán végzett. 2004-ben megalapította a Ragazine.cc-t, egy ingyenes online művészeti, információs és szórakoztató lapot. Ismertebb kötetei többek közt a *StoppedDead: The End of Poetry*, az *In an Early Hour* és a *Sand and Snow; Sleeping Dogs: A true story of the Lindbergh baby kidnapping*. 2017-ben Christopher Panzner képzőművész közreműködésével megalkotta *Fashions & Passions* című ekphrasztikus verssorozatát. Publikációi, cikkei világszerte olvashatók különféle kiadványokban, művei megjelentek román, magyar, japán, francia és spanyol nyelven. Feleségével, három gyermekükkel és két unokájukkal New York déli részén élnek.

Piroska Katalin

Még gondolom, hogy létezem

Néhány gondolat Böszörményi Zoltán új-régi regénye kapcsán

Böszörményi Zoltán az utóbbi időben azon kevés magyar író közé került, akit nem támadnak. Én mostanában legalábbis nem találkoztam az alkotásaira vonatkozó aggályoskodó, hibákat feltáró, bíráló hangú értékeléssel, sőt mi több – nekem úgy tűnik – művei sora az utóbbi időben minden megfogalmazható dicsérő jelzöt megkapott.

Ha valaki a művek egy részével bizonyos szempontból nem teljesen elégedett, az – ő maga – a szerző. Ezt látszik igazolni, hogy a nemrég napvilágot látott *Fellázadt szavak* című, válogatott verseit tartalmazó kötetében néhány egykori versén „igazított”, epikai vonatkozásban a *Regál* című regényét adta ki újra „érettebb formában”, tavaly pedig az egykori *Vanda örök* jelent meg kissé átdolgozva, ez a *Még gondolom, hogy létezem* című kisregény.

Pedig a 2005-ben publikált eredeti mű már annak idején nagy feltűnést keltett. A számos kritikából csak két nagyon jellemzőt idéznék:

„Nagyszerű! Letehetetlen! Egyedi, átütő, remek könyv.”

Stephen Vizinczey, az *Érett nők dicsérete* című nagy sikerű könyv szerzője értékelte így. Ferdinandy György ezt írta róla:

„Sokan fogják szeretni, és lesznek, akik utálják. A kettő között senki sem lesz”. (Utálatot – gondolom – az érezhet a könyv olvasása közben, aki nem kedveli a szépirodalmi szintre emelt „pornográfiát”).

A mű értékeit tömören, lényegre törően az Ajánlóban Varga Melinda így foglalja össze: „Meghaladja a korát, elrugaszkozik a megszokott, untig ismert írói technikáktól, műfajokat találkoztat egymással, a modern ember problémáival foglalkozik, ezzel rendkívül magas pulzálást, érzelmi intenzitást kölcsönözve a kisregénynek.

Kevert műfajú könyv. Filozófiai esszéregény, hisz Descartes premisszája leitmotívum a könyvben, de felidézhetjük a sorok között Kantot, Nietzsche-t és Arisztotelészt is. Ugyanakkor lélektani olvasmány, a modern ember pszichéjét fejt meg, a jelen problémáira fókuszál, a személyiség szétesését, az ösztönök és a nemi vágy elemi erejét bontja ki, mindemellett szerelmi történet és filmbe illő krimi, amelyből a humoros elemek sem hiányoznak (...). A karakterek precízek, a nyelvezet költőien könnyed, a cselekmény fordultatos, a gondolati és pszichológiai részek nagyfokú emberismeretről, kultúrtörténeti tudásról és érzékenységről árulkodnak. A József Attila- és Magyarország Babérboszorúja díjas Böszörményi Zoltán Darabokra tépve című regényéről azt írtam, hogy a modernitás regénye, a Míg gondolom, hogy létezem ezen is túlmutat. A kisregény a jövő század könyve, amelyet sokan fognak »másolni«, az írói technikákat ellesni, továbbgondolni és új művekbe építeni.”

Én az elkövetkezőkben a művet megpróbálnám az olvasó számára „kézzelfoghatóbban” megközelíteni.

A *Míg gondolom, hogy létezem* a Vanda örök filozófiai tartalmát erősíti tovább, ezt jelzi az egykori alcím főcímbé emelése és a művet bevezető költőien megfogalmazott értekezés („játszom a gondolattal, és a gondolat játszik velem”). A regényre vonatkozva ebből most csak egy gondolatot idéznék:

„A jelen rohanó pillanata a múltba igyekszik, a rám váró, bekövetkező cselekvés a jövőt sejteti, mely a jelenbe iramlík, ezért

van minden megélt pillanat egyszerre a múltban és a jelenben, mely a jövőbe törekszik. Ilyen az élet szövete. A szövet, amelyet életnek nevezek. Ehhez hasonló a tudatom, melynek segítségével megismertem magam, aki voltam, vagyok és leszek.”

Egy kicsit átfogatva az író utóbbi szavait a kisregény nagyon különleges „szövet”, amelyben az író a szereplők életének eseményeit különlegesen „szövi”. Először is a kisregény keretes. A nyitó és záró kép majdnem ugyanaz. Így indul: *„Megnyomtam a kaputelefon gombját. Ma sem tudom visszaidézni, mi történt velem addig a pillanatig, amíg felértem, és hirtelen kinyílt előttem az ajtó”*. A zárókép ugyanaz, annyi különbséggel, hogy az első mondat jelen időben van: *„Megnyomom a kaputelefon gombját”*. Mintha mindezzel azt sugallná az író: ez a történet véget ért ugyan, de van folytatás, mindig van újrakezdés.

Talán jelképes (vagy csak az érdeklődés felkeltését szolgálja?) az ajtónyitást követő buja szeretkezés nagyon szemléletes ábrázolása, majd az ezt követő álombeli zuhanás, amely olyan, mint a halál, a felrajzolt, nagyon hatásos kép arra emlékeztet, amit az újraélesztett emberek szoktak mesélni életük utolsó perceiről.

A kisregény 66 részre tagolódik, ezekben Tamás, a főhős gondolja át (egy-egy szám első személyben) saját és környezete életének jelenbeli (ez a Walter-féle autószalonból történő távozását megelőző néhány hónap) és múltbeli, megközelítőleg 7-8 esztendő fontos, mondhatnám sorsfordító mozzanatait.

Ezek a maximum kétoldalas, néha csak néhány soros „epizódok” vagy mozgalmas jelenetek, vagy eseménytelen „filozofálások” az előző vagy a következő fejezethez kapcsolódnak. Ez utóbbiak higgadt, kicsit rezignált hangú eszmefuttatások az élet értelméről, a lélekről, a halálról és halhatatlanságról, vagy Isten létéről, túlmutatnak a regény eseményein. Böszörményi Zoltán nem szentenciákat fogalmaz meg, nem nagyképpen bölcselkedik, inkább töpreng. Az elődök által megfogalmazott „nagy igazságokat” megkérdőjelező filozófus szólal meg itt nagyon költőien, és feltétlenül gondolkodásra készíti az olvasót. (Tudjuk, hogy a

Descartes-tól sokszor idézett „gondolkodom, tehát vagyok” eredetileg így kezdődik: „kételkedem, tehát gondolkodom”.)

Külön érdekesség, hogy az egész olyan, mint a kirakós játék, a bemutatott események nem feltétlenül időrendben követik egymást. Az olvasó feladata, hogy megtalálja és összerakja az egymás után következő, egymáshoz illő „mozaikokat”, hogy a szereplők 8–10 évének kerek története tökéletesen kirajzolódjék, de lényegében az sem baj, ha nem tudja ezeket a darabokat hibátlanul összeilleszteni, mert az időnek olyan nagy súlya nincs, múlt, jelen, jövő összeemosódik. (Gondoljunk a bevezetés fentebb idézett mondataira!)

Az író nem mondja meg konkrétan azt sem, hogy a cselekmény megközelítőleg mikor játszódik, csak következtetni lehet arra, hogy valamikor az 1990-es évek elején. A technikai világ erre utal (például vonalas telefon van, nincs sem mobil, sem okostelefon, a vásárlók rendszerint készpénzzel, nem bankkártyával vagy átutalással fizetnek, Tamás, mikor barátja új házát keresi, nem „GPS”-t használ, hanem ő rajzol kis térképet magának, a legelegánsabb autótípus pedig a Mercedes). De ami ebben a korban zajlik, az akár napjainkban is történhetne, mert a bemutatott élethelyzetek, emberi viszonyok napjainkra is érvényesek, az ábrázolt hősök sorsa valószínűleg ma is ugyanígy alakulna.

Az események színhelyéről így ír a mű egyik elemzője: *„Böszörményi regénye olyan kézzelfogható közelségbe hozza egyfelől a metropoliszt, olyan érzékletesen írja le ezt az emberinek már alig nevezhető közeget, hogy az szinte fáj, másfelől olyan szemléletesen ábrázolja a tőke territóriumát, illetve azt, mivé válhat az ember a pénz bűvöletében, hogy attól megborzong az értő-érző olvasó. (...) Kegyetlen, kemény, kímélet nélküli világot rajzol meg a szerző, akinek saját tapasztalatai adják a kulcsot az amerikai (kanadai) business life pontos és mellbevágó leírásához. Olyan mértékű az önzés, a kegyetlenség és a manipuláció ebben a világban, amelyet itt, Köztes-Európában el sem tudunk képzelni, holott itt sem vasárnapi iskolás kislányok irányítják az üzleti életet. A mindent elsöprő módon működő, »diadalmas« kapitalizmus*

ilyen jellegű és ilyen pontos bemutatása a magyar irodalomban kuriózum, hiszen ezt a fajta valóságot legfeljebb könyvekből és filmekből s nem saját tapasztalatból ismerjük.

Nos, e kritikus talán valami „valóságtól elvont közegben” él, hiszen szerintem a mi világunk már nem sokban különbözik ettől a „kegyetlen kapitalizmustól”. A mi társadalmunk sem más, a mű hősei élhetnének akár nálunk is, itt is vannak kőszívű gyárosok meg sunyi, rágalmazó „Henrikek”, mint a regényben, s ha egy tanulni, fejlődni akaró családos fiatalember, aki pénzt is akar keresni, meg tanulni is, itt ugyanúgy látástól vakulásig dolgozhat, mint a mű főhőse, csak sokkal kevesebért.

A 35 éves Tamás így mutatja be egy napi munkáját az őt vizsgáló orvosnak: *„Reggel ötkor kelek, hogy hatra a rugógyárban legyenek. Általában négykor, félötör megyek haza. Este héttől, szerdát kivéve, egyetemre járok. Ezenkívül heti hat órát rádióstudióban dolgozom. De igen gyakran készpénzes fizetés ellenében besegítek a feleségemnek a ruhatisztító vállalatnál. Hétféteken reggeltől késő estig olvasok, dolgozatokat, esszéket írok, bejárok a könyvtárba, mert az egyetemi vizsgálóimat is le kell tennem.”* (A doktor ezt hallgatva érti már, hogy egészségileg miért roppant össze a fiatalember.)

A következő munkahelyén, az autószalonban három beosztást vállalt el, 21 ügynök munkáját irányította, dolgozott az új kocsik részlegén, ha kellett, helyettesített, közben végezte a saját munkáját is menedzserként. Igaz, szépen keresett. (Emellett még ott volt a család, a hétéves kislánya – no meg a szeretője, Vanda.)

A regényben az ő személyén kívül még számos, a 20–21. századra jellemző emberi karaktert jelenít meg meg a szerző. Különleges, plasztikusan megrajzolt szereplő a már említett gyönyörű, titokzatos Vanda, aki a főhősnek elsősorban szexuális partnere, de szellemi társ is, hiszen kollégák az egyetemen.

Megismerkedhetünk még a kötetben az autószalon-tulajdonos Walter úrral és vállalatvezetési módszereivel, családi viszonyaival. Krimibe illő nyomon követni, hogyan viszi csődbe az autólízinges céget vezető Alfréd a vállalatát és a neki hitelező Tamást is, majd hogyan jut el az öngyilkosságig.

Nem hétköznapi emberek életútjának alakulásába is bepillantást nyerhetünk, ilyen a zseniális egyetemi professzor vagy az esti egyetemre járó prostituált. Nagyon eltérő életutak, de ami mindenikükben közös: megállás nélkül hajtanak valamire. Az életük javarészt lélektelen küzdelem, amelyben öröm, ellazulás, vagy akár szerelem (nem szexre gondolok), igazi barátság, alig akad. Hogy mi mozgatja őket?

Egy vele készült riportban az író egyszer erről azt mondta: az embert manapság nem érdekli más, csak a szex meg a pénz. A mű hősei között persze van ilyen is, de legtöbbjük lélekrajza ennél sokkal színesebb. A testi vágyak minél teljesebb kielégítését Tamás az élet nélkülözhetetlen tartozékának tartja, amely jár mindenkinek, s ez az ő esetében a Vandával való kapcsolatában valósul meg a legnagyobb mértékben, valószínűleg ezért van csak nagyon ritkán büntudata amiatt, hogy feleségét megcsalja.

A pénzről viszont így vall: *„Nem, nem a pénzért dolgozom. Az csak a megélhetésemet biztosítja. A siker íze, a minél nagyobb siker elérésének a vágya sarkall, űz szakadatlan. A siker kábítószert. Ha egyszer megkóstolja az ember, nem szokhat le róla, éltető eleme lesz. Külön, fura világot teremt, amelynek semmi köze a realishoz. Illetve nem is tudom, talán a kettő keverék (...) Minden más mellékessé válik, elveszíti fontosságát.”* (A siker ilyen fokú hajszolása az életben nagyon súlyos teher lehet!) Ugyanakkor egyetemi tanulmányai során nem arra büszke, hogy dolgozatait nagyon magas pontszámmal értékelik, hanem a megszerzett tudására.

A kisregény lényegében Tamás életének egy válságos szakaszát mutatja be. Különleges feszültséget ad a szövegnek, hogy az olvasó úgy érzi, kétsíkú az ábrázolt világ: a válsághelyzetekkel a fiatal Tamás küzd meg, de az ezekhez kapcsolódó eszmeifuttatások az érett ember bölcsességével összegeznek.

A mű végén a főhős addig felépített világa összeomlik. Mikor már úgy tűnik Tamás számára, hogy a problémák nagyobb részt megoldódtak, és végre kipihentnek és jókedvűnek érzi magát, kiderül, hogy az autószalomban végzett, nagyon kemény munká-

jáért nem kapja meg azt a megbecsülést, amit elvár, amit megérdemel, vezető pozícióját elveszik tőle, ezért felmond, ráadásul elveszíti Vandát is. Ő azonban nem omlik össze. Távozásakor nem a veszteségein kesereg, hanem azt veszi számba, milyen hasznot hozott neki az itt töltött idő: *„Megtanultam, hogyan kell küzdeni. Lelkesedni és másokat lelkesíteni. Érdekes, számomra új dolgokat tapasztaltam meg.”*

A munkahelytől úgy búcsúzik, mint aki lezárt egy korszakot, és a múlt tapasztalataiból okulva új csatára készül. Nekem úgy tűnik, hogy ott van ebben (egy kis túlzással) mindannyiunk elődje, *Az ember tragédiájának* Ádámja, aki az úrjelenetben így fogalmazza meg az ember életútjának lényegét:

*„Óh, Lucifer! vezess földemre vissza,
Hol oly sokat csatáztam hasztalan,
Csatázzam újra, és boldog leszek.*

(...)

*....mindegy, bármi hitvány
Volt eszmém, akkor mégis lelkesített,
Emelt, és így nagy és szent eszme volt.*

(...)

*A célt, tudom, még százszor el nem érem.
Mit sem tesz. ....*

(...)

S az ember célja e küzdelem maga.”

Számomra valami ilyesmi a regény tanulsága, hiszen a mű utolsó mondata: *„Az ajtó kinyílt előttem”*. De vajon tényleg az új csaták várják főhősünket a kifelé nyíló ajtó után, vagy az az ajtó befelé nyílt ki, és Tamás számára ez a regény kezdődik újra? Ezen eltöprenghet az olvasó!

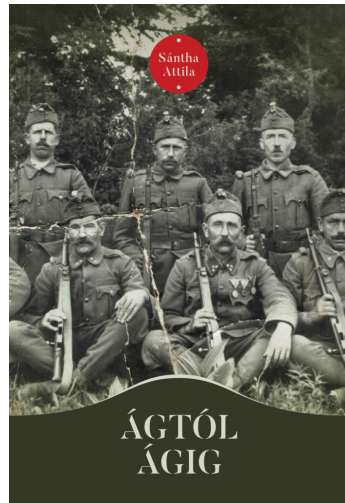
Kopriva Nikolett

Egy család mozaikdarabkái

Sántha Attila *Ágtól áig* című verseskötényét végigolvasva az a gondolat támadhat bennünk, hogy minden család megérdemelné egy ilyen könyvet. Beható, mély családtörténet, szabadversekben. A benne megírt életek szálai szövetségben léteztek egymással, gyakorta ismétlődő sorsokkal, melyek egyáltalán nem voltak könnyűek. Itt egy olyan világ elevenedik meg, melyről elsőkézből már nem tudunk, melyben már nem tudunk tájékozódni, mégis zsigereinkbe van kódolva, meghatározza jelenünket.

Nem találunk benne ciklusokat, minden vers a családi emlékezet egy-egy mozaikdarabkája, így sikerült létrehozni egy jól megalkotott ívet, mely amellet, hogy összefogja ezt a tömény, sokfelé mutató világot, fokozatosan több generáció képét rajzolja ki előttünk. Ehhez hozzásegítenek a költő családi archívumából származó fényképek, élővé téve az olvasó előtt a versek szereplőit.

A szerző az apja megírásával indít, majd generációkon halad vissza az időben egészen a szépapáig, szépanyáig. Meghökentő pontossággal idézi meg őket és az őket körülvevő embereket (például a szomszéd Tóth Béla bá, Dühüsdoktor Bajkaszigabá vagy Kúpüs Lázár alakját), egyszerre tárgyilagosan és mély tisztelettel: „*Kék vagy zöld szeme lehetett, / arcbőre nagyon világos...*” (Nagyapám); „*Hogy milyen volt, róla nem sokat tudok, / erős, inas asszonynak tűnik a képeken.*” (Nagyanyám); „*Született 1868-ban primor családba, / s élete nagy része azzal telt, / hogy*

a birtokot ő visszaszerzi. / A perekben szinte mindene elveszett.”
(Rákosiszigmond dédapám)

Az *Ágtól áig* esszenciája értelemszerűen a személyes történet, melyet a versek letisztult, díszektől mentes nyelvezete még inkább érvényesülni hagy. Ezt jól teszi, ezeknek a történeteknek nincs szükségük adalékanyagra – megállnak önmagukban. Hihetőségét emeli a nyelvezete, a versekben található székeley nyelvhasználat, hiszen a kötet Székelyföldre (Kézdivásárhely, Csernáton, Mikújfalu stb.) kalauzol bennünket.

A szereplők leginkább munkásemberek, akik dolgos kézzel érték el azt, amijük volt. Megélték a két világháborút, közülük nem egy az életét vesztette a harcmezőkön: „*Nyilasok fogták el, / a csapatból kiállítottak egyet, / fejéhez fogták a pisztolyt, löjele / elrettetésül kiszemelt nagyapámat / – lelőtte. // (...) Évekre rá Bardócz Béla bá / a kocsmában sírva mesélte, / mennyire fájtneki, hogy / ötgyermekes apát kellett lelőnie. / Bocsáss meg, Már-ti, / de Már-ti nem volt ott, / és nem is tudott volna mit mondani.”* (Rákosisjános nagyapám); „*Piavénál három évre beásták / magukat a földbe, / a frontvonal és ő is megmerevedett, / ezért extra adag brómot kapott. // Lehet, megismert valami olasz lányt, / ki szerette, és friss cipót süttött neki, / de az is lehet, szűz volt, / mikor a szögesdróton fennakadt.”* (Rákosidénes) De hiába voltak a harctéren a férfiak, otthon maradt asszonyaik, gyermekeik életveszélyben voltak. Így az egyik nagymama mindössze negyvenhárom évesen halt meg egy bombatámadásban (Nagyanyám). A másik gyermekeivel együtt éhezett, legnagyobb gondjuk mégis az volt, hogy életet adó tehenüket megmentésük: „*... véresre sebzett kézzel / szedték a szulákat, hogy Virág tehén / valahogy megmaradjon.”* (1945 tavaszán)

Csak úgy sorjáznak a meghökkentő történetek: például Judit szépanyát hosszú évtizedekre lecsukták, mert megölte a férjét, Bálintot (*Román szépanyámról*). Sántha szépapja bankókat hamisított, és amikor kiderült, hogy úton vannak hozzá a zsandárok, halotti tort rendeztetett magának, utána három napra befeküdt a saját sírjába: „*Mikor továbbálltak, az asszony / ment, hogy*

férjét kiássa, / de az már halott volt akkor: / a koporsó csupa-csupá vér, / az ujjait lerágta.” (Szépapám, ki sírjában halt meg)

E versek világában még erősen élnek bizonyos hiedelmek. Vannak benne jósok és beteljesült átkok: „... azt mondtam, Jóistenem, segíts meg, / add, hogy csúszómászó legyen belőle. / S hát nem levágták-e mindkét lábát, / úgy kellett lábatlanul eltemetni, / egy gyermekkoporsóba es elfért volna?” (A Nappal szemben) A betegségek füvekkel, bogarakkal való gyógyítása, bizonyos zsolozsmák elmondása szintén bevett szokás volt ezeknek az embereknek a körében. Az álmoknak jelentőségük volt: „Na ekkor mondta el a gyermekeknek, / (...) hogy Szibériát miért is élte túl: / hallotta álmában, hogy hívja őt Mária, / az apja, / a rég meghalt öreganyja, / s egy csomó régi ember, akiket nem is ismert. / Tudjátok, fiaim, egyszer / titeket is hazahívna, / és akkor jönni kell, jönni kell.” (Ágtól áigig) Ezek a mozzanatok még inkább erősítetik az érzést, hogy van ebben a világban valami archaikus, valami megrendíthetetlen, ami túlmutat a jelen valóságán.

Sántha Attila eddigi munkásságának talán legjobb verseskötvét tette az olvasó asztalára.

Sántha Attila: *Ágtól áigig*. Előretolt Helyőrség, Budapest, 2021.

Rimóczi László

Simogatások helyett

GÁSPÁR FERENC

ÖSSZ-
HANG

NAFKU
VONAT

Gáspár Ferenc azért beskatulyázhatatlan, mert mindig képes megújulni, arra viszont már nehezebb válaszolni, hogy melyik műfajban erősebb, hiszen a történelmi témákban és az abszurdban legalább olyan otthonosan mozog, mint egy szurreális környezetben, vagy épp az ifjúsági regények világában. Az író már korábbi kötet-

iben is bizonyította, hogy lebilincselő elbeszélő, és ez az *Összhang* esetében sincs másként. A kötetben huszonhat novella található, amelyek első olvasatra regénytöredékeknek is tűnhetnek.

A napjainkban mind a filmművészetben, mind az irodalomban reneszánszát élő hőskultusz ellenére Gáspár szereplői nem törnek igazságszítói babérokra, csak érvényesülni akarnak, s tenni a dolgukat a rendelkezésükre bocsátott mozgástérben.

Ne tévesszen meg senkit, hiába *Összhang* a kötet címe, már a borítón látható szilánkos, ám formáját megtartó tükörből sejthető, hogy kemény menet vár ránk, és inkább az irónia lesz túlsúlyban, semmint az élet napfényes oldala.

A kötetet a *Végigmegy a folyosón* című novella nyitja, amelyben markos kezek valami szerencsétlen figurát rángatnak szobákon át. Csak sejteni lehet, hogy mikor és hol járhatunk, bár a rideg ÁVÓ-s milió és a dermesztő felkészültségű, kicsempézett kivégzőcellák adnak némi támpontot. A szöveg igen tömör, minden díszítőelemtől és túlzásba vitt hangulatfestéstől mentes, csak a nyers kilátástalanság domborodik ki, Edgar Allan Poe rémálomszerű, baljós világképét idézve:

„Kivágjuk belőled a rosszat, a titokzatos gonoszt, ne félj. Innen még senki sem ment el vallomás nélkül. Ez az "innen el" természetesen nem volt komoly, de azért mégis. Hátha ki lehet innen jutni. Mire kíváncsiak, kérdezte gyermeki rácsodálkozással, hiszen ami őbenne titkos, azt ő sem tudhatja...”

Hasonló motívumokkal dolgozik a *Nagyobb, mint a Csóványos*, amelyben egy négy elemi végzett árva birkapásztort, akihez addig sem volt túl kegyes az élet, brutálisan vallatnak lopás vádjával. Miközben a fiú az életéről mesél, kiviláglik, hogy még az esetleges sikerei is banálisak. Az írás dinamikus, több síkon is hat, miközben azt üzeni, hogy a predesztináció kikerülhetetlen, de azt is, hogy a balsors megtörhetetlensége ellenére miként lehet a bűnben „megistenülni”. Komplex mű, amelyben egy beteljesületlen élet keserősége elegyedik a bukásra ítélt ember töretlen büszkeségével:

„Ott lógok fejjel lefelé a szabadkémény gerendáján, és rugdos az átkozott. Ez jutott azonnal eszembe. Ez a régi emlék. Szöges csizmája volt neki, azzal rugdosta a fejem meg az oldalam. És minden rúgás előtt a fülembé ordított: «Hol vannak a birkák, te átkozott? Hova nyűvesztetted el őket?»”

A kötet egyik legmeggrázóbb, érzelmi síkon is kiemelkedő darabja az *Álom való*, amelyben egy igen sokrétű probléma bontakozik ki. Az elbeszélő azt álmodja, hogy mozgássérült kislánya felnőtt és egészséges, ám a történetet a valódi állapota körül zajló krízishálózat mozgatja:

„Azért mi mindent megtettünk. Egyik orvostól a másikig vittük, logopédustól ortopédusig, pszichiátertől pszichológusig. Mind-egyik mondott valamit, mindegyik zörgette a papírjait, tudálékosan felnyomta a szemüvegét. Ha volt neki. A legjobb az volt, amikor egy pszichiáter azt tanácsolta, adjuk Magdikát intézetbe, mondjunk le róla. Akkor majdnem elszakadt a cérna. Már nyitottam a szájam, hogy leordítsam a fejét, mikor a feleségem megérintette a karomat.”

A *Joker* önéletrajzi ihletésű novella, ugyanakkor tárcaként is működik, ironikus hangvétellel fejt ki véleményét az irodalmi

élet anomáliáiról, önmagát sem kímélve. Felveti a kérdést, vajon milyen tudatalatti folyamatokra lehet következtetni abból, ha éjszakai alvajárás közben egy író levizeli a saját könyveit. Egy kis számvetés hátán a szerző némi bepillantást enged saját írói maszkja mögé:

„Irodalmi felolvasásokra hívnak, én pedig mindenhová elmegyek, és felolvasok valami vicces marhaságot. A poénjaimon nem nevetnek. Én meg görcsölök, hogy mind tréfásabb és tréfásabb legyek, de minél jobban igyekszem, ők annál jobban elkomorulnak.

*Elhatároztam, hogy ezentúl komoly leszek. Véres jeleneteket írok, középkori, rég elhunyt királyokról, drámát, szerelmet, áru-
lást. És ekkor valami furcsa dolog történik. Az emberek eleinte csak mosolyognak, később kuncognak, még később viszont már hangosan nevetgélnek.”*

Emellett a kötet tartalmaz rendhagyó, tanulságokban bővelkedő indiai beszámolót, lendületes sci-fi utópiát és némi karmikus barangolást a hivatali ügyintézés labirintusában, valóságon innen és túl. A szemfüles olvasó ráébredhet a rejtett mitológiai utalások és karkai fordulatok üzenetére, miszerint a csodák akkor kezdődnek, amikor megadjuk magunkat a jelennek, és felhagyunk minden követeléssel a jövőre vonatkozóan.

Ezekre az írásokra vélhetően azok is rezonálni fognak, akik már nem mai gyerekek, hiszen a rögeszmék ugyanazok, mint régen, és bárki lelkéből kimutatható, hogy változatlan alapélményünk maradt a szorongás és a jövőtlenség. A természetfeletiben már nem hiszünk, a természetben pedig még nem.

A józan ésszel gondolkodó nyugati szemlélet szerint minden mítosz csak mese, így igazságtartalmat nem keres benne. Azonban egy jó történet magában hordozza az ember egyetemes tragédiájának meghaladását. E novellákat a szerző merész, egyéni „hangjátéka” köti össze, a piacképes simogatások helyett illúzióvesztést ígér. Cseppet sem vérszegény a kötet, ugyanakkor mértéktartó.

Az *Összhangot* olvasva kijelenthető, hogy egy tisztességes rémálom mindig elég részletes ahhoz, hogy már-már valóság-

ként is megállja a helyét. Külön kérdés, hogy vajon mi táplálja őket. Az álmovilág (rémálom, vízió, éber álom) visszatérő motívum a kötetben, csakúgy, mint a dimenziók feltorlódása, a téridő szűkössége, s a valóság és a képzelet élmélyítő összemosódása. A könyvet finom humorral pácolt, gondosan válogatott témák teszik teljes élménnyé.

Annak, aki még nem ismerné a Gáspár-univerzum korábbi műveit, ez az izmos gyűjtemény a szerző teljes életművéből, stílusából és egyedi látásmódjából kínál ízelítőt.

Gáspár Ferenc: *Összhang*. Napkút Kiadó, Budapest, 2022.

Burkhardt Zsófia

Terápiás krimitől női sci-fiig

Miért kezdődik egy önmagát krimiként reklámozó regény egyes szám első személyű női naplóbejegyzéssel? Mi lesz az eredménye annak, ha egy szerző, akinek neve a gyermek- és ifjúsági irodalom terén vált ismertté, felnőttkönyvet ír? Milyen többletjelentést hordozhat a címadó

Möbius-szalag-motívum, amely stilizáltan jelenik meg a borítón, s amelyhez az ember kapásból *„egy egész sereg szép gondolatot társíthat, már amennyiben van az ilyesmire affinitása”*? Milyen konfliktustípusok valósítják meg a fülszövegben olvasható *„pszichológiai szálakkal sűrűn átszőtt krimi”* ígéretét? Ezek a kérdések készítették Berg Judit *A Möbius-akta* című regényének elolvasására.

Első pillantásra nyilvánvaló a szerkezet többrétegűsége. Az elsődleges réteg maga a detektívtörténet, amelynek mindentudó elbeszélője harmadik személyben, de gyakran fejezetenként váltakozó szereplői nézőpontból és enyhén felbontott időrendben meséli el a cselekményt. A linearitás könnyen rekonstruálható a fejezetek elején megjelölt dátumnak köszönhetően, a novembertől áprilisig tartó események épp csak annyira vannak összekeverve, hogy az olvasó fokozatosan gyűjtögethesse össze a krimiszál rejtélyének megfejtéséhez vezető jelmorzskákat. A szoros értelemben vett bűnügy titkai azonban még a 448 oldalas könyv szűk első felében lelepleződnek az olvasó előtt (éppen amiatt, hogy az elbeszélői nézőpont sokszor az áldozatok életét, tapasztalatait és gondolatait közvetíti, azaz közvetlen szemtanúi

vagyunk a bűncselekmény részletes lefolyásának), míg a detektívszereplők csupán jóval később, a regény vége felé derítik ki az igazságot. A könyv tehát nem a konvencionális „ki a tettes” detektívtörténetek stratégiáit követi, elolvasásának tétje korántsem pusztán a rejtély megfejtése. Abban az értelemben sem hagyományos krimi, hogy a bűnügy titkának nyitja egy fiktív orvostudományi innováció, ami a regényt már-már a sci-fi műfajához közelíti. Az ún. lélektranszfúzió a regényben olyan tudományos kísérleti eljárás, amelynek során „*a kísérleti személy tudatát (...) egy másik kísérleti személy testébe*” juttatják át, „*miközben a másik alany tudata értelemszerűen az első személy testébe kerül. Így lehetővé válik, hogy a két kísérleti alany megtapasztalja a másik testben való lét élményét*”. Mindez nem számítana zavaró konvenciótörésnek, ha a regény világa erősebben játszana rá a fiktív jellegre; azonban a helyszín egyértelműen napjaink Budapestje, annak teljes hétköznapi realitásával. Erre a megoldásra bizonyára szigorúan összevonná a szemöldökét mindenki, aki tudatosan vagy tudattalanul affelől az elváráshorizont felől közelít egy krimihez, amely az 1920–30-as években, a *mystery novel* aranykorában vált dominánssá, és amelynek lenyomata például Ronald Knox tiszteletes és krimiíró (sok szempontból támadható, sokak által pedig egyenesen humorosnak vélt) detektívtörténet-tízparancsolata. Ebben a szerző igyekszik összefoglalni az általa olcsónak minősített krimimegoldásokat, amelyek közül az egyik az „*eddigelé felfedezetlen méreg vagy eszköz*”, illetve a „*hosszadalmas tudományos magyarázatot*” igénylő jelenségek használata. Egy másik pedig éppenséggel az, hogy „*a történetben nem szerepelhet kínai*”, amivel Knox tiszteletes valószínűleg „*az örök jolly joker*”, a selypítő „*gyanús sárga idegen*” sztereotípiájának elköpattottságára akarta felhívni a figyelmet. A könyv ezt a parancsolatot is megszegi, a főgonosz lévén egy maliciózus kínai bűnöző; ettől valóban kissé sablonossá válik a történet. A kritikai attitűdöt képviselő olvasó a könyv felén túljutva kétkedően teszi fel a kérdést: a rejtély számára megoldva, a szerepeltetett eszközök ráadásul részben disszonánsan konvenciótörők és műfajhatár-

feszegetők, részben pedig sematikusak – miért volna érdemes folytatni az olvasást?

A *Möbius-aktának* van viszont a krimiszálon kívül egy második rétege is, az egyes szám első személyben írt naplóbejegyzések füzére, amely látszólag független a detektívregény eseménysorától, nem találunk arra utaló jelet, hogy a naplót vezető Zoé része volna a krimi világának (ezt támasztja alá a vizuális megkülönböztetés, a kurziválás, valamint a dátumozás hiánya, a bejegyzések „időtlenége” is). Zoé naplóbejegyzései szétszórva találhatók meg: négy-öt krimifejezet után következik egy Zoé-naplójegyzet. Ezek új szövegdimenzióba helyezik a krimi, amelyben a lélektranszfúzió eljárása is többletjelentéssel gazdagodik, használata megalapozottá és reflektálttá válik, ezáltal pedig mentesül az „olcsó technika” vádjától. Lényegében itt válunk főszerepű detektívvé mi, olvasók: feladatunk felfedezni az összefüggést a naplóbejegyzések és a krimiszál között, rábukkanni azokra a szövegnyomokra, amelyek egyértelműen a két réteg közötti szerves, hierarchikus viszonyra utalnak. Ez a kihívás készítheti az olvasót arra, hogy ne tegye le a könyvet a felénél: a valódi aha-élmények sora e réteg felfejtése során következik.

Az első, legszembevetőbb kapcsolódási pont a napló és a detektívtörténet között a tematika: a női szereplők gondolatvilága, élethelyzetei, szerelmi viszonyai, problémái. A szöveg dominánsan a nőalakokra fókuszál. A naplót vezető, újságíró Zoé mellett a történetben központi szerepet kap a forgatókönyvíró Zafira, a művészettörténész Éva, valamint a fotóriporter Olívia. A fülszöveg azt a gondolatot hinti el az olvasónak, hogy a *„krimiben főszerepet játszó nők mintha egyetlen személy különböző életszakaszainak vágyait, törekvéseit, egykori énjait testesítenék meg”*; e gondolat mentén érdekes nyomokra lelhetünk. Zoé már az első, a regényt nyitó bejegyzésében vall személyiségének összetettségéről, sokféle érdeklődési köréről és motivációjáról: *„Kamaszkorom óta bánt, hogy nem élhetek többféle életet. Vonzott a filmezés, az írás és a sport, az anyaság és a vad éjszakai élet, a hűsége párkapcsolat és*

a férfifalás, szívem szerint elmentem volna forgatókönyvíró-nak, aki a legmenőbb rendezőknek ír elképesztő történeteket Hollywoodban, (...) vagy sztárnyomozóként megoldhatatlannak tűnő bűnügyeket göngyölítettem volna fel.” Az idézet egyes elemei később sorra megfeleltethetők a krimiszál női szereplőinek: Zafirához kapcsolható a forgatókönyvírás és a megoldhatatlannak tűnő bűnügyek megoldása, Olíviához a sport, a férfifalás, Évához a hűség párkapcsolat, az anyaság stb. Az olvasó tudatába egyszerűen bekúszik a sejtelem, hogy a viszonylag szokatlan névválasztás talán nem véletlen – és valóban, elismerő mosollyal konstatálhatjuk, hogy a három krimibeli szereplő nevének kezdőbetűje egymás mellé illesztve: Z-O-É... E felfedezés arra ösztönözhet, hogy a férfiszereplőket is megvizsgáljuk a névválasztás szempontjából, nem is eredménytelenül: kiderül, hogy Zoé három szerelmi kapcsolata, amelyet naplóbejegyzéseiben filozofikus igénnyel és önreflexióval elemezett, párhuzamba állítható a három krimibeli nő kapcsolataival, nemcsak név, de a kapcsolatokat meghatározó kulcsszó, probléma szempontjából is: kielégületlenség (Andris – Albert és Alex), irracionális, szenvedélyes fellángolás (István – Iván), valamint harmónia, révbeérés, valódi boldogság ígérete (Bálint – Valentin Kornél).

További kapcsolóelemek a regény két szövegrétege között a déjà vu-érzést keltő, szó szerinti ismétlődések, megfelelések. A Zoé-bejegyzések tematikus párhuzamban állnak a krimiszállal, időnként összegzik a női szereplők gondolatait, élethelyzeteit, vagy megelőlegezik azokat. Például: *„Zafira a spontán megoldások és hirtelen jött ötletek embere volt”,* közli a narrátor, később pedig Zoé állítja naplójában, hogy *„a spontán megoldások és hirtelen jött ötletek embere vagyok”.*

A felsorolt apró utalások szépen előkészítik a mindent megmagyarázó tény kiderülését: azt, hogy Zoé krimit kezd írni egy korábbi terve szerint. *„Emlékszilánkokból, töredékekből rekonstruáltam, a hiányzó részeket pedig friss ötleteimből, mai életem darabkáiból építettem fel. Most, hogy megtaláltam, megpróbá-*

lom valódi regénnyé formálni a történetem, miközben – úgy sejttem – a szöveg engem is formál majd.” Összeáll a kép: Zoé terápiás céllal, saját traumáinak és tapasztalatainak feldolgozása és kérdéseinek megválaszolása céljából ír egy regényt – miért ne értelmezhetnénk úgy, hogy ez egyben az általunk olvasott krimi?

Ha így értelmezzük a detektívtörténetet, új fényben tűnik fel a lélektranszfúzió is. Zoé legfőbb dilemmája az a gondolat, hogy *„minden egyes döntésünkkel szükségképpen minden más utat lezárunk magunk előtt, vagyis újra meg újra szűkítjük egykor végtelennek tetsző világunkat”* (idézet a fülszövegből). Zoé saját írói eszközeivel, krimije szereplőin végzi el a kísérletet, hogy milyen volna kijátszani az időt, milyen következményekkel járna néhány napig valaki más bőrébe bújni annak érdekében, hogy kipróbáljunk más élethelyzeteket, párkapcsolatokat, körülményeket, vagyis bekukkantsunk az előttünk zárva maradt ajtókon, miközben ideiglenesen megszabadulunk saját terheinktől. A detektívtörténet következtetése az, hogy ez semmilyen szempontból nem etikus; Zoé is eljut erre a konklúzióra: választásaink közben hagynunk kell, hogy *„a többi ajtó végérvényesen becsukódjon.”* A terápiás krimiírás Zoé számára végül fejlődéstörténetté formálódik. Ekként értelmezve elnézhetjük neki, hogy krimije helyenként sablonos vagy sci-fire hajaz, hiszen a lényeg benne sokkal inkább a női-férfi kapcsolatok elemzése, a női dilemmák megoldása, az önmegértés kísérlete.

A befogadó feladatkörébe tartozik a Möbius-szalag-motívum sokféle jelentésének megfejtése is. A cselekmény és a naplóbejegyzések szövegének szintjén ezekre hamar rátalálhat a figyelmes olvasó. Absztraktabb szinten a könyv témái közé tartozik a határtalan vágyak, az örök szerelem, a végtelen ifjúság és végtelen lehetőségek problematikája, a végesség rémítő érzete és az ezzel való megbékélés lehetőségei; ezekre mind reflektál a Möbius-motívum stilizált végtelenjele. A konkrét értelemben vett Möbius-szalag másik sajátossága a végtelenítettség mellett a kint-bent ellentét: a megtekert szalag belső fele egy ponton átfordul önmagán, és külső réteggé válik. Ez a regény szerkeze-

tében is megfigyelhető: Zoé *benti* regénye a mi *kinti* világunkba kerül, a Zoé-szál maga a dimenziócsavar. A Möbius-motívum tehát szervezőmotívummá is válik.

A *Möbius-akta* olvasmányos, izgalmas, fordulatos könyv, rövid fejezetei szinte filmszerű jelenetekként pörögnek. Könnyed, szórakoztató, de szerkezetét és műfaját tekintve összetett olvasmány, amely mély témákkal foglalkozik, miközben egy biztonságos, naiv légkör hatja át. A „miért olvassuk el?” kérdésre Miklós Ágnes Kata tézise adhat választ: „*A krimi olvasásának nincs szüksége indoklásra. (...) A krimiolvasás igenis l'art pour l'art játék, eszéképizmus, szórakozás, éppúgy, mint a keresztretjvényfejtés vagy a sudoku. A krimikből tanulhatunk ugyan logikáról, emberi viselkedésről, máshonnanokról és másnikorokról, de ez csak a krimiolvasás indoklásához szükséges, a krimiolvasáshoz magához nem.*”

Berg Judit: *A Möbius-akta*. Ecovit, Budapest, 2022.

Kovács Újszászy Péter

Hányféleképp lehet valaki áldozat? Elektra, a tükör

Sajnálhatjuk-e az áldozattá váló zsarnokot? Joga van-e az embernek a boldogságra úgy, hogy megszegi a legalapvetőbb erkölcsi törvényeket?

Több mint egy hét telt el a Kolozsvári Állami Magyar Színház *Elektra*-bemutatója óta. Szophoklész drámájának megtekintése közben a fenti kérdések kavarogtak bennem. A stúdióterembe lépve szkeptikus voltam. Tartottam tőle, hogy a nem mindennapi hang- és fényeffektusok elijesztenek majd, esetleg gátolnak az előadás üzenetének feldolgozásában. Később nyugalommal konstatáltam, Botond Nagy rendezésében ezúttal minden a helyén van, amit a Dragoş Buhagiar által tervezett díszlet- és jelmezegyüttes is elősegít. Szophoklész *Elektrája* az egyszerű, de erőteljes érzelmek drámája. Agamemnón meggyilkolását követően Aighisztoosz lesz az új uralkodó, akiben az megövegyült Klütaimnésztra boldogságának összes forrását megtalálja, egy pillanatig sem gyászolva megölt férjét. Elektra, Klütaimnésztra és Agamemnón lánya képtelen beletörődni apja halálába. A meg nem értett főszereplő örvénylő mélységekben evezve várja haza testvérét, Oresztészt, hogy a fiú bosszút álljon apja gyilkosain.

A darab kezdetén Oresztész (Kiss Tamás) nevelőjével (Kardos M. Róbert) tér haza, hogy megtorolja apja halálát. A bosszúállás megvalósítása előtt a fiú és nevelője egy szarvaskoponya agancsába kapaszkodva gyűjt erőt tervük véghezviteléhez. A színmű elején és közben megjelenő trófea csak egy a tárgyiasított áldozat-reprezentációk közül. Az elejtett szarvasbika koponyája egyaránt jelképezi a megölt Agamemnón méltóságát és ártatlanságát. Az Elektra által halottnak gondolt Oresztész helyett egy darabig

egy plüssmackó jelenik meg a színen, ami egyaránt utalhat az Oresztész és Elektra közötti szoros kötelékre, de az anyja által mellőzött Elektra szeretetéttségére is. A darab minimalista díszlete szintén az áldozat-toposz köré szerveződik. Buhagiar mozgatható gyapjúfalakkal vette körbe a Kolozsvári Állami Magyar Színház stúdiótermének színpadát, ami szó szerint is utalhat az áldozati bárány motívumára, de reprezentálja a néhai Agamemnon, Oresztész, Elektra, sőt Aighisztosz áldozatszerepét is. A mű végén az Oresztész által bosszúból megölt Aighisztosz (Váta Lóránd) testét átlátszó nejlonzacskóba teszik, amilyenbe a levágott bárányokat szokás. A gyilkosok meggyilkolásának idejére Botond Nagy nem erőlteti rá a színészekre a verbális kommunikációt. Az aktus a gyapjúfalak mögött megy végbe. Ez idő alatt az előadás zeneszerzője, Claudiu Urse disznóvisításra emlékeztető hangok által tudatosítja a nézőben: ha a kényszerített halál közeledtét érzi, ember és állat ugyanúgy ellenáll és az utolsó pillanatig küzd az életben maradásért.

„Csupán minimális találkozásaim voltak az antik görög drá mákkal” – állítja Pászka Gáspárnak adott interjújában Albert Csilla. Az Elektrát alakító színművész játéka egyszerű, mégis intenzív. A művésznő elmondása szerint a rendező szikár alakításokat várt tőlük, ez a szikárság viszont nem csap át sekélyességbe. A néző Elektrával együtt lélegzik. Végigéli a mellőzöttség, meg nem értettség, lenézettség érzelmi viharait. Albert Csilla, mint minden jó színész, úgy alakít, hogy közben magából ad. Nem eljátssza, hanem megéli a szerepet. Karakterében úgy van jelen, hogy folyamatosan közvetít a néző felé.

Az Aighisztosz figuráját megelevenítő Váta Lóránd alakítása szintén bámulatos. Az általa életre keltett gyilkos nem a vérontás öröméért, hanem a nagyravágyástól vezérelve öl. A Botond Nagy rendezésében színre lépő Aighisztosz artikulátlan beszédével és rögzült pótcselekvéseivel (szétszórt ruhák gyűjtögetése) értelmileg enyhén akadályozott egyén benyomását kelti. Ennek ellenére a karakter nem válik szájalom tárgyává. Gyanakvó távolságtartással kezeltem őt.

Györgyjakab Enikőt nem először látom ókori görög tragédiák kortárs adaptációiban. A Robert Icke által átdolgozott *Oidipusz*-ban Iokasztét alakította igen hitelesen. Nem okozott csalódást Klütaimnésztra karakterének megformálásával sem.

A Krüszothemisz szerepében színpadra álló Román Eszter szintén valóságghűen testesítette meg az alkalmazkodóbb, béketűrőbb, mégis szeretetteljes húgot.

Kiss Tamás maga volt a lendület. Leleményes, erőteljes lángon égő Oresztészt fedezhettünk fel benne, aki a nevelői intelmeknek köszönhetően mindig tudta, mi a dolga. Hogy saját halálát Elektarával elhitesse, egy urnaként szolgáló motoros sisakban adta át lánytestvérének az állítólagos hamvakat.

Kardos M. Róbert neve nem ismeretlen a nagyváradi közönség számára. A Kolozsvárra szerződött művész élénk színfoltja az előadásnak. Játékával nemcsak karakterének bölcsességét mutatja be, hanem megcsillogtatja mind saját, mind pedig Botond Nagy humorának finomságát. A hiú Klütaimnésztra Aighisztosztól várja újabb gyerekeit. A kismamafotózást követően (a fotográfus maga a leendő apa) Oresztész nevelője lesz az, aki szolgálai álruhát öltve foszforeszkáló, narancssárga utászkosztümben porszívóza fel a fényképezkedés után ottmaradt rózsaszirmokat.

„Elektra a meleg ágyad, amely mellett nagymamáddal tanultál imádkozni” – írja az előadás rendezője, Nagy Botond.

Elektra a tükör, amelynek sokszor boldogan hátat fordítanál.

Elektra a találkozás, amely hosszan elkísér.

Lakatos-Fleisz Katalin

Végtelen variációk

Szentkuthy Miklós
Divertimento című regényéről

Ha a szépirodalmi műfajok leghosszabbikára, a regényre vetünk egy pillantást, kétféle típust különböztethetünk meg. Az egyikben a tartalom, a mondanivaló a lényeg, e köré tömörül minden szó, minden mondat, ezt növeli, hizlalja a teljes szöveg. A másik típus a formabravúrt mutató regény. Ebben olyan csillogóan sima a mesélőkedv és a mesélni tudás, hogy a történet árja könnyűszerrel ringatja el az olvasót.

„Mondanivaló” alatt rendszerint valamilyen emberi állandót mozgósító, létünk egészét érintő kérdéseket értünk. Ezek sokfelé ágazhatnak, a szöveg és az olvasó együttes játékaként szerveződve. Szentkuthy Miklós *Divertimento – Változatok Wolfgang Amadeus Mozart életére* című, 1957-ben született regénye minden más műnél erősebben veti fel a mondanivaló mibenlétének kérdését. S ha szem előtt tartjuk annak iménti meghatározását, Szentkuthy regénye mindenestül kimozdítja ezt az olvasói elvárást. Noha a *Divertimentót* az életrajzi regény műfajába sorolhatjuk, nem kapjuk meg Mozart egyenes ívű, a szó konvencionális értelmében vett biográfiáját. Még csak a zeneszerző alakja körül kirajzolódó kor- és társadalomtörténeti tabló sem áll elő. A meglévő társadalmi tényyszerűségekhez is kerülő úton, a szépirodalmat tükörként „használva” jutunk el. Vagyis a *Divertimento* nem szépirodalmi köntösbe öltöztetett kor- és társadalomtörténet, ahogy életrajzi izgalmakat sem kínál. Lehetséges olvasat volna az álcázott írói portré – Szentkuthy Miklós Mozart „álruhájában” –, ám az olvasótól nem várható el, hogy a szöveg mögött az írói életrajzot szálazza szét,

netán olyan mélységében ismerje azt, hogy annak parabolájaként fogadja be a regényt.

Akkor mégis hogyan olvassuk ezt a vaskos – a Magvető Kiadó 1987-es kiadásában több mint 800 oldalra rúgó – művet?

Bár a hagyományos definíciókat megbontja, a *Divertimento* mégis következetesen végigviszi a maga mondandóját, mégpedig a téma és annak variációi formájában. A regény magját képező téma nem közvetlenül, hanem a regény szövetében szétterülve, variációkban mutatkozik meg. Magyarán: ha a témához akarunk eljutni, a variációkban kell elmerülnünk. A mű egésze tehát a benne megtestesülő egyetlen főtéma variációja – s épp ez teszi a regényt mozgalmassága ellenére állóképszerűvé. Hogy akárhol ütöm is fel, ugyanazt olvasom. Erre utal már az alcím is: *Változatok Wolfgang Amadeus Mozart életére*.

A *Divertimento* minden sziporkázó ezerarcúsága ellenére (vagy épp azért) nehéz olvasmány. Nem hagyja befogadóját megpihenni egy-egy hosszadalmas leírásnál, vagy a történet árján lustán ringatózni. (Persze vigyázzunk, ne kérjünk számon a műtől olyat, ami nem sajátja!) Sebes, rohanó tempóra kényszerít már a cselekmény szintjén is. Hiszen Mozart rövid élete egyetlen hosszúra nyúlt rohanás – mint azt a szöveg is közvetíti. A gyerek, később a kamasz és ifjú hangszervirtuózzal és komponistával apja négyéves európai koncertkörútra indul 1763–1766 között; az ifjú tehetség későbbi itáliai útja során bemutatják *Mitriade* című operáját; majd a velencei karnevál forgatagába is elvegyül. Mannheimbe és Párizsba már édesanyja kíséri, aki Párizsban meghal. Az utolsó tíz évről, a bécsi időszakról is képet kapunk a műben: Konstanza is megjelenik a színen, mint egy nem hagyományos, saját útján járó, és persze Mozart útját egyengető feleség. Mozart kisfiús ragaszkodása apja, Leopold irányába szintén nagy hangsúlyt kap, ahogy a tisztos, derék sváb zenepedagógus ügybuzgalmát, önfeláldozó és sok esetben merev személyiségét is hitelesen ábrázolja az író, amint fia karrierjét egyengeti.

Ám a szöveg minden hűsége ellenére sem akar a komponista regényesített életrajza lenni. A mű a saját útját járja – Mozart

élete ürügyén a saját mondanivalóját keresve. Ezért sem rejti el saját fikciós alapjait, nem tesz úgy, mintha átlátszó üveg lenne, ami csorbítatlanul mutat meg valami tényszerűen valóságosat. Mindezt már a szerzőség rafinált kérdése is felveti, hiszen voltaképp három elbeszélő alakja villószik a regényben. (Ezáltal csorbult a történetmesélő tekintélye, az „így volt, és nem másképp” biztos olvasói tudás.) De hát ki is írja tulajdonképpen ezt a regényt?

Első szerzőként maga Mozart beszéli el (leveleiből rekonstruált) önéletrajzát, gyermekkorától korai haláláig – a kis Wolferltől a *Don Giovanni* és a *Così fan tutte* megalkotójáig bontakozik ki előttünk a zseni alakja. Majd a zenekari oboás, Gotthold Engelbert Zederhaus, a halálig hű barát írásos kommentárjait kapjuk az önéletrajzhoz, amelyeket a tudós Johann Meyernek enged át, hogy az készülő Mozart-regényében felhasználja. E két elbeszélő mellett harmadikként ott van a tényleges szerző, Szentkuthy Miklós. Az „önarckép álarcokban” szándékának megfelelően Szentkuthy életrajzából is felfedezhetünk elemeket a zeneszerző portréjában – így például az anya alakját, vagy épp saját fiatalkori, koncertlátogató énjét.

A fikció fátylát több réteggel is gazdagítja Szentkuthy, amelyek szintén mind egy-egy téma variációi – ez esetben az élet művészté formálásának változatai. Megvalósul ez egyfelől Szentkuthy állandó kedves témája, a színház által. A színpad motívuma, mint amelyen keresztül formát kapnak a dolgok, a teljes regényen végigvonul. Például amikor Mozartnak arra a képességére derül fény, hogyan alakítja valódi színházzá az élet színpadias banalitásait: *„Wolfgang különben mindenféle emberfajta közül a komédiásokat értette meg a legjobban: a melodráját sem nézte le; beleélte magát, megbocsátotta, az ember lelke mélyéből jövőnek érezte a gyászoló színpadiasságát. Az már az ő, Wolfgang dolga, hogy mindebből művészi komédiát és művészi tragédiát alkosson.”* A komponálás gesztusa is megjeleníti ezt a mimikrit, hiszen egy helyütt azt olvassuk Mozarról: *„mint nagyszerű színész, bármiféle stílusban tud komponálni”*. A színház mellett a művészet egy

másik megnyilvánulása a regényben a kép. Az oboás szemében Watteau *Közönyös* című festménye Mozart egyenes megtestesülése. Különös ez a képi mintára teremtődő identitás, mert nem-hogy oszlatná a homályt Mozart személye körül, de éppenséggel növeli. Az oboás krónikás így beszél barátjáról: *„Wolferlben mindig ezt a kettősséget éreztem, noha nem vagyok lélekbúvár: minden benyomás, minden halk érzelmi rezdülés halálosan súlyos élmény volt számára; ugyanakkor kísérteties idegenséggel lebegett a dolgok felett, lemondó és bánatos »közönnyel« – ha ugyan ez közönynek nevezhető.”* Joggal merül fel az olvasóban a kérdés: ez a sok rezdülés, ami a lélek magját, a közönyösséget veszi körül, vajon nem ugyanúgy variáció-e?

A szerelem is egyazon téma többféle variációjaként jelenik meg a regényben, szétterülő szöttesként. Lehetőségek végtelen játéka, mindig elillanó soha-meg-nem-valóság. Mozart egy helyen így beszél: *„A nagy szerelem, úgy látszik, nem az, hogy az ember egy asszonnyal »véghancúrozza« a világot, hanem csak egy pillantás, egy lehelet, egy mozdulat, a nőt nem is ismered, soha többé nem is látod: de az az érzésed, hogy ő lett volna a megváltód.”* Konstanza szeleburdisága is ugyanúgy színek, lehetőségek végtelen bőségének palettája. A nő hol ilyen, hol olyan arcát mutatja, ez azonban nem a személyiség eredendő sokszínűségének utánzása. A teljesen váratlan átcsapások sokkal inkább a zene logikáját követik a műben – innen van az, hogy habár Konsztanzának nincs személyiségmagja, de ez nem valamiféle hiányként mutatkozik meg. *„Konstanza kedvességében sose volt semmi személyesség, érzelem vagy morál. Színes szökőkút volt, mely azt szórja tele ragyogó gyöngyeivel, aki épp alája áll. Krisztust, latrot? – egyre megy.”*

Az élet végtelen bőségére, váratlan, szabályokba nem foglalható szélsőségeire való rácsodálkozás Szentkuthy írásművészetében mindvégig kitapintható egyfajta blaszfémiára való hajlam formájában. Könyveinek széljegyzetei is ugyanilyen szentségtörőek: annak igényét tükrözik, hogy nyomot, az élet pecsétjét hagyjuk az érintetlen művészet lapjain. Szentséget és erotikát,

éteri kifinomultságot és vaskos valóságot keverni – állandó alaphangja ez a Szentkuthy-életműnek. A Mozart-regény is egyfajta blaszfémia, amelyben a csodagyerek, majd a világraszóló komponista az élet hintáján ül kegyurak kedvét lesve, ám folyton keresztezi valami az elvárásait. Mozart ugyanakkor kedveli is ezt az életet, nyoma sincs a regényben a szenvedő póznak. Éppolyan otthonos közege az ifúnak a vásári komédia, a vurstli, a bábszínház, mint a főurak palotája. Esküvője is szertelen és bolondos. Konstanza báli ruhákból szab fantasztikus kosztümöket, a szertartáson a lila ruhás sekrestyés úgy tologatja az ifjú párt, mint figurákat a sakktáblán, majd a vőlegény elbotlik a csengőben, amelynek „ördögien gúnyos” hangja mintha a szertartást szentségtelenítené meg. Akárcsak az életben, minden itt és most történik, mintha a regény is az itt és mostban születne.

A váratlan történések sorozata még feltűnőbbé válik, ha a regényt egybevetjük Szentkuthy tizenhat évvel korábban, 1941-ben született Mozart-esszéjével (*Mozart*), amelyben elárulja vonzalmát nemcsak a komponista, de kora, a 18. század iránt is. Ebben a században találja meg az író a maga művészi eszményét: *„Az igazi művészi teljesség egyik paradox ismérve itt az, hogy magába foglalja a nem művészt is: nem határolja el magát a polgáritól, egyházitól vagy arisztokratikustól (legalábbis nem elvben), hanem karöltve jár vele”* – írja.

Ha összehasonlítjuk az esszében kirajzolódó Mozart-képet a regénybeli portréval, azt vesszük észre, hogy míg az esszében a zeneszerzőt „az ellentétek kiegyenlítése” okán dicséri az író, a regény a lehetőségek sokszínűsége, váratlansága felől közelít főhőse alakjához. Betudható ez a két szöveg közötti műfaji és nyelvi különbségeknek is: míg az esszé fogalmi nyelve megállapít, gondolatokat közöl, addig a regény történések sodrát kreálja, elve a meglepetés. (Viszont amíg a „hagyományos” regényben a váratlanság az olvasó tudatában nagyon is kiszámított mozzanatként jelenik meg, a „Szentkuthy-féle” regényben valóban annak hat, ami.) Miközben tehát az esszében Mozart az ellentétek klasszikus harmóniát teremtő kiegyenlítője, a regény villódzó gazdag-

sága – mind cselekményében, mind nyelvében – túlmegy ezen.

Az esszé szerint nem a lélekből kell magyarázni a műveket, hanem a hangból és a hangszer megszólaltatásának technikájából eredeztetni minden sokértelműséget, „mélyet”, egyszóval a művészetet. A „lélek” és a technika között megmarad ugyan a határ, de nem elválasztó szerepben, inkább átmenetként. Ez a gondolat egyébként a regényben is felmerül. *„Nem, mintha mindez [ti. a szerelem] Wolfgangtól idegen lett volna. Ismerte ő ezt a világot, de magából a zenéből, a hangok, hangszerek, hangnemek végtelen változataiból. Az erdőmélyi lombuhogás előtt ismerte már a csellók hosszú kötővonalai alatt kigyózó dallamokat, női csicsérgés előtt ismerte már a fuvolastaccatákat, és a csókok előtt egy váratlan disszonanciát a zongorán. (...) Nagyon rossz és tetőtől talpig dilettáns zenész az, aki azt hiszi, hogy az adagiók okvetlenül szomorúságból és a prestók kicsattanó jókedvből születnek. A zenék nem ilyen nyers élményi és lírai talajból nőnek, hanem egyszerűen a hangok ismeretéből, a ritmusok és harmóniak pontosan kiszámított vegytanából.”* (Kiemelés az eredetiben.) A művész sem a lélek, sem a technika oldalán nem áll, hanem a kettő metszéspontján. Metszésponton lenni pedig azt jelenti: örökösen részt venni a teremtésben, a folytonos születésben, ahol nincs „kész” állapot, nincs nyugvópont.

Vajon ez a magyarázata annak, miért nincs „lelke” Mozartnak, Konstanzának, sem a regény többi szereplőjének? Mozart élete is hangok sorozata, a mélységek és magasságok közötti folyamatos ingadozás? Ezt sugallja nekünk a regény?

Amikor Mozart Salieri előtt zongorázik, épp a hangváltások „jelentéséről” találunk egy mesteri leírást: *„Igen – magyarázta –, ez a tragédia, ez a komédia, vagy amit akartok: hogy egy á után gisz jöhet; a skála a világ legszebb zenedarabja, és a legnagyobb művész az, aki egy, egyetlenegy hangot úgy tud »plasztírozni«, olyan dallam- vagy harmóniakörnyezetbe állítani, hogy az öröké csillogjon, mint a magányos Vénusz az égen.”*

Mozart e megszólalása a regényben túlmutat valamiféle zeneelméleti fejtegetésen. Nemcsak azt mondja el, hogyan kell zenét írni, hanem azt is, mi a zene. Ezzel pedig közvetve saját portréját

is megrajzolja (és nem a magányos csillag kissé közhelyes jelentésére gondolunk itt.) Az egyetlenegy hang – amelynek egyetlen-sége persze kontextusfüggő – szavakon túli jelentésére hívja fel a figyelmet, ami a rendre van ráutalva. Ez a rend viszont megint csak nem körülhatárolható fogalmilag. Kitágítva mindezt Szentkuthy regényére: a mű gondolatisága – ha úgy tetszik, mondani-valója – a zenei gondolatot utánozza.

Elvégre a mondandó közlésének csak egyik eszköze a szó...

Az esszé az NKA Szépirodalmi Kollégiumának támogatásával készült.

Fráter Zoltán

„Kedves, jó Sándor bácsi”

Bródy és Karinthy, meg a Húsevők

Bródy Sándor hazatért Egerbe, ahol mindig is otthon volt.

Alexander Brody üzletember, Bródy Sándor unokája végső kívánsága szerint az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban helyezték el az éppen 160 éves névadó író és fia, Hunyady Sándor, valamint a család irodalmi hagyatékát. A több ezer kötetet és iratot tartalmazó állományban Bródy és Hunyady Sándor kéziratai, levelei, könyveik első kiadásai, fotók, filmplakátok, újságkivágatok találhatók. A dokumentumok mellett ezután az egri könyvtár őrzi Alexander Brody könyvgyűjteményét és bútorait is. A Böngészőnek nevezett emeleti termet Brody Szalonnak nevezték el.

Olvasó ember számára (főleg negyven-ötvenen túl) még ma is feldereng a Bródy-életmű egy-egy örökbecsű története, novellája, drámai alkotása. A *Kaál Samu*, *A bölény*, az *Erzsébet dajka lesz*, a *Rembrandt* napjainkban is szívszorítóan hat, befogadásuk nem okoz különösebb nehézséget. Élő, legalábbis könnyen életre kelthető színdarabjai *A dada* és *A tanítónő* – kísérletező kedvű társulatok számára némi frissítéssel játszható a többi színműve is. A maguk idejében botrányt és sikert kiváltó regényeinek (*Színésznér*, *Az ezüst kecske*, *A nap lovagja*) naturalista boncolással mélyített cselekményvezetése ütemesen gördül ugyan, de a mese korhoz kötöttsége talán már inkább álmosítja a fiatal olvasót. Bródy rengeteg újságcikket írt, a huszadik századfordulón napi szinten volt jelen az irodalmi és közéletben. Nélküle, merész és szókimondó természete nélkül nem lett volna annyira felforgatóan bátor az új század első évtizedeinek irodalma. Nemzedéke – a Nyugat későbbi nagyjai előtt – honosította meg az irodal-

sem kezdődik ott, ahol a novellák szoktak kezdődni, a szelíd, nyugodt hangú, bekés elbeszélgetésnél, az akció kiindulásánál, az esemény novellisztikus kezdeténél, hanem vagy mindjárt in medias res ragad magával egy-egy élet forgatagába, vagy pedig az események végéhez invitál meg analízáló széaszra, ahol minden küszaság kisimul és elrendeződik. És mind-egyik kis regényben több van, mint egyszerűen valami történet: ott ég, tüzel a sorokban, mint finom erekből, Bródy Sándor vére, amely átfútt minden mondanivalóját és az esemény értékességével egy sorba emeli az író egyéniségét.

A novelláknál az író valahogyan a történet mögött áll, esetleg fölötte és csak elmondja, vagy elrendezi az eseményt. De Bródy Sándor kis regényeinél az író maga a fontos, ő kerül folyton-folyvást az előtérbe, az ő szava nyitja meg a lezárt világokat, amelyek mellett talán elhaladnánk, anélkül, hogy valami értéket vagy érdekességet ösmernénk föl bennünk, ha Bródy Sándor történetesen nem pattantaná föl zárait. Ez az ő egyéniségének és lírájának szinte definiálhatatlan varázsa.

A líra rendszeren, átlagíróknál, csak ballaszt a novellában, amely minduntalan meg-megakasztja a cselekmény folyását és ez — természetesen — az egyszerűség rovására történik. Bródy Sándornál, ha szabad ezt mondani, ez éppen megfordított történik: önálló valahogyan a líra viszi előre az akció, a líra hidalja át a szakadékokat és gyönyörű ívei, vakmerő lendületei alatt örök emberi mélységek szunyadnak, amelyekre éppen ez a líra világít rá. Mert Bródy Sándor lírája nem egyszerűen a líra kedvéért buggyan elő, ez a líra lelket fest, befolyik a történetbe és viszi tovább rapszodikus erővel, anélkül, hogy a partjait látnánk, vagy sejténék, hogy merre is sodor magával bennünket. Csak visz, ragad magával, ellenállhatatlan erővel és ez az erő: Bródy Sándor nagy, nemes művésze, amelyben mindig ott ég pirosan, ott lüktet izzón egy-egy darabka a szívéből is.

Bródy Sándor sohasem áll az alakjai, vagy a története mögé, mint színpadi rendező a kulisszák mögé. Ő benne van a cselekményben, ő ott él az alakjaiban és az ő írásában csak azok az alakok kelhetnek életre, akik közel állnak a szívéhez, amelyek meleg vérében megfürdött őket. Ezért az ő analízisai sohasem rideg, körültekintő boncolgatások, hanem megértő és érzéssel telő rávilágítások egy-egy szenvedő lélekre, amelyet fölemel saját lelkéhez. És minden naturalisztikus ereje mellett is ezért romantikus Bródy Sándor. Az ő romantikája azonban nem a történetek fordulatáiban, nem is a fantázia villódzó játékában keresi az örök-kék virágokat, az ő romantikája az emberek szeretetében virágzik ki és abban, hogy gyöngéden, szeretettel pályázza be a sebeket, akár lelki, akár fizikai sebek is azok.

Romantika ez is, tiszta, nemes romantika, talán a legtisztább és a legnemesebb, mert nem a fantázia, hanem a szív szólal meg benne, ez a leggyönyörűbb, legszélesebb skálájú hangszere, amely minden melódiát elzokog a legárgább érintésre is, a szenvedésnek pusztá látására is.

Romantikus Krúdy Gyula is, de az ő romantikája más veretű. Az ő romantikája inkább a mult felé fordul, az színesíti ki mondanivalóit és az ragyogja be *A vörös postakocsi* regényét is. Csodálatos, hogy Krúdy, aki még messze jár a négy X-től, mennyire szereti a multat és mennyi színe van a mult megfestéséhez. Mintha nem is visszaálmódná, hanem maga is ott élne a letűnt időkben, annyira szereti a régi arslánokat, a régi házakat és régi házak finom, csön-

Bródy Sándor, a súlyos betegségéből fölépült író. Sándor Emöke amatőr-fényképe

des asszonyait, szerelmes lelkű színésznőt. „A vörös postakocsi”-ban egész galériája elevenedik meg ezeknek a finoman megrajzolt portréknak és lágytónusú paszteleknek. Ez talán a legnagyobb regénye Krúdy Gyulának. A legnagyobb, nemesak terjedelménél fogva, hanem érteiben is. Krúdy Gyula ebben az ábrázoló, multba néző regényében szólaltatta meg legtökéletesebben a saját romantikus poétáit. Az ő regénye történetének konstrukciója, nyers váza sem romantikus és mégis, alakjaival annyi romantikus fordulathat játszik az élet, amennyit csak Jókai fantáziája tudott egymásba fűzni. Mert az ő alakjai mindig regényesek. Egyébként Krúdy — ami természetes is — lélekben egészen más és az ő romantikája valahogyan Budapest local-colorját hívészedi regényébe, háttérnek. „A vörös postakocsi” tulajdonképpen pesti regény, amelyben a régi — alig tíz év előtti — Budapest csillog elő a vándorló tükörfől, amint Stendhal a regényt nevezte. A regény maga nem öleli föl egész Budapestet, — nem is a regény célja a korrajz minden szegmáját bemutatni, — de azért ott jegecesedik ki a cselekmény körül a mi új, szép, különökdököken gazdag metropolisunk mesterileg meglátott karaktere.

A multbanézis egymaga még nem volna romantika, de ahogyan ezt Krúdy megteszi és ahogy a multat fölidézi, az már maga a szintizta romantika. Amellett ő nemesak a külső eszközökben romantikus, de lélekben is az és ilyenek alakjai is. A szegények, kopáló művészek és a gazdagok, a különö nagyurak egyaránt. Csupa passzív lélek, amikben ha föl is bu-

mi modernség változatait, Ambrus a szimbolizmust, Gárdonyi az impresszionizmust, Justh Zsigmond a verizmust, Herczeg a történelemre és társadalmi rétegekre összpontosító regionalizmust, Ignótus a szecessziót, Bródy a naturalizmust. A vidéki reménységként Pestre került író érdeklődése jó néhány regény és elbeszéléskötet után a színpad felé fordult. Mikszáth biztatta, felismerve az *Erzsébet dajka lesz* drámai lehetőségeit. MórícZ Zsigmond látásmódot, hangot, igazságérzetet tanult tőle.

Bródy Sándor jelentősége azonban nem csupán irodalomtörténeti. Viselkedése, szavajárása, gesztusai, hangsúlyai erősen hatottak az akkori pályakezdőkre. Megjelenésének személyes varázsa volt, megtestesítve az „úri bohém” típusát. Étkezésben, utazásban, udvarlásban etalon. Ady és Krúdy, a századforduló nőcsábászai a hölgyekkel való bánásmód fortélyait lesték el tőle. „Tudd meg, hogy egy kétéves leány már nem gyerek, hanem nő!” – oktatta Nagy Endrét, a magyar kabaré első konferanszióját. Öltözködésben Kosztolányi, Szép Ernő és az ifjú Karinthy dandyzmusa számára Bródy volt a példakép, ha kabátjára, zakójára sokszor szivarhamu hullott is. Látszólag nem érdekelt a pénz, sohasem törődött azzal, aranyak vagy krajcárok csörögnek-e zsebében, mégis mestere volt az anyagi ügyeknek, a *szerezésnek* is.

Öngyilkossági kísérlete után egy évvel váratlanul megjelent az Otthon-körben, amelynek valaha alelnöke volt. Általános ovációval köszöntötték, még a javíthatatlan lumpok is felugráltak kártyapartijuk mellől. A mámoros hangzavart egyszerre csak túlharsogta Faludi Sándor, és a Vígszínház nevében előleget ígért, ha Bródy nekik írja meg friss színdarab-ötletét. A pisztolylövés halálközeli poklából visszatért szerző azonban nem volt hajlandó elárulni következő témáját, egyre csak kérette magát. Faludi már szinte könyörgött, hogy mondjon bármilyen címet, amelyre valódi készpénzt utalványozhat.

– Nem szeretem a készpénzt – fanyalgott Bródy –, annyi mindenből kiszerettem, miért pont a készpénzből ne szerettem volna ki?

Hogy még jobban megnyugtassa magát, levette a lányal a pruszlikot. Erzsébet nem szegyenkezett, megmutatta hatalmas fehér mellét, amelyen két kis fekelezerőt nyílászfolt ki az anyaság. A pesti nagyapát elfordította a felesége, a doktor pedig hozzányúlt a lánya keléhez:

— Jó! — mondá. — Jó, az én felöltségemre.

Még csak a pupilláját nézte meg:

— A főbit hagyhatjuk! — szolt, majd úgy értvén, hogy a pestiek mondtak valamit, de a tekintélyt is fenn akarván tartani ezek előtt, még néhány kérdést intézett a lányhoz:

— Nem terhelt magat?

Erzsébet elvörösödött, az öreg asszony közbevetette magát:

— No még olyant!

— Ha szegény emberek vagyunk is, ilyent — fődoktor úr — ne tessék mondani.

A kopasz emberke helyreigazította a dolgot.

— Nem volt a maga családjában iszákos vagy örült, súlyos idegbeteg, mell-, méh-, vagy lépbajos?

Ugyanezt ismételte — de már csak magának — latinul, sebesen beszélve, mintha leckét mondana fel. A helybeli boltosné csudálkozva nézett reá, a doktor azonban be sem várva a választ, a nagy munkának mintegy befejezéseül kezét fogott mindenkiel és ünneplés hangon gratulált a budapesti vendégeknek. Aztán vidáman — mint aki jól végezt nehéz munkát — megtörlte verejtékező homlokát:

— Most pedig gyérünk emi, legyen szerencsés a kis paprikás eszükre. Marhabuszt mi ritkán látunk, ez a fatu átka. Hozhattak volna egy kis sajtot Buda-pestről. Budapest csak Budapest! — Majd Erzsébet felé fordulva tréfásan fejezte be a bánatos felsóhajást:

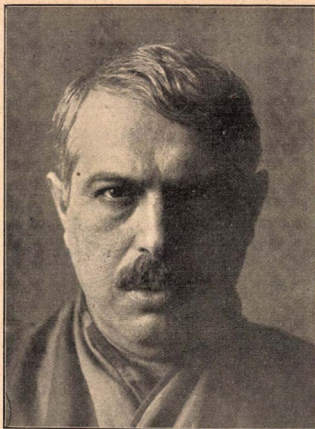
— Csak aztán magát meg ne fesse! Majd, ha a határhoz érnek, a láncot jól megrágná!

Az öreg napszámos hangosan fölnevetett erre a babonára, biztatta a lányát, hogy ne féljen és tuszkolta kifelé a sok népet. Azok is siettek, a vasut délen indult és a kis Tibor odafent éhezett, a dadájának nem volt teje, elcsapfák, az üvegdajkát pedig sehogysen akarta elvinni.

Erzsébetnek sietni kellett, rémülten rohanni az ismeretlen idegen emberkéhez, az ő legismeretesebb ismerősétől, a tulajdon szülőtől, lelke gyerektől elszökni. Bucsuzóra még egyszer meg akarta szoptatni, de mivel Klárka már jól lakott, nem vette el a mellét. Ezért kikapott, de ott, ahol megcsokolták: meg is csokolták: — Isten áldjon szíven!

A bucsuzkodás többi része éneköl jaggatásba fullt, de mintha elváltak volna, amint a lánya a kocsi bakjára felszállott. A fatun mentek végig, illendően kellett viselkednie, hátha valaki meglátja. Nem nézte, nem látta senki, csak ismerős kutyák álltak a kapuban, azoknak mondotta magában: „szerbusz, én megyek Pestre dadának”. A fatu végül, a cigány putrik előtt álló öreg váltóvető képpel varjura vadászván: látta, köszöntötte, már tudta hogy megy. No, nem is olyan nagy dolog, ment innen föl dajknak már más is.

Csak a vasut ne volna, kirázta belőle a lelket, először ment rajta, hát szédült, mint a japáni lányok, ha székre, magasra és nem a földre, párnára ületik. Aztán szörnyen elilmosodott, pedig az öntudata éber volt, nem vesztette el magát, mindent tudott és világosan mindég, ami vele és körülötte történik. Gyöttek a hegyek: „no ez a hegy, még nem láttam, azt gondoltam, magasabb!” Gyöttek állomások, esendörök állnak posztol: „Szép szál legények, ezek verik a fiatal-ságot!” Mindent megalapított, mindent beleéveszt az elméjébe, amíg — hába küzdött ellene — fölve elaludt és föl se ébredt Pestig. A vasuttól befelé a komfortábi bakján is szunyókált még, csak amikor három emeletet mászva a lakásba ért, ocsudott föl egészen.

Bródy Sándor

Egy nagymellű szőz fekete asszonyra azt mondták: ez a nagysága. Annak kezét csókoltt. Kérdezték, faggatták, mit akar enni vacsorára és mit iszik hozzá, bort-e, sört-e? „Sört kell inni, sokat!” jegyezte meg egy kecskekepű sovány ember, a nagyságos úr, az apa. Egy növendékleány — kicsinyben tulajdon olyan, mint a nagy kövér asszony — hozta az italt, a szobaleány — ellenséges modorral és rosszakaratu kíváncsisággal tekintve a jövőnyre — hozta a vacsorát. Szégyelt enni, sietett, nyugtatták, de nem igazán. Tiborka a hálószobában már türelmetlenkedett, sirt, a maga nagy sajátalában keservesen panaszkodott.

— Megyek, megyek bogaram! — mondá a dada és besielett hozzá. A nagysága, az öreg szülék, a növendékleány néztek — egészen jól nem láthatták az elhomályosított fölkeben — amint a parasztleány teli, gyönyörű kelére a kis fekete, girhes fiú egyszerre rátapadt, mint valami éhes és mohó nadály. A gyerek sirása egyszerre kéjes gögicsélésre változott, ami olyan furcsa volt, hogy mindnyájan fölnevettek. Erzsébet is mosolygott és amint a házi nép lábujjhegyen kismopolgott a szobából — hogy tovább teázzanak — az idegen urfinak mindjárt beszélt a Klárikáról, kis menyasszonyáról. Sőt a mulattatására énekelt is egy igen szomorú nótát.

Elhalgott, a szomszéd szalonban zongoráztak, az ajtó nem volt egészen betéve. A parasztleány mellén a gyerekek odalépett és belesett.

A zongora mellett ült és morikálta magát az erős fekete asszonyság. Följe haljva pedig kellemeztette magát az a szép fiatalember, aki katonatiszti ruhában vakációra lejárt haza a falujokba és kint örözte az apja asztagját, amíg eszépelték, amikor ő morkot szedett, két héig ott aludt a keresztek alatt...

A parasztleány egyszerre mindent megértett, hogy ki kommandálta ide és miért. És egyszerre úgy elfőntötte a harag, hogy csaknem berohant az urak közé: gyermeke apjához, hogy rugja és csikarja. De vékony cserpp kezével a szópós elkezdett tapsikolni a mellén. Lehajolt hozzá s szolt:

— Egyél, ígyál, kis rongyos!

Aztán megcsokolta.

De Faludi sem hagyta magát, mániákusan hajtogatta, hogy címet kér, és már a népes társaság is kórusban követelte az új dráma címét. Bródy kénytelen volt módosítani álláspontját:

– Nem arról van szó, hogy általában nem szeretem a készpénzt. De van kis készpénz és nagy készpénz. Amióta visszajöttem erre a világra, már csak a nagy készpénzt szeretem.

Faludi önérzetesen válaszolt:

– A Vígszínháznak van nagy készpénze is. Csak a darab címét mondja meg, Sándor bácsi!

– Olyan jót úgyse találok, mint amilyen *A dada* volt. Ámbár sok tanítónő van az országban, róluk kellene színművet írni.

– Holnap felveheti a Vígszínház főpénztárában a nagy készpénzt *A tanítónő* című színdarabjára, Sándor bá.

(Más forrás szerint az eset a New York kávéházban történt, kevésbé teátrálisan. A főpincér egy füzetet tett a kártyavesztesége miatt az asztalánál csüggedten bóbiskoló Bródy elé, hogy jegyezze csak rá valamelyik tervezett darabja címét. A színpadi szerzők királya kis töprengés után odakanyarította: *A tanítónő*. Faludiék az üres irkára rótt címre adtak tetemes előleget.)

S hogy mennyire volt „tényező” mint híresség, művészkörökben jól ismert, már-már befolyásos ember, vagy legalábbis mennyire tartották annak, jó példa rá a fiatal Karinthy reménykedő, szinte könyörgő levele, amelyet „Sándor bácsihoz” intézett. A levél keltezetlen, ám valószínűleg 1914-re datálható, amikor az ifjú író-újságíró két hónapig Piliscsabán katonáskodott a 32-es gyalogezredben. A levelet őrségben vagy őrségbe lépés előtt írhatta, erre a „Fújnak Vergatterung-ot” kifejezésből következtethetünk, a „Vergatterung” ugyanis az őrségváltás trombitán felhangzó jele. Nem tudjuk, Bródy közbenjárt-e, és ha igen, milyen eredménnyel.

*Mélyen tisztelt Uram;
kedves, jó Sándor bácsi
életemnek ezekben a nehéz és ostoba napjaiban
egy szép cikke jutott eszembe (érthető asszociációk*

révén), amelyben megírta, hogy Jókai hogyan lépett közbe érdekében annak idején, mikor a katonakórházban sínylődött. Kétségbeesésem és Sándor bácsinak irántami megszágyenítő jóindulata szóljon értem, amiért kicsiny személyem érdekeiben e nagy példához merek folyamodni. Mint egy szalmaszálba, úgy kapaszkodom most ebbe a gondolatba: – hogy Sándor bácsit meg tudom hatni nyomorúságomban, és felidézem benne annak az érzésnek emlékét, ami abból a cikkből engem meghatott. Váratlanul és ostobán lehozta ide, Pilis-Csabára, két hónapra, bakának. Úgy téptek ki életemnek szubjektíve legszebb, legcsodálatosabb szenzációjából, egy csodálatosan szép szerelemből, mely talán egyetlen esély volt arra, hogy valaha elmondhassam: boldog voltam én is; – úgy téptek ki, mintha tövestől kitépnének egy kart, amelyik éppen ölelni akart. Bedugtak egy bűzös és elviselhetetlen barakkba, két szuszogó paraszt közé, akik éjszaka rám fekszenek, összenyomnak, úgy, hogy ki se nyújthatom meggémberedett tagjaimat. Közben rettenetes lelki gyötrelmek fojtogatnak, elintézetlen dolgok, otthon, végtelenül, végzetesen fontosak – és nem mozdulhatok, leszorítottak a földre, bele kell dögleni ebbe.

Most az jutott eszembe, hogy ha Sándor bácsi néhány szót írna itt valamelyiknek – talán tudnék kapni néhány napi szabadságot, vagy legalább betennének az irodába, ahol mozoghatnék, írhatnék valamit, tehetnék valamit – vagy másképp könnyítenének kétségbeejtő helyzetemen: melyet büszkén s nem gyávaságból nevezek kétségbeejtőnek – mert meggyőződésem, hogy művész-embernek semmi köze csatákhoz és polgárok védelméhez – legfőljebb, hogy krónikásuk legyen, és megőrizze az emléküket. Úgy tudom, Sándor bácsi ismer katonákat – azért ideírok egy pár nevet, a 32-es gyalogezred tisztikarából. (ezekhez tartozom)

Tehát: Kossuth főhadnagy, Molezs őrnagy, Brenner hadnagy, Linhardt hadnagy – stb.

Fújnak Vergatterung-ot.

Rohannom kell, nincs időm, hogy bocsánatot kérjek és magyarázzam vakmerőségem. Kérem, bocsásson meg és értsen meg.

Nagyon meggyömöszöl a nyomorúság.

Megkülönböztetett tisztelettel

Karinthy Frigyes póttartalékos

Pilis-Csaba 32. gyalogezred, II. század III. szakasz.

Bródy az 1890-es évektől komoly műformává emelte az egyébként Herczeg Ferenc, Pekár Gyula prózájában is dívó huszár- és katonatörténeteket, akárcsak a nála hét évvel fiatalabb, korán elhalt Thury Zoltán. Mély emberismerettel és nemegyszer helyi színezettel átítatva szól a Monarchia közös hadseregének tagjairól, a helyőrségben állomásozó főtisztek viselt dolgaitól a bakák egyszerű engedelmességén át a hozzátartozók, a nők, feleségek, szeretők sorközösségének bemutatásáig (*Két katonatiszt, Kaál Samu, Pók Dóra, Tuza Istvánné, Rab katonák, A patrícius-lány, Egy katonatiszt*). Híre ment, hogy „otthon van” a laktanyák világában. De Karinthy levele minden bizonnyal arra a cikkekre utal, amelyben Bródy az általa szerkesztett Jövendő hasábjain részletesen beszámol arról, Jókai hogyan menekítette ki őt a katonaság kötelékéből. Huszonegy évesen mint közkatona szolgált a csehországi Josefstadtnban. Éppen a rabkórházi részlegen feküdt, szinte csontvázra soványodva. Egy májusi estén azonban az ezredorvos kíséretében egy alezredes lépett be a kórterembe, és Bródy ágya mellé állt:

– *Maga egy költő ? – kérdé az alezredes.*

– *Író. Már kiadtam egy könyvet.*

– *Tudom! – mondá a jószívű katona, akit azonnal megszerettem. (Kedves, jó emberek ezek a katonák, sohse fogok róluk hiéna-vezércikket írni!)*

Bródy Sándor

Szerette az életet, a munkát, a sikert és a dícsőséget, szerette az embereket és a velük való küzdelést, tele volt a szíve érzéssel, az agya nagy tervezéssel és a felkélben lángolt a szépné szeretete: vajjon mi oka lehetett mégis, hogy hirtelen itt akarta hagyni mindezt a sok szeretetet?

Rejtély előtt állunk. Nem magyarázat az, hogy befejezted az élet harcába. Mert aki úgy tud dolgozni, mint ő, akinek eleme a harc az eszmékért, az nem fárad el, inkább új erőt merít a munkából.

Amikor könyves szemekkel és reszkető kézzel írom e sorokat, — legyen megbocsátva nekem ez a férfiatlan gyöngéesség, mivelhogy nagyon szeretem őt, — a körágyon vivődik, távol hazájától, az önkézével ejtett seb nyílásán beosonni akaró halállal . . .

Ez nem megfelelő időpont arra, hogy keressük a rejtély megoldását. A skalpell kutathatja a golyó útját a sebben, de a toll ne kutasson ilyenkor lelki sebekben, hanem szóljon inkább az igazi szeretet és barátság hangján:

— Ne menj el, Bródy Sándor? Jer vissza hozzánk! Meg fogjuk gyógyítani a te fájó sebedet, nagy szeretetünkkel!

. . . Vajjon hallgat-e majd reánk?

Talán. Hisz nekünk nagy jogunk van ő reá. Ebben a szerkesztőségben már akkor is megnyilatkozott elméjének ereje, ötletessége, mély írói tudása és hatalmas fantáziája, amikor még csak tervezgettük az első számot. Keresztébe vitte az Új Időket és legjobb alkotásait lapunknak szentelte. Most is, hogy elindult, — tán maga sem sejtve, — az utolsó nehéz útra azzal az ígérettel vált meg tőlünk, hogy legközelebbi alkotása a mienk lésszen.

De nemcsak ezért szerettük. A jószágát, a bohém nyugaltságát, a szeretetreméltóságát, vidámságot árasztó szellemének varázsát éreztük, valahányszor megjelent

közöttünk. Ünnepek voltak nekünk az az óra, amelyet hetenként egyszer-kétszer közöttünk töltött a szerkesztőségi konferenciákon. Dédeltgett kedvencünk volt és bőven jutalmazott minket szellemének szípköralával ezért a szeretetért.

A szép volt az ő istensége. Annak kultuszával fejezte ki hódolatát a jó iránt. Szeme kereste a különös, a nem mindennapi, fantáziája kimeríthetetlen volt a szép új nőanszainak fölfelezésében. Festő és szobrász lelke egyesült benne az íróval és akárhányszor adott rajzolóinknak, festőinknek eszméket a szépné megvalósítására.

Valami sajtóságos érzés azt súgja nekem, hogy amikor a halált kereste, akkor is a szépné gondolata kerekedett fölül benne: nem akarta arcát elrútítani a golyóval, inkább a szívnek irányította . . . Vagy tán meg akarta büntetni azért, hogy elviselhetetlen fájdalmat okozott neki?

Oh, ha volna gyógyító balszam erre a sebre, meg a másakra, amely őt a halálnak kergette! Ha vissza lehetne még őt szerezni az életnek, a munkának, a silkenek és a dícsőségeknek . . .

TANORI RÖBEK

A forradalmi Oroszország

A jövő század regényében Jókai már több mint harminc esztendővel ezelőt leírta azt, ami mostanában történik Oroszországban. Szinte mesébe való, hogy a költő fantáziája mennyire előzte meg az eseményeket. A lázadó tengerészek, az ostrom alá fogott kikötővárosok, a dinamit pusztító szereplése, a lázadókkal fraternizáló katonaság, a pénzüzetek és kereskedői házak kifosztása, az ádáz harc a cárizmus és a forradalmi Oroszország között: mind benne vannak az ő hatalmas leírásában. Hátra volna még a nihilizmus győzelme, az anarkista közársaság és a Romanovok futása . . .

De hogy be fog következni ez is, logikailag bizonyítja egy könyv, amely most jelent meg: egyidejűleg svéd, finn, német és angol nyelven. Szól az orosz forradalmi mozgalmakról s azoknak leghitelesebb, egyúttal legtárgyalosabb története.

Szerzője Konni Zilliacus finn író, aki fel akarja világosítani honfitársait, hogy mit várhatnak a jövőben a cárizmustól, így következtet:

Amikor II. Miklós hat esztendővel ezelőt megszegte a kilencven esztendő óta fennálló egyezséget, a finnek nem tudták megérteni, hogy mi oka lehet ennek a váratlan szerződésszegésnek. Mert nem is sejtették, hogy a viszonylagos szabadság, amelyet élveznek, már régen szállka a pétervári körök szembén.

Egyetlen autokrata sem törheti, hogy birodalmában legyen egy olyan rész is, amely szabadabb institúcióknak örvend, azok által szellemi és anyagi jólétben részesül: mert könnyen fölébredhetne a többi részben is a vágy hasonló javakra. A sötétség is annál szembetűnőbb, ha néha belévilágít a napfénynek egy eltévedt sugara.

Ezért kellett véget vetni a finnországi külön alkotmányosságnak. Annál is inkább, mivel az oroszországi forradalmárok már nagyon sokat példálóztak arról, hogy Finnország szabadsága cseppet sem ellenkezik azzal a hűséggel, amelyet a Romanov-dinasztiának fogadott.

Amikor pedig II. Miklós rendeleti úton megvonta a finnektől szerződésileg biztosított jogait, s a hatalom parancsát tette a törvény helyébe, a finnek számonlő kezdek erejükkel. Csakhamar belátták, hogy egymagukban gyöngék joguk védelmére és az összekötő kapcsot keresték maguk és az oroszországi forradalmárok között. Hogy rátaláljanak, szükséges volt az orosz forradalmi

– Maga művelt ember is. Szépen ír magától. Ezt magáról kérvényben beadta – a Jókai.

Oh, de jól emlékszem! Olyan lett a ványadt, falfehér, vértelen kezem, mint a tűz, úgy elpirultam a boldogságtól és a meglepetéstől. Tehát Jókai tudja, hogy vagyok, sőt azt is, hogy írok, és még arról is tudomása van, hogy itt »szenvedek« idegen földön, a josefstadti híres börtönökben! Ha azt hozzák hírül nekem, hogy a jó Isten, az igazi, az Egy: szólt, direktre König altábornagy szólt: soll mann den gemeiner Alexander Bródy gleich superarbitriren! – Isten bocsássa meg, még az sem lep meg úgy, még az sem tesz akkor oly boldoggá, minthogy Jókai szólt. Oly messze és magasban, magunk fölött éreztük őt akkor. Ide kell jegyezni és követelem, hogy ezt a későbbi kor – ha ez írásra ráatalál – dokumentumnak vegye: az ifjúság, aki Jókaival egy korban élt, többnek nézte őt, mint embernek. Azt hittük, több a hatalma, mint az összes királyoknak és meg voltunk győződve arról, hogy bármelyikünk kedvesének, akármily fiatal és szerelmes leánynak ha szól, ha csak egy tekintettel int, az ott hagyja kedvesét, hogy az övé legyen... Elég az hozzá, hogy Jókai csakugyan egy kérvényt írt alá, amelyet személyesen adott át – ha jól emlékszem – József főhercegnek, hogy a szegény josefstadti katona csakugyan beteg és nem szimuláns, renitens, lássák ezt be és eresszék haza, nagy hadi tények úgysem várhatók tőle, ellenben valószínű, hogy sok vad és elegyes történetet fog írni. Itten hamarosan kilöttek a katonaságból, és szállhattam haza.

Alkotói-emberi konokságáról, érzékenységről már életében legendák és anekdoták keringtek. Különösen a színház világából származnak ellentmondásos – elvi kérdésekben nem, a realitás nyomása alatt kis mértékben engedékeny – karakterét példázó esetek.

Nyílt titok volt, hogy *A szerető* témája a Habsburg-ház akkoriban zajló, pikáns botránya, felismerhető karakterekkel. Az első világháború utolsó előtti évében mindez meglehetősen zavarta a bécsi arisztokrata körök nyugalját. Az előadást a rendőrség megbízottja a főpróba kellős közepén betiltotta. Bródyt elő kellett volna állítani, de az író nem volt hajlandó konflisba ülni, gyalog akart bemenni a főkapitányságra két rendőr kíséretében. Mivel a szigorú parancs előírta, hogy kerüljék a feltűnést, a főváros rendőrfőkapitánya jobbnak látta, ha maga intézkedik, és percek alatt a színházban termett. Udvariasan, kellő diplomáciai érzékkel azt javasolta, hogy az osztrák neveket változtassák meg, adjanak a szereplőknek például orosz neveket, a monarchikus díszítés helyett alakítsanak ki cári miliőt, és máris meg lehet tartani a bemutatót. Bródyt a kezdeti heves tiltakozás ellenére azzal sikerült meggyőzni, hogy a környezet és a nevek megváltoztatása ellenére is mindenki tudni fogja, melyik valós esetre utal a darab. A közönség tudta is, és estéről estére dörgő tapssal jutalmazta az előadást. Az *Erkölcshajó egy főhercegi családról* hosszú ideig telt házzal ment, de a szerző sohasem jelent meg a színházban, hogy megnézze legsikeresebb drámáját. A kérdésre, hogy miért, így felelt:

– Nem én írtam. Budapest főkapitánya írta.

Korunk művészeti irányzatainak áradásában, a tiszavirág-életű és hosszabb távon ható izmusok egymásmellettségében érdekes kicsit elbolyongani a naturalizmus örökségében. Bár egyik tárcanovellájának címe (*Húsevők*) igen alkalmas az életmű jellemzésére, zavarba ejtő a valójában néhány oldalas, nem túl igényesnek látszó életkép kiemelése. Pedig a rövidke hangulatrajzot Bródy már 1913-ban könyvcímmé emelte, majd elbeszéléseinek két kötetes, mind ez ideig legteljesebb válogatása is ezt a címet kapta 1960-ban. Mindezek ellenére alaposabb figyelem mégsem irányult erre a vázratszerű szövegre. A helyszíni közvetítésnek is beillő írás epikus magja nem túl bonyolult: az elbeszélő Bécsben ül egy étterem ivójában, és a vendégeket figyeli, mi minden tör-

ténik az asztaloknál gábli idején. (A 'gábli' a Monarchia korának kedvelt villásreggelije, ebéd előtti étvágygerjesztő 11 óra körül. Egyszerűbb formájában jókora sós kifli vagy egy szelet kenyér és egy krigli sör is megteszi, ám igazi beteljesedése többnyire a főtt marhahús – leveshús – csontról leszededegetése tormával, paradicsomos mártással, esetleg mustárral körítve; lásd Krúdy Gyula ez irányú, kimerítő értekezéseit.) A beszámoló in medias res indul, az egyre feszültebben várakozók türelmetlenségét próbálja mérsékelni a pincérek biztató közlése, a még tíz perc, még öt perc bejelentése, miután valóban jön a várva várt attrakció, a tányérokban felszolgált csonthús, és megkezdődik a fogyasztás. A társaság nagy része a „szolgai rendhez” tartozik, bolti eladók, kiszolgált komornyikok, gyógyszerértári laboránsok, éjjeliőrök, pedellusok vannak többségben, de akadnak számtisztek, fináncok, miniszteri tisztviselők is, akiknek legfőbb foglalatosságuk, hogy délelőtt a söntésben főtt húst egyenek. Mialatt esznek, sőt „fálnak”, remek irodalmi közelképeket láthatunk a bekebelezés műveletének típusairól. Két nyugállományú polgár, tudósítónk asztalszomszédai – miután lila arccal, vérben forgó szemmel lesték a gyomorcsillapító megváltást – nem is sejtik, hogy a hamarosan bekövetkező gutaütés előtt, már a „halál számára” étkeznek. A koppanó, koccanó, csörrenő közegben, a szürcsölő, csettintő, fújtató, nyüzsgő sokadalomban csodás világ tárul az elbeszélő elé. Már nem eleven arcokat lát, hanem – Leonardo valamely talányos ábrázolása nyomán – állatfejű lényekre cserélődött embereket. A mérges, vörös pénzügyőr sovány róka, a csendes elmélyedéssel rágcsáló szabómester teve, a gipszes ruhájú szoboröntő oroszlán. „Hiénák, tigrisek, sőt, madarak is vannak a húsevők között.” (A jelenséget, amikor nem az élettelen dolgok, fogalmak vagy állatalakok kapnak emberi tulajdonságokat – lásd antropomorfizmus –, hanem emberi tulajdonságok állati alakban jelennek meg, jól ismeri és *tériomorfizmus*nak nevezi az irodalomtudomány. Talán nem is egészen véletlen egybeesés, hogy az egymásra kölcsönösen ható barátság évtizedei alatt a nemzedéktárs Gárdonyi elbeszéléseiben szintén előfordulnak a

tériomorfizmus elemei.) A *Húsevők* éhes kompániájában a mérges pénzügyőr sovány rókasága: az elégedetlenkedő haszonlesés, a szabómester mint kérődző teve: a fontolgotó, rágódó aggodalom, a gipszes ruhájú szoboröntő, aki oroszlán: a nyers erő által formált hatalom. Még ennél is különösebb tapasztalat kezd kibontakozni, amikor három új vendég – egy férfi és két nő – telepszik a felszabadult székekre. Az imént tartották esküvőjüket, a gáblit kinevezik ünnepi ebédnek. Az asszonymak felnőtt lánya van, a házasságkötéssel a férfi a jócskán túlsúlyos, tizennyolctizenkilenc éves lány mostohaapja lett. Az újdonsült feleség a saját alapítású ruhatisztító üzletet vezeti, mindhárman ott dolgoznak. Pillanatok alatt behabzsolják az ételt – a fékezhetetlen étvágy sokszor a nemi vágy gyors kielégítésének igényét is jelzi –, távozásuk módja előre vetíti a hármasság jövőjének alakulását. Elöl a férfi és a mostohaleánya, már árulkodó, hogy valamivel gyorsabban mennek a kelleténél. Bár a sarkon most még megvárják a rossz lábain botorkáló anyát, az elbeszélő mégis azon töpreng, hogy elveheti-e valaki a mostohalányát, ha felesége időnek előtte meghal? „Félős, hogy a két húsevő addig sem vár.” A megcsalási románc valószínű kifejlődését sejthetjük abból is, hogy a férfi és a mostohalánya külsejük alapján sincsenek messze egymástól, mindkettő vörös képű, szőke típus. A férfi már most lekezelően oktatja asszonyát („Egyél, mama!”, „Hideg snidlingszószt egyél, mama: a nők azt szeretik.”), saját okosságát bizonygatva hitvese fölé helyezi magát, mostohalányának pedig kétértelmű megjegyzésként mondja, hogy nézze meg őket, vegyen róluk példát, „és majd te is boldog legyél!” Távozásuk után az elbeszélőnek sok „bolond dolog” jut eszébe, a húsevőkről, rólunk, mindnyájunkról. A délelőtről, a várakozó, tátott szájakról, amikor a másik állat életét a mi életben maradásunk érdekében oltjuk ki. A házaspár és a mostohalány példája viszont azt sugallja, hogy „falunk és felfalatunk”, ahogy a férfi fel fogja falni tehetetlen nejét, és az izgalmas, titkos viszony után fel fogja falni a szeretőjévé tett mostohalányát is. Az ember ragadozó léte már nem csupán biológiai értelemben érvényes, hanem a társadalmi harcra

nézve is, ahogy a szociáldarwinizmus tanítja. Az ember civilizált, nagyobb közösségekben is együttműködő, társas lény, ám ugyanakkor ragadozó is, s ezt a természetét átviszi az együttélés szféráiba. Biológiai eredetünket megszüntetni nem tudjuk soha. Emberlétünkhöz tartozik, mint a gondolkodás. A *Húsevők* erre hívja fel a figyelmet. Hosszú távú aktualitása nem kétséges.

Bródy Sándor itt van, velünk van, ha nem idézzük őt, akkor is. Időnként azonban halljuk meg, amikor kissé unottan ránk pirít: „Na mi van, fiúkák?”

DEBÜT

BÁNFI VERONIKA

Teremtmény

*Halszálka.
Fehérízű semmiség.*

*Csont.
Váz és keret,
amin rágódni lehet.
Jó, ha van, de nagyrészt észre sem veszed.
Nem beszél, magára van utalva, erős és független,
nem fáj neki, ha repedésig hajlítják,
és büszke rá, hogy hagyja.*

*Gerinc.
Hogy legyen valami, ami neked nincs.
Támasz, tartógerenda, híd,
hogy vezesselek a szervek mögött,
hogy ne halljak a csendben,
ne tudjak semmiről, ne segítsenek.*

*Csontváz.
Egyedül fázom és szétesek.
Te raksz össze,
amit alkotsz, az leszek.*

Keserédes

*A vendégszobában fekszem.
Ide dobták be kabátjaikat a vendégek,
mielőtt berontottak az ebédlőbe.
A kifolyó zaj lassan ellepi a házat.
Itt nem ég a lámpa, nem kapcsolom fel,
nehogy túlcsorduljon a fény is.*

*Fodros bársonyruhába csomagoltak,
még szalagot is kötöttek a hajamba.
Tegnap kinyúlt pólóban ültem a karácsonyfa előtt,
de ma – azt mondták – ajándék vagyok a rokonoknak,
így lekaparták rólam a címkét.*

*Nagynénémnek dohánybűzös a sála.
Most mondja ott benn, hogy leszokott.
A valóság tagadott szövet, nem beszél,
a szag ordít helyette is.
Ma dönthetsz, parfümözöd-e,
vagy szemed köré csavarod a sötétben.*

Szezonon kívül

*Ősszel kiszedik és a partra állítják a stégeket.
Lábukon hínár, kagyló és rozsdá
gyorsan a tavalyi köré kövül.
Nyáron visszasüllyesztik őket,
olyankor a fapallók nyögnek
a magukba szívott naptej,
a könnyed vakációk alatt.*

*Télen jó megsimítani az évgyűrűket,
tudni, titkot látsz – húst.
Minden a bőrön történik.
A vendéglők hátsó ajtóit,
üres panziók három hónapon át,
rettegett csend és gyűlölt tömeg
csak iszapfedte csont, vérben a tápanyag.*

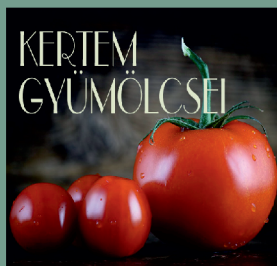
BÁNFI VERONIKA 2002-ben született Mendén, jelenleg Balatonszepezden él. Tanulmányait Pécsen folytatja pszichológia szakon, ezenkívül az Előretolt Helyőrség Íróakadémia programjában is részt vesz.

„Tizenöt éves korom óta foglalkozom az írással, két éve publikálok folyóiratokban. Az írás számomra az apró, érzelmes pillanatok elkapásáról szól, mindig is ezekből tudtam legjobban táplálkozni. Hosszú távú céljaim között szerepel a terapeutaként való elhelyezkedés, valamint egy meggymagozó beszerzése, hogy megkönnyítsem a következő cseresznyeszüretet.”

2023. augusztus

- 3 **Böszörményi Zoltán:** Savas éjjelek (vers)
- 4 **Szegedi Melinda:** Az odú (próza)
- 6 **Nagy Izabella:** Vágtázók (vers)
- 7 **Száva Csanád:** Ezüstsors (próza)
- 9 **Ilyés Krisztinka:** Ének; Kitépelt fehér szív; Időgomolyag (versek)
- 12 **Zimonyi Zita:** Olivér az elsődleges világban (próza)
- 15 **Bakó Judit:** Csend; Személyjelek (versek)
- 17 **Bárdos József:** Fortélyos félelem – József Attila és Déry Tibor (próza)
- 20 **Lennert-Móger Tímea:** Nyáridő (vers)
- 22 **Muszka Sándor:** Pokrócosok (próza)
- 25 **Simon Adri:** A fecskék és a zen (vers)
- 27 **Nagy Zopán:** Átjárások / Párizsi utóhatások... (próza)
- 30 **Lencsés Károly:** A kő imája; Tűzfal (versek)
- 32 **Ónody Éva:** A versek muzsikája – Találkozás Jancsó Adrienne-nel (próza)
- 43 **Rónai Balázs Zoltán:** Mintha csak pecázni jöttünk volna; Anzix egy pultosnő dekoltázsáról (versek)
- 45 **Hudy Árpád:** Éden földi mása – A *Kertem gyümölcssei* sorozat elé
- 47 **Kerékgyártó István:** Varjúháj és bangita
- 50 **Lőrincz P. Gabriella:** A türelem mestersége
- 54 **Marafkó László:** Mire tanít a kert, avagy győzhet-e a gyom?
- 57 **Németh István Péter:** Egy kertnélküli florista vallomása
- 62 „Egy inkubusz mesterséges intelligenciája” – **Michael Foldes** versei **Sohár Pál** fordításában
- 65 **Piroska Katalin:** Még gondolom, hogy létezem – Néhány gondolat Böszörményi Zoltán új-régi regénye kapcsán
- 72 **Kopriva Nikolett:** Egy család mozaikdarabkái (Sántha Attila: Ágtól áigig)
- 75 **Rimóczi László:** Simogatások helyett (Gáspár Ferenc: Összhang)
- 79 **Burkhardt Zsófia:** Terápiás krimtől női sci-fiig (Berg Judit: A Möbius-akta)
- 85 **Kovács Újszász Péter:** Hányféleképp lehet valaki áldozat? – Elektra, a tükör
- 88 **Lakatos-Fleisz Katalin:** Végtelen variációk Szentkuthy Miklós *Divertimento* című regényéről (esszé)
- 95 **Fráter Zoltán:** „Kedves, jó Sándor bácsi” – Bródy és Karinthy, meg a Húsevők (esszé)
- 108 Debüt – **Bánfi Veronika:** Teremtmény; Keserédes; Szezonon kívül

- **Böszörményi Zoltán:** Savas éjjelek
  - **Szegedi Melinda:** Az odú
  - **Nagy Izabella:** Vágtázók
  - **Száva Csanád:** Ezüstsors
- **Ilyés Krisztinka:** Kitépett fehér szív
  - **Zimonyi Zita:**
Olivér az elsődleges világban
  - **Bakó Judit:** Személyjelek
- **Bárdos József:** Fortélyos félelem
- **Lennert-Móger Tímea:** Nyáridő
  - **Muszka Sándor:** Pokrócosok
  - **Simon Adri:** A fecskék és a zen
    - **Nagy Zopán:**
Átjárások / Párizsi utóhatások...
- **Lencsés Károly:** A kő imája; Tűzfal
- **Ónody Éva:** A versek muzsikája –
Találkozás Jancsó Adrienne-nel
  - **Rónai Balázs Zoltán:**
Mintha csak pecázni jöttünk volna

Hudy Árpád: Éden földi mása –
A Kertem gyümölcsei sorozat elé

Kerékgyártó István:
Varjúháj és bangita

Lőrincz P. Gabriella:
A türelem mestersége

Marafkó László:
Mire tanít a kert,
avagy győzhet-e a gyom?

Németh István Péter:
Egy kertnélküli florista vallomása

1000 FORINT • 10 RON • 2,20 EURÓ

Nemzeti
Kulturális
Alap